

JAARBOEKJE

VOOR GESCHIEDENIS EN OUDHEIDKUNDE

VAN

LEIDEN EN OMSTREKEN

1950

GEDRUKT VOOR DE VERENIGING „OUD-LEIDEN”
DOOR A. W. SIJTHOFF'S UITG. MIJ N.V. TE LEIDEN

LEIDS JAARBOEKJE

1950

OULD RI JNSBURG.

Foto w. Glasbergen

De Romaanse toren, gezien uit het Zuid-Westen.

JAARBOEKJE

VOOR

GESCHIEDENIS EN OUDHEIDKUNDE

VAN

LEIDEN EN OMSTREKEN

1950

TWEE EN VEERTIGSTE DEEL

GEDRUKT VOOR DE VERENIGING OUD-LEIDEN
DOOR A. W. SIJTHOFF'S UITG.MIJ N.V. TE LEIDEN

EEN WOORD VOORAF

Telkenjare pleegt de redactie, in een woord vooraf, datgene te zeggen, wat haar ten aanzien van het betreffende boekje zo wel als ten aanzien van het daarop volgende op het hart ligt.

De redactie wil dit jaar echter beginnen met nog eens te herinneren aan de vorige jaargangen, alsmede in het bijzonder aan het reeds het vorige jaar vermelde *Register op de Jaarboekjes voor de Geschiedenis en Oudheidkunde van Leiden en Rijnland* over de jaren 1904—1946, samengesteld door Ir. G. L. **DRIESSEN**. Hoe vaker men dit register raadpleegt, des te meer krijgt men een inzicht, welk een rijke schat van gegevens over onze stad en haar omgeving in deze 40 deeltjes te vinden is ¹⁾.

Ten aanzien van het hierachter volgende jaarboekje moet de redactie eveneens in herhaling treden en wel met de opmerking dat evenals in 1949 ook dit jaar het aantal artikelen over de stad zelf ten opzichte van de omgeving verre in de minderheid blijft. Hier staat echter tegenover, dat thans weer een uitvoerig overzicht van de fata der Leidse monumenten over de laatste twee jaren, van de hand van de heren **BICKER CAARTEN** en **VAN DER MARK**, kon worden opgenomen. Het is van groot belang, dat de schier dagelijkse zorg, welke deze monumenten vergen, op zulk een nauwkeurige en tevens critische wijze in ons jaarboekje kan worden geregistreerd.

De redactie besluit met een woord van erkentelijkheid aan alle medewerkers en eveneens aan de uitgever, dank zij wiens zorg een zeer goede mogelijkheid bestaat, dat dit boekje de leden nog vóór Maart zal bereiken.

DE REDACTIE

¹⁾ Exemplaren zijn nog verkrijgbaar bij het secretariaat, Haagweg 182, tegen f 2,— per stuk (inclusief port).

VERENIGING „, OUD-LEIDEN”

OPGERICHT OP 5 NOVEMBER 1902

door

PROF. DR. P. J. BLOK EN MR. DR. J. C. OVERVOORDE

BESTUUR :

DR. T. P. SEVENSMA (1943), Voorzitter.

DR. W. C. BRAAT (1931), Onder- Voorzitter.

J. W. NIEMEYER (1950), Secretaris, Haagweg 182, tel. 26893.

Mejuffrouw F. A. LE POOLE (1946), Penningmeesteres, Van
Slingelandtlaan 5, giro 175228.

DR. J. E. KROON (1933).

A. BICKER CAARTEN (1936).

IR. H. A. VAN OERLE (1938).

E. PELINCK (1949).

JHR. MR. F. H. VAN KINSCHOT, aangewezen door het Ge-
meentebestuur (1946).

IR. D. BOOGERD (1945), Directeur der Gemeentewerken.

J. B. F. VAN HASSELT, aangewezen door het L.S.C. (1948).

Mejuffrouw MR. H. C. W. VAN WAGENINGEN, aangewezen
door de V.V.S.L. (1945).

Ere-Lid : IR. G. L. DRIESSEN

Commissie voor de redactie van het Leidse Jaarboekje.

Ingesteld December 1902.

E. PELINCK (1938), *Voorzitter*.

MR. N. KOLFF (1943), *Secretaris*, Beestenmarkt 14.

DR. J. E. KROON (1935).

Mej. F. A. LE POOLE (1937).

MR. R. VAN ROIJEN (1938).

MR. S. J. FOCKEMA ANDREAE (1948).

Commissie inzake het herstel van Gravensteen.

Ingesteld op 23 December 1937.

Ere-Voorzitter :

MR. A. VAN DE SANDE BAKHUYZEN.

Werk-Commissie :

IR. G. L. DRIESSEN, *Voorzitter*.

IR. H. A. VAN OERLE, *Secretaris*.

A. BICKER CAARTEN.

IR. D. BOOGERD.

MR. L. H. N. F. M. BOSCH RIDDER VAN ROSENTHAL.

MR. DR. H. G. GEELKERKEN.

Commissie „Het Leidsche Woonhuis”.

(Beheerster van het gelijknamige Fonds, waarin
opgenomen het legaat **MR. E. RIJKE**).

Ingesteld op 1 Juni 1945.

PROF. MR. A. N. MOLENAAR, *Voorzitter*.

A. BICKER CAARTEN, *Secretaris*, Pieterskerkhof 13.

NOTARIS J. C. VAN ECK, *Penningmeester*, Breestraat 56,
giro 85873.

G. VAN DER MARK.

MR. J. SLAGTER.

Bestuurskamer : Regentenkamer van het Brouchovenhof,
Papengracht 16.

CORRESPONDERENDE LEDEN IN RIJNLAND

voor :

Aarlanderveen : Mevr. F. TH. VAN DER WIND-PEEREBOOM
VOLLER (1945).

Alkemade : G. M. ZOETEMELK (1946).

Alphen aan den Rijn : E. VAN ELK (1945).

Hazerswoude- Dorp : B. OFFRINGA (1936).

Hazerswoude-Rijndijk : H. J. DE KORT (1950).

Hoogmade : MR. A. J. SORMANI (1941).

Katwijk : Mevr. M. L. H. EERDBEEK-CLAASEW (1936).

Koudekerk aan den Rijn : J. W. VAN OMMERING.

Leiderdorp : G. SCHEEPSTRA (1943).

Lisse : J. P. RAAPHORST (1950).

Noordwijk : PROF. L. OSWALD WENCKEBACH (1941).

Noordwijkerhout : J. J. BERGMAN. (1950).

Oegstgeest : W. J. VAN VARIK (1941).

Rijnsburg : S. C. H. LEENHEER (1945).

Voorhout : C. J. N. DE GRAAFF (1949).

Voorschoten : D. J. BRINKS (1940).

Warmond : P. H. ROMEIJN (1936).

Wassenaar : DR. H. J. HONDERS (1942).

Zoeterwoude : A. H. J. PAARDEKOOPER (1944).

Vertegenwoordiger van „Oud-Leiden” in de Monumenten-
commissie der Gemeente Voorhout :

E. PELINCK (1942).

Idem in die der Gemeente Rijnsburg :

IR. H. A. VAN OERLE (1944).

MUSEA, MONUMENTEN ENZ. TE LEIDEN

Stedelijk Museum De Lakenhal

Oude Singel 32

Geopend : van 1 Nov.—31 Jan. 10—15, van 1 Febr.—
31 Mei en van 1 Oct.—1 Nov. 10—16, van 1 Juni—30
Sept. 10—17; Zon- en Feestdagen, opening : 13 uur.
Entree : f 0.10. Maandag : f 0.25. Zon- en Feestdagen :
gratis.

Gemeente-archief

Boisotkade 2a

Geopend op werkdagen 9—12 en 14—17 uur, Zaterdags
9—12 uur.

Academiegebouw

Rapenburg 73

Bezichtiging vooraf aan te vragen; in de vacantes 9-12
en van 14-17.

Academisch Historisch Museum in Academiegebouw

Te bezichtigen Dinsdags en Vrijdags 14—17 en in de
vacantes na aanvraag.

Hortus Botanicus bij Academiegebouw

Geopend: Alleen werkdagen van 1 Oct. tot 1 Apr. 9-12
en 13.30—16; van 1 Apr. tot 1 Oct. 9-12 en 13.30-17,
Zondags 10—16.
Entree : gratis.

Prentenkabinet en Rijksuniversiteit

Kloksteeg 25

Studiezaal en tentoonstellingen, buiten de universitaire
zomervacantie, geopend 14—17.

Rijksmuseum van Oudheden

Rapenburg 28

Geopend: van 1 Nov.—16 Febr. 10—16, van 16 Febr.—
1 Nov. 10—17; Zon- en Feestdagen, opening : 13 uur ;
1 Jan. en 3 Oct. gesloten.
Entree : f 0.10, Maandag : f 0.25.

Rijksmuseum voor Volkenkunde

Steenstraat 1A

Geopend: van 1 Apr.—1 Oct. 10—16, van 1 Apr.—1 Oct.
10—17. Zon- en Feestdagen, opening : 13 uur ; 1 Jan. en
3 Oct. gesloten.

Entree : f 0.10, Maandag f 0.25.

Rijksmuseum van Natuurlijke Historie

Raamsteeg 2A

Geopend: Werkdagen 9—12 en 13.30—17 (behalve Zater-
dagmiddag).

Entree : gratis.

Rijksmuseum van Geologie en Mineralogie

Garenmarkt 1B

Geopend : Werkdagen 9—12 en 13.30-16.

Entree : gratis.

*Rijksmuseum voor de Geschiedenis der Natuurwetenschappen
(voormalig Nederlandsch Historisch Natuurwetenschappe-
lijk Museum)*

Steenstraat 1A

Geopend: Op werkdagen, behalve Maandag 10—16; Zon-
dag : 13-16. Gesloten 31 Augustus en 3 October.

Nederlandsch Legemuseum Generaal Hoefer, v.m. Pesthuis.

Pesthuislaan 7

Geopend: Maandags, Woensdag en Vrijdag bij voorkeur
na afspraak.

Pieterskerk

Ter bezichtiging geopend op werkdagen 9—12 en 14—17.
(Woensdag doorgaans dienst).

Entree : f 0.25.

Archief Herv. Kerk.

Hooglandse Kerk

Ter bezichtiging geopend op werkdagen 9—17.
(Woensdag doorgaans dienst).

Entree: f 0,25, bij groepen f 0.10.

Marekerk

Ter bezichtiging geopend op werkdagen 9—12 en 14-17.

Entree : f 0.25.

St. Anna Hofje

Hooigracht g

Kapel te bezichtigen op werkdagen van 10—18.

Entree : f 0.25, bij groepen f 0.10.

Hofje Meermansburg

Oude Vest 159

Regentenkamer te bezichtigen op werkdagen van 9—16.

Entree: f 0.25.

Kloksteeg no 2 „ In de Spaensche Pot”

16e-eeuws woonhuis, eigendom der Ver. Oud-Leiden.

De bewoner, de antiquair en kunstschilder H. WERZ is bereid het inwendige, voorzover daartoe geëigend, aan leden van Oud-Leiden te tonen.

JAARVERSLAG OVER HET JAAR 1949

Ook over het jaar 1949 kan Oud-Leiden tevreden zijn, al is het aantal bijgekomen leden kleiner dan het vorige jaar. Eind December 1948 bedroeg het aantal leden 875 en eind December 1949 945. Moge deze groei aanhouden en moge Oud-Leiden met veel meer dan 1000 leden in 1952 haar 50-jarig bestaan vieren.

Het bestuur werd tijdens de algemene ledenvergadering uitgebreid met één lid, den heer E. PELINCK, directeur van de Lakenhal, terwijl in dezelfde vergadering weer een erelid benoemd werd in den even bekenden als gezienen persoon van Ir. G. L. DRIESSEN. De heer **DRIESSEN** is het tweede erelid — onze betreurde Voorzitter Prof. Dr. L. **KNAPPERT** was het eerste — en het bestuur wenst den heer DRIESSEN en den leden vele jaren van voorspoedig erelidmaatschap toe.

Aan het einde van 1948 gaf Oud-Leiden haar medewerking om de Vereniging van Belangstellenden in de Lakenhal nieuw leven in te blazen, door den leden van Oud-Leiden briefkaarten te zenden, waarop de enigszins zieltogende zustervereniging in hun belangstelling werd aanbevolen. Een lid van Oud-Leiden krijgt, wanneer hij zich opgeeft als Belangstellende der Lakenhal, een aanzienlijke reductie op de contributie, met behoud van dezelfde rechten ¹⁾. Resultaat ca 50 leden en een lezing, georganiseerd door de Vereniging der Belangstellenden, de Vereniging Lucas van Leiden en de Vereniging Oud-Leiden, door Dr. A. WELCKER, naar aanleiding van de tentoonstelling van oude tekeningen uit zijn collectie in de Lakenhal.

Op 5 Februari werd, in presentie van Burgemeester en Wethouders der Gemeente Leiden, een vertegenwoordiger

¹⁾ Leden der Ver. v. Belangstellenden in de Lakenhal betalen f 10.— per jaar. (of f 100.— ineens) ; begunstigers f 7.50 ; begunstigers, tevens lid van Oud-Leiden, f 4.— per jaar.

van den Minister van O., K. en W., de Provincie, Bestuur van Oud-Leiden, Commissie Het Leidsche Woonhuis en de Redactie-commissie, het huis Kloksteeg 2 officieel in gebruik genomen. Het huisje wordt bewoond door den kunstschilder en antiquair H. WERZ, die bereid is den leden van Oud-Leiden de voornaamste vertrekken te laten zien. Ter herinnering aan aankoop en restauratie is in den gevel een steen gemetseld naar het ontwerp van den heer S. L. HARTZ, letterontwerper te Haarlem.

In April verscheen het jaarboekje 1949, tiré à quatre épingles, als gewoonlijk, waarvoor hulde en dank aan de Commissie tot redactie.

Alle lezingen, de jaarvergadering inclus, werden in de Lakenhal gehouden. Sprekers waren: na het huishoudelijk gedeelte der jaarvergadering de heer E. PELINCK over Reizigers te Leiden (in oude tijden); de heer A. BICKER CAARTEN over de geschiedenis onzer windmolens op 23 Maart; de heer J. G. N. RENAUD over den kasteelbouw in Rijnland op 25 November. In het voorjaar en den zomer werden de gebruikelijke excursies gehouden met vele deelnemers: op 7 Mei een rijwieltocht met onbekende bestemming, doch den kant van Zoeterwoude uit en in gedachten de Geuzen tegemoet; op 17 Mei des avonds naar de opgraving van de v.m. Abdij te Rijsburg, waarbij de heer W. GLASBERGEN een en ander toelichtte; 27 Juni, wederom 's avonds, naar de Ned. Herv. Kerk te Koudekerk a. d. Rijn, waar de Vereniging allervriendelijkst door de Kerkvoogdij werd ontvangen, de heer H. J. DE KORT J. D.ZN de historische bijzonderheden gaf en de heer JAC. VONK het orgel bespeelde; op 22 October naar het v.m. Pesthuis, waar men in twee groepen door Kolonel VAN HOUTEN en den concierge door het Legermuseum werd geleid.

Enige bestuursleden en leden van Oud-Leiden voerden Zondagmorgen 8 Mei het congres van de Newcomen Society langs de bezienswaardigheden van de stad, voorzover deze open en te bezichtigen waren. In den zomer deed de N.B.B.S. weer een beroep op de vereniging, om een aantal Amerikaanse studenten en professoren een middag de stad te laten zien. In het najaar werkte de heer N. J. SWIERSTRA wederom mede aan de opvoeding der groenen door hun Leiden te tonen.

Een aangenaam contact onderhoudt het bestuur met het V.V.S.L.-gezelschap „De Leidse Joffers”, welks bestuur het tot „mos” heeft verheven ieder jaar na de bestuurswisseling het vrouwelijk deel van het bestuur van Oud-Leiden een bezoek te brengen, welk bezoek steeds hogelijk wordt gewaardeerd.

Op initiatief van Oud-Leiden, dat voor dit doel een rijks-subsidie ontving, werd in November door den heer **J. G. N. RENAUD**, middeleeuws archaeoloog en wetenschappelijk assistent van den Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek een nader onderzoek ingesteld naar de vragen, die gerezen waren na de opgraving van den Burcht door Dr. **HOLWERDA** in 1924. Dr. **HOLWERDA** had bij zijn onderzoek binnen den ringmuur geen fundamente van een zwaren toren of van een woongebouw gevonden, doch wel enige ingravingen in een der sleuven, die leken te wijzen op bouwsleuven van een gebouw. Dit was verder niet nader onderzocht en op dit punt heeft de heer **RENAUD** het werk van Dr. **HOLWERDA** voortgezet, waarbij gebleken is, dat de puinsleuven van Dr. **HOLWERDA** niet lang genoeg waren om van een gebouw te kunnen zijn geweest. In de laatste dagen van het onderzoek, toen het geld op was, werd een sleuf gegraven vlak voor de hoofdpoort en daar vertoonden zich verschijnselen, die kunnen wijzen op een gebouw en die aanleiding zullen zijn voor een voortgezette opgraving in 1950.

Bij dit afgelopen onderzoek heeft de Dienst van Gemeentewerken hulp verleend door het verstrekken van werktuigen en het voeren der loonadministratie, waarvoor de Dienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek en Oud-Leiden niet dankbaar genoeg kunnen zijn.

Voor het volgend jaar is subsidie aangevraagd voor een opgraving in de Boschhuizerpolder, waar het kasteel **Boschhuizen** lag, dat in 1573 bij de nadering der Spanjaarden werd afgebroken en waarvan de ligging slechts bij vermoeden bekend is.

Enige commotie bezorgden de bedreigde Juffertjes van **Hoogmade** het bestuur. Van de Does bij **Hoogmade** naar de Ruige Kade, tussen Vliet- en Voorofsche Polder in, loopt een vaart, de Juffrouwewetering genaamd, met een smalle strook land in het midden, die in de 15de eeuw een weg is geweest en nu een idyllisch paradijsje, waar in het voorjaar de mooiste

(Foto Mr F. E. De Wilde, Oegstgeest)

DE MAREBRUG — THANS

Niet mooi, maar bescheiden laag en niet hinderlijk
voor de omgeving.

(Fotomontage Mr F. E. De Wilde, Oegstgeest)

DE MAREBRUG — MORGEN

Een hoge ijzeren klapbrug; ernstige ontsiering van
het stadsbeeld.

flora groeit en waarop men o.a. het bekoorlijke **Handekens-**kruid bij massa's vindt. Er liep een gerucht, dat over deze strook land een fietspad aangelegd zou worden, aansluitende op de Ruige Kade. Dies togen enige bestuursleden er heen, versterkt door twee botanici, leden van Oud-Leiden, om den toestand ter plaatse te bekijken. Er wonen langs de wetering drie of vier families, die langs een voetpad **verbinding** hebben met **Hoogmade** ; verder komen door de wetering enige keren op een dag roeibootjes langs met boeren, die hun koeien gaan melken in den polder. Zeer schilderachtig, maar oncomfortabel en daarom alleszins begrijpelijk, dat de bewoners van de Juffrouwwetering óók een goeden weg wilden hebben zoals iedereen in Nederland. Bij informatie bij den Provincialen Waterstaat van Zuid-Holland bleek, dat het plan van het fietspad met den er bij behorenden autoweg en bruggen opgegeven was, wat het bestuur, hoe spijtig ook voor de families aan de Juffrouwwetering, zeer verheugde.

Het bestuur ijverde dit jaar verder nog voor de volgende dingen: het vroeg bij den Minister van O., K. en W. een subsidie aan om hulp te kunnen verlenen bij kleine restauraties van monumenten in de stad ; dit naar aanleiding van de restauratie van het huis op den hoek van de **Pieterskerk-**straat en Bocht van Guinee, eigendom van den heer A. L. **VAN BERGE HENEGOUWEN**, wiens naam in dit jaarverslag met ere genoemd dient te worden ¹⁾.

Met droefheid is voorts door het bestuur geconstateerd, dat de wiken van den molen **D'Heesterboom** aan den **Haag-**weg werden afgenomen ondanks invloed bij het Gemeentebestuur aangewend om dit te voorkomen. Op restauratie werd aangedrongen, die ook door den molenaar wordt gewenst, doch die op financiële moeilijkheden schijnt te stuiten.

In de bestuursvergaderingen zijn lang en bezorgd de plannen voor de vernieuwing van de **Marebrug** besproken. De nieuwe brug moet een ijzeren klapbrug van **10** m hoogte worden van het type van de Pauwbrug. Door dit hoge ijzeren gevaarte zal het stadsgezicht bij de **Marekerk** ernstig geschaad worden. Het bestuur hoopt, dat een betere en fraaiere

¹⁾ **Na het opstellen van dit jaarverslag ontving het bestuur bericht,** dat subsidie over **1950** door den Minister verleend is.

oplossing gevonden zal worden, doch adviseert den leden van Oud-Leiden voor de zekerheid nog eens goed dit mooie stadsgezicht in zich op te nemen.

Succes heeft gehad de suggestie van het bestuur aan B. en W. om het stadswapen te wijzigen, in dien zin, dat na toestemming van de Koningin het oude wapen met de spreuk „Haec libertatis ergo” en den énen staanden leeuw met het zwaard in den opgeheven rechterklauw als schildhouder gevoerd zal worden (zie de afbeelding van het ontwerp in de Nieuwe Leidsche Courant 6-IV-'49).

Het bestuur heeft voorts het Gemeentebestuur verzocht de Latijnse School te doen restaureren, welk verzoek B. en W. overgenomen hebben in een voorstel aan den Gemeenteraad, dat aangenomen is.

Den „gevelsteen-Van Lelyveld” heeft de heer H. **BENNINK** te Leiderdorp laten metselen in den gevel van een schuur van zijn handel in bouwmaterialen aldaar. Op dezen gevelsteen staat het wapen der Leidse familie Van Lelyveld met het jaartal 1698, en, afkomstig van afgebroken kalkovens op het terrein van den heer **BENNINK**, is de steen langs omwegen in het bezit gekomen van een nazáat van deze familie, die hem ter beschikking stelde van de Lakenhal. Thans prijkt de steen in de schuur, die vroeger behoorde bij de kalkováns en is een der weinige oudheden van Leiderdorp geworden.

Tegen Sinterklaas verscheen een herdruk op goed kunstdrukpapier van de kaart van het ontzet van Leiden naar de ets van **JOH. LIEFRINCK** uit de Universiteitsbibliotheek (coll. Bodel Nijenhuis) te Leiden (Leids Jaarboekje 1948). De kaart is niet duur en vindt gereden aftrek ¹⁾.

Aan geschenken mocht het bestuur voor Oud-Leiden ontvangen .. een collectie oude, zeldzame stereoscoopplaatjes van den heer **M. SPLINTER** te Leiderdorp ; foto's van stadsgezichten in de nieuwe woonwijken van den heer **G. VAN DER MARK**, vier reproducties van zeer oude foto's van den heer **W. KLOOS** ; een pak foto's van de exploiten van de opgeheven kegelclub „Toeljee” van den heer **H. P. M. WÜRTZ** ; een foto van ca 1900 van het de Steenstraat binnenrukkende garnizoen van Leiden van mevrouw **D. H. DE HAAS**; ten slotte een 15de-

¹⁾ t 1.50 per stuk ; franco thuis na aanvraag bij den secretaris.

eeuwsen grafsteen, gevonden onder een perceel op de Hoogstraat, van de fa. **BIK EN BREEDEVELD**, welke steen, te groot om in het bestuurskamertje neer te zetten, bewaard wordt in de Lakenhal.

Al dezen **milden** gevers zij hier nog eens dank gebracht.

Het gaat Oud-Leiden goed, maar wens van het bestuur blijft : meer leden, dus meer invloed in belangrijke aangelegenheden.

J. VAN LEUR-DE Loos
Secretaresse

Oudejaar 1949

REKENING EN VERANTWOORDING OVE

Saldo Leidsche Spaarbank	f 578.81	
„ Rijks Postspaarbank	„ 1397.69	
„ Amsterdamsche Bank, Leiden	„ 729.87	
„ Postcheque- en Girodienst	„ 1304.51	f 4010.8
Ontvangen : Contributies per giro	f 3290.—	
Per Amsterdamsche Bank.	„ 200.—	„ 3490.—
Voor 1950		„ 161.—
Register op Jaarboekjes per giro	f 34.—	
„ „ „ „ b a n k	„ 18.—	„ 52.—
Plaat Lieftrinck		„ 37.51
Subsidies voor restauratie Klokteeg 2		„ 8094.51
Rijks-subsidie voor bodemonderzoek Burcht		„ 1000.—
Doorbetaling (zie credit)		„ 8.—
In rekening gebrachte incassokosten		„ 9.1
Verkochte Jaarboekjes		„ jr. 91
Rente Amsterdamsche Bank	f 3.35	
„ Leidsche Spaarbank	„ 12.31	
„ Rijks Postspaarbank	„ 30.17	„ 45.81
		f 16960.71

BALANS PER

ACTIVA

Postcheque- en Girodienst	f 1321.02
Amsterdamsche Bank, Leiden	„ 689.28
Rijks Postspaarbank	„ 1427.86
Leidsche Spaarbank	„ 591.12
Nog te ontvangen voor kaarten Lieftrinck	„ 58.50
	f 4087.80

Nagezien en accoord bevonden :

Leiden, 7 Februari 1950.

De Kascommissie :

Get. E. MOENS

„ HOOGTEILING

149 VAN DE VERENIGING „OUD LEIDEN”

UITGAVEN		
Jaarboekje 1949	t	2018.56
Lezingen en Excursies	„	510.28
Secretariaatskosten	„	88.98
Onkosten Penningmeesteres	„	49.81
Contributies aan Verenigingen	„	42.50
Boeken voor de Bibliotheek	„	61.70
Portier Brouchovenhof ,	„	10.—
Assurantie	„	7.50
Gevelsteen voor Kloksteeg 2 ; f 50.— + f 105.— . . .	„	155.—
Subsidies afgedragen aan het Leidse Woonhuis . . .	>>	7750.12
Gemeente Leiden, voor restauratie molen De Valk .	„	1000.—
Gemeente Leiden, voor bodemonderzoek Burcht . . .	„	1000.—
Doorbetaling	„	8.—
Diverse uitgaven'	>>	89.01
Sijthoff's Uitgevers-Mij, drukken kaart Liefrinck . . .	„	113.55
Retour- en Incassokosten	„	15.18
Onkosten Amsterdamsche Bank	„	11.25
Saldo Leidsche Spaarbank	f	591.12
„ Rijk's Postspaarbank.	„	1427.86
„ Amsterdamsche Bank	„	689.28
„ Postcheque- en Girodienst.	„	1321.04
		<u>4029.30</u>
	t	16960.74

ANUARI 1950

PASSIVA		
Nog af te dragen subsidies voor Kloksteeg 2	f	344.40
Vooruit ontvangen contributie	„	161.—
Kapitaal Vereniging	„	3582.40
		<u>4087.80</u>

De Penningmeesteres :
F. A. LE POOLE

VERSLAG VAN DE COMMISSIE „HET LEIDSCHÉ WOONHUIS” OVER HET JAAR 1949

Het is voor de Commissie „Het Leidsche Woonhuis” een grote voldoening, dat op 5 Februari 1949 het aan de Vereniging „Oud-Leiden” in eigendom toebehorende, geheel geres- taureerde woonhuis Kloksteeg 2 officieel in gebruik kon wor- den genomen. De uitvoering geschiedde door de aannemers W. OUDSHOORN en ZN. onder belangeloze leiding van het commissie-lid G. VAN DER MARK. De totale kosten van restauratie en woningverbetering bedroegen f 13.841,57.

Aan allen, die hebben medegewerkt aan de totstand- koming van de restauratie, in het bijzonder de heer VAN DER MARK, zij nogmaals openlijk dank gebracht.

Dat bij aankoop van het pand in 1946 een goede greep is ge- daan, blijkt temeer nu aan het interieur de oude sfeer kon worden hergeven. Het pand is tot volle tevredenheid ver- huurd aan de antiquair en kunstschilder J. J. A. WERZ. Deze heeft zich op verzoek bereid verklaard het belangrijkste deel van het huis aan de leden van „Oud-Leiden” te tonen.

De restauratie is mogelijk geweest dank zij belangrijke financiële steun van het Rijk, de Provincie, de Gemeente Leiden en tal van leden van „Oud-Leiden”. Toch is onze Commissie helaas nog niet geheel zonder schuld. Daar de financiële afwikkeling met de overheidsinstanties nog niet geheel heeft plaats gevonden kan nog niet een volledig over- zicht van de financiële toestand worden gegeven. Het tekort kan voorlopig op f 300.— worden gesteld. De Commissie doet daarom nogmaals een krachtig beroep op allen, die zich ver- heugen over wat in korte tijd tot stand is gebracht, om het werk der Commissie met een gift te steunen. Mogen vele giften — gaarne ook bescheiden giften — ontvangen worden.

Eerst wanneer onze Commissie geen schuld heeft kan wor-

den gedacht aan een nieuwe actie, ter bevordering van het mooie doel, dat zij zich heeft gesteld.

Door de Vereniging „Oud-Leiden” is in de voorgevel van Kloksteeg **2** een bescheiden gedenksteen aangebracht met het opschrift :

AANGEKOCHT
EN HERSTELD
MCMXLVIII
DOOR
OUD-LEIDEN

Januari 1950

A. BICKER **CAARTEN**,
Secretaris

FINANCIEEL OVERZICHT

VAN DE FINANCIËN VAN DE COMMISSIE „HET LEIDSCHÉ WOONHUIS”
OVER HET JAAR 1949

ONTVANGSTEN		UITGAVEN	
Huur pand Kloksteeg 2 van 30 Jan. t.m. 31 Dec., 48 weken à f 9.—	432.—	Nadelig saldo 1948	f 5.115.74
Subsidie Min. O.K.W.	„ 5 982.—	Firma D. Kret en Zn., loodgieter.	„ 1.177.72
Bijdrage Woningverbetering	„ 900.—	Firma W. Oudshoorn en Zn., aannemers	„ 5.846.20
Subsidie Prov. Zuid-Holland	„ 852.—	Firma G. Piket en Zn., steenhouwer	„ 69.41
Giften van particulieren	„ 518.—	Firma J. A. Verwer, schilder.	„ 882.33
Opbrengst foto's (P. v. d. Zanden).	„ 4.50	W. Zwart, electricien	„ 257.11
Restitutie waarborgsom Gem. Leiden	„ 16.12	Sted. Lichtfabr. Aanleg gasleiding en aan- sluiting.	„ 85.96
Terugbetaling huurzegel	„ 3.75	Voorschotten arch. G. v. d. Mark	„ 83.70
Nadelig saldo	„ 4.939.28	Mr. L. Sprey, declaratie-voorschotten	„ 56.03
		Grondbelasting 1949	„ 42.36
		Straatbelasting 1949	„ 14.88
		Brandverzekeringspremie	„ 14.21
		Gem. Reinigings- en Ontsmettingsdienst	„ 2.—
	f 13.647.65		f 13.647.65
		Nadelig saldo	f 4.939.28
		Inlage Leidsche Spaarbank f 2.262.31	
		Rente 1949	„ 48.86
			„ 2.311.17
		Blijft nadelig saldo	f 2.628.11
		Nog te verwachten subsidies	f 2.300.—

De Penningmeester : J. C. VAN ECK.

KORTE KRONIEK VAN LEIDEN EN OMSTREKEN VAN 1949

JANUARI

- 2 De Rooms-Katholieke bewoners van De Kaag vormen thans een zelfstandige parochie in het Bisdom Haarlem.
- 3 De Dienst der Gemeentewerken begint met **riolerings-**werkzaamheden voor de uitvoering van het **spoorweg-**plan.
- 4 E. W. **DE ROOIJ**, tekenaar-rekenaar bij de Sterrenwacht, wordt gehuldigd wegens zijn veertigjarigen dienst bij deze instelling.
- 5 Mejuffrouw Dr. M. **ROOSEBOOM** is met ingang van 1 Jan. 1949 benoemd tot directrice van het Rijksmuseum voor de Geschiedenis der Natuurwetenschappen als opvolgster van Dr. C. A. **CROMMELIN**. Aan dezen en aan den op 1 Juli 1948 afgetreden adjunct-directeur, Prof. Dr. C. J. **VAN DER KLAUW**, wordt de zilveren museummedaille uitgereikt.
- 7 Begrafenis van de slachtoffers van een ontploffing van in een perceel aan het Plantsoen te Leiden achtergehouden oorlogsmateriaal.
- 9 Ds. F. G. **VAN BINSBERGEN** neemt afscheid van de Ned. Herv. Gemeente van Koudekerk wegens vertrek naar Oud-Wouda-Westergeest.
- 10 Overleden te Leiden **PH. E. VIERVANT TUKKER**, directeur der steenfabriek Ouderzorg, De Ridder & Co. in den ouderdom van 68 jaar.

Overleden S. N. **WARINGA**, oud-onderdirecteur van het voormalige Rijksopvoedingsgesticht te Leiden en een bekende figuur in de voetbalwereld.

Huldiging van A. **DE BEST**, die 25 jaar het ambt van diaken in de Ned. Herv. Kerk bekleed heeft.

JANUARI

- 11 Het fanfarecorps Kunst na Arbeid geeft te Koudekerk een jubileumuitvoering (als eerste van drie) ter gelegenheid van zijn vijftwintigjarig bestaan.
- 14 De Burgemeester van Leiden reikt de medaille in zilver, verbonden aan de Ridderorde van Oranje-Nassau uit aan D. **ROGGEVEEN**, die reeds 56 jaar werkzaam is bij de Vereenigde Touwfabrieken te Leiderdorp en aan E. **ELZENNAAR**, die het vorig jaar bij zijn gouden jubileum in hetzelfde bedrijf werd gepensionneerd.
- 20 Het ere-doctoraat der Leuvense Universiteit aan Prof. Mr. E. M. **MEIJERS**, uitgereikt.
- 24 Het zelfportret van Frans van Mieris den Oude is uit de Lakenhal gestolen.
Eeuwefeest van de afdeling Alphen der Hollandsche Mij. van Landbouw ; de heer C. J. **TOLK** is thans 25 jaar secretaris.
- 27 Met ingang van heden is Prof. **DANKMEIJER** tot dusverre buitengewoon hoogleraar, gewoon hoogleraar in de Anatomie en Embryologie aan de Rijksuniversiteit te Leiden.
Overleden de heer R. **ENSINGH**, chef van het Huisvestingsbureau te Leiden.
Dr. Mr. F. **FLORSCHÜTZ** aanvaardt het ambt van bijzonder hoogleraar vanwege het Leidsche Universiteitsfonds in de Palaeophytologie van het Kainozoicum en de Palynologie met een oratie getiteld : „In het Grensgebied van twee Wetenschappen”.
- 31 Afscheid van Ir. J. D. J. **WAARDENBURG** als directeur van Openbare Werken te Alphen a/d Rijn.

FEBRUARI

- 1 De Leidse telefonisten zijn overgeplaatst naar Den Haag wegens de verdere automatisering van het interlocale net.
Herdenking van het 50-jarig bestaan van een zelfstandige gasfabriek te Katwijk.
- 4 Overleden is op een zakenreis naar de U.S.A. H. **VAN ZONNEVELD**, een vooraanstaande figuur in het bloem-

FEBRUARI

kwekerijbedrijf en in het verenigingsleven van Sassenheim en vele jaren gemeenteraadslid aldaar voor de Antirevolutionaire Partij.

- 5 Overdracht aan den huurder van het huis Kloksteeg 2, eigendom van de Vereniging Oud-Leiden, waarvan de restauratie thans voltooid is.

Jhr. Mr. F. H. **VAN KINSCHOT** is met ingang van 1 Februari benoemd tot curator der Rijksuniversiteit te Leiden.

Overleden P. J. **NIEMER**, bijna veertig jaar arts, sedert 1911 te Leiden.

- 7 Ir. J. **SNIJDER**, benoemd tot Directeur Gemeentewerken in Alphen a/d Rijn.

- 13 Te Rijpwetering overleed, 86 jaar oud, C. **STRAATHOF**, oud-Wethouder van Alkemade en bestuurslid van verschillende verenigingen.

- 14 W. **KOPPE**, gedurende 50 jaar werkzaam bij de dakpannenfabriek D. **VAN OORDT** & Co. N.V. te Alphen a/d Rijn, gehuldigd. Hem is de bronzen medaille der Orde van Oranje-Nassau verleend, welke hij uit handen van den Burgemeester van Alphen ontving.

Overleden Mejuffrouw A. C. **VAN NES**, sociaal werkster der Ned. Herv. Gemeente te Leiden en van het medisch consultatiebureau voor alcoholisten.

- 17 Overdracht aan de Kerkvoogden van het gerestaureerde orgel van de Nieuwe Kerk te Katwijk aan Zee.
- 20 M. **SPUYMAN**, thans chef van de groentenafdeling, 50 jaar in dienst bij de C. V. **TIELEMAN** & **DROS**.
- 24 De Oude Kerk te Katwijk aan Zee, die destijds als pakhuis werd gebezigd, is thans weer 25 jaar als kerk in gebruik ; koster en organist vieren een gelijk jubileum.
- 25 Afscheid van Prof. Dr. J. A. J. **BARGE** als hoogleraar in de Anatomie en Embryologie aan de Rijksuniversiteit te Leiden ; tegelijk wordt herdacht, dat het Anatomisch Laboratorium onlangs 25 jaar bestond.

FEBRUARI

- 26 Afscheid van den heer D. G. **HARTGERINK** als directeur van het kantoor van den P.T.T.-dienst te Leiden, opgevolgd door den Heer J. H. **HABERMEEHL**.
- 28 Ter gelegenheid van zijn 50-jarig arbeidsjubileum is B. J. **VAN LEEUWEN**, algemeen reserve-voorman bij de fabricage in het bedrijf te Alphen van Taminiau's Jamfabrieken op grootse wijze te Elst in de fabriekscantine gehuldigd, waarbij hij uit handen van den Burgemeester van Elst de koninklijke onderscheiding ontving.

MAART

- 1 Te Sassenheim zijn vijf woningen door brand vernield.
- 2 Overleden L. **TH. DEE**, oud-pedel der Leidse Universiteit in den ouderdom van 69 jaar.
- Bij Koninklijk Besluit is, te rekenen van 1 Mei 1948 af Mejuffrouw Dr. A. J. **STEENHAUER**, conservatrice Pharmacie en sedert 1932 lector, benoemd tot buitengewoon hoogleraar in de Toxicologie.
- Overleden L. **DUVAL**, gepensionneerd inspecteur van Politie te Leiden.
- 8 Overleden C. J. **MILO**, directeur der Ned. Asphaltfabriek te Alphen a/d Rijn in den leeftijd van 68 jaar.
- g Overleden D. **VLAANDEREN**, geneesheer te Koudekerk sedert 1920, in den leeftijd van 54 jaar.
- 15 Afscheidsavond in de Stadsgehoorzaal van de ujt Leiden vertrekkende 1ste compagnie der Aan- en Afvoertroepen.
- 19 Huldiging van G. **VAN DEN NIEUWENDIJK**, 50 jaar werkzaam bij de Zilverfabrieken te Voorschoten.
- 22 Huldiging van W. **DE GRAAF**, die 60 jaar werkzaam is bij de Firma **PALM** te Leiden in lompen.
- 23 Bij Koninklijk Besluit is tot hoogleraar in de Oogheelkunde benoemd Dr. M. C. **COLENBRANDER**, oogarts te Delft.
- 25 Aan Mejuffrouw Prof. S. **ANTONIADES** wordt op den Grieksen onafhankelijkheidsdag door den Grieksen Gezant het Gouden Kruis van de Orde van den Phoenix uitgereikt.

MAART

- 26 **Ds. G. J. SIRKS** benoemd tot hoogleraar van het Seminarie der Remonstrantse Broederschap bij de Rijksuniversiteit te Leiden.
- 27 Inwijding door Deken **BRINKMAN** van de klok der St. Victorskerk te Noordwijkerhout.
- Ds. P. J. **MACKAAY**, secretaris van den Herv. Raad voor uitwendige zending wordt in de Pieterskerk door Dr. K. J. **BROUWER**, zendingsdirecteur te Oegstgeest, bevestigd als predikant in algemenen dienst.

APRIL

- 3 Overlijden van Mejuffrouw L. M. **VAN MEEL**, hoofdverpleegster van het gesticht Endegeest sedert 1927.
- Overleden Pastoor A. J. **OUDEJANS** van Warmond.
- 14 Afscheid van J. **VOLBEDA** als directeur van de Katwijkse ambachtstekenschool.
- 15 Overleden **A. L. BOOT**, oud-inspecteur bij den belastingdienst en erelid van de Vereniging van Inspecteurs der directe belastingen, die ook een belangrijke figuur in het verenigingsleven geweest is, in den ouderdom van 79 jaar.
- Overleden te Oegstgeest Ds. H. R. **MEEUWENBERG**, emeritus predikant der Ned. Herv. Kerk en oud-directeur van het opvoedingsgesticht Valkenheide in den ouderdom van 78 jaar.
- 24 Afscheid in de Pieterskerk van Ds. J. C. **VAN APeldoorn**, sedert 1912 predikant en sinds 1930 als zodanig te Leiden.
- 26 Prof. Dr. A. W. J. H. **HOITINK**, benoemd tot hoogleraar in de Physiologie in de Faculteit der Diergeneeskunde der Universiteit van Indonesië, vertrekt daarheen.
- 30 Afscheid J. **IDSENGA** als hoofdstationschef te Leiden, welke functie hij sedert 1943 bekleedde.

MEI

- 1 De L.S.R.V. Njord wint het hoofdnummer (Oude Vier) op de interacademiale roeiwedstrijd „Varsity”.
- 2 Overleden D. **VAN LITH**, oud-ondercommandant der Leidse Brandweer.

MEI

Ds. M. J. PUNSELIE, emeritus-predikant en voorzitter van de Vereniging voor Christelijk Onderwijs te Leiden, herdenkt den dag, waarop hij voor 40 jaar zijn intrede deed als predikant bij de Ned. Hervormde Gemeente te Leiden.

Huldiging **J. J. A. VAN DER HORST**, sedert 33 jaar directeur van **VAN GEND & Loos** wegens het feit dat hij 50 jaren bij dit bedrijf werkzaam is.

Huldiging **Mejuffrouw H. Z. VAN DER WEERD**, sedert 25 jaar directrice der Christelijke Huishoudschool te Katwijk.

- 3 **P. VAN WESTRIENEN** herdenkt den dag waarop hij voor 50 jaar in dienst trad bij de toenmalige Firma **HARTEVELT**, thans N.V. Distilleerderij „De Fransche Kroon”, waar hij op het ogenblik meesterknecht is.

Bezoek van **Z.K.H. Prins BERNHARD** aan de schietbanen te Katwijk tijdens de oefeningen van Pro Patria en vervolgens aan de Sociëteit Minerva, waar hij het eerste exemplaar ontvangt van het werk Pro Patria 1672—1948 Van Studentenvendel tot Studentencommando, van de hand van den commandant, **A. J. LANDAAL**.

- 5 Op den Nationalen feestdag worden te Alphen a/d Rijn en Rijnsburg monumenten onthuld.

- 11 Prof. Dr. **N. TINBERGEN**, hoogleraar aan de Rijksuniversiteit te Leiden, aanvaardt een lectoraat te Oxford per 1 October 1949, speciaal in de Ethologie (vergelijkende studie van gedragswijzen van dieren).

De nieuwe gemeenteklok van Voorschoten is gearriveerd.

Viering van het 40-jarig bestaan van het kinderkuis Voor-dorp te Leiderdorp.

- 13 Aan Prof. **VAN DER HOEVE** wordt in een vergadering van den Senatus amplissimus door den President-Curator de versierselen overhandigd competerende aan Groot-officieren van de Orde van Oranje-Nassau.

Erepromotie van Dr. **H. J. L. STRUYCKEN**, oor-, neus- en keelarts te Breda door Prof. **VAN GILSE**, waartoe de

MEI

Senaat der Leidse Hogeschool besloot op grond van zijn belangrijk werk zowel wat betreft wetenschappelijk onderzoek als wat betreft het construeren en perfectioneren van instrumenten.

- 16 Overleden J. J. **VALENTGOED**, pionier der moderne arbeidersbeweging en oud-lid van den Gemeenteraad van Leiden in den leeftijd van **81** jaar.

Verordening op de Vermakelijkheidsbelasting door den Gemeenteraad van Leiden vastgesteld.

De Heer en Mevrouw **VAN DER WEES-OSKAMP**, tot dusver verbonden aan het Tehuis voor Ouden van Dagen te Medemblik, zijn belast met de directie van het Gereformeerde Minnehuis aan de Kaarsenmakerstraat te Leiden.

- 21 Successen van Njord bij de Hollandiawedstrijden.

Diamanten bruiloft van het echtpaar **KUIVENHOVEN—DIRKZWAGER** en van het echtpaar **PLATTEEL-WELBERS**.

- 25 W. **VAN WAGENINGEN** 50 jaar bij de dakpannenfabriek der Firma **VAN RIJN** en **VAN DER KLOOT** te Alphen a/d Rijn, waarvan de laatste **22** jaar als baas.

- 28 W. **VAN EGMOND** wordt gehuldigd wegens het feit, dat hij 50 jaar bewaarder was van het Spinoza-huis te Rijnsburg, ter ere waarvan hem de zilveren medaille der Orde van Oranje-Nassau is verleend.

- 30 De nieuwe hal van het veiligingsgebouw te Roelofarendsveen wordt geopend.

JUNI

- 1 Bij een auto-ongeluk aan den Witte Singel te Leiden komt de litterator G. J. D. Goudriaan, een bekende figuur in de Leidse studentenwereld, om het leven.

De wethouder van Openbare Werken, de Heer A. J. **JONGELEEN**, steekt bij den Trekvlief de eerste spade in den grond voor het 'uitbreidingsplan Zuid-West.

- 3 De Minister van Verkeer en Waterstaat laat weten, dat er van regeringswege geen bezwaar tegen is, dat de N.Z.H.V.M. het materiaal van de tramlijn Leiden-Haarlem, die door een buslijn is vervangen, van de hand doet.

JUNI

Inaugurale rede van Mejuffrouw Prof. Dr. **A. J. STEENHAUER** bij de aanvaarding van het ambt van buitengewoon hoogleraar in de Toxicologie en Gerechtelijke Scheikunde : , „Hedendaagse Vergiftigingen en haar Opsporing.’ ’

5 De Leidse studentenroeivereniging Njord bestaat 75 jaar (oudste roeivereniging van Nederland).

8 Njord wint den Telegraafbeker.

g Op het vliegveld Valkenburg verongelukt een militair vliegtuig, zonder dat hierbij door de inzittenden ernstig letsel wordt opgelopen.

12 Het echtpaar **VAN DER LINDEN-BEIJ** 60 jaar getrouwd.

15 Bij de reparatie van een ophaalbrug bij den Roskam te Katwijk a/d Rijn wordt deze door doorbranding onklaar, waardoor een ernstige verkeersstremming ontstaat.

16 Voor de meeste gemeenten in de omstreken van Leiden wordt de uitslag der Gemeenteraadsverkiezingen bekend gemaakt, waarbij blijkt dat de nieuwe samenstelling van die der oude Raden slechts verschilt ten gevolge van de plaatselijke omstandigheden.

19 Overleden **S. TH. BUYS**, oud-hoofdboekhouder, wnd ontvanger der Gemeente Leiden in den ouderdom van 70 jaar.

22 Gemeenteraadsverkiezingen in Leiden. Bij den vorigen uitslag vergeleken blijkt, dat de Communistische Partij Nederland komt van 5 op 3 zetels ; de V.V.D. en de Protestants-Christelijken winnen elk een zetel.

Brand bij de vuurwerkfabriek der Firma **DE KAT** te Leiden, waarbij één dode en drie zwaargewonden.

25 De Adjudant-Onderofficier **E. J. DE GEUS** neemt in de Morschpoortkazerne afscheid van den militairen dienst na 40 jaar,, gedurende welken tijd hij altijd te Leiden gedetacheerd is geweest.

Tentoonstelling van het Leidse Kunstcentrum van het werk van Leidse kunstenaars in de Boerhaavezaal van het oude Caeciliagasthuis.

JUNI

- 26 Afscheid van Ds. J. PH. **MAKKINK** als predikant bij de Evangelisch Lutherse Gemeente te Leiden, die hij 25 jaar gediend heeft.

Ds. M. **DE BOEK** wordt als predikant bij de Gereformeerde Kerk te Leiden bevestigd door Prof. **BRILLENBURG**.

Receptie van de Leidse muziek- en toneelvereniging „Nûten en Vermaak” ter ere van haar 75-jarig bestaan.

Njord wint het hoofnummer bij de Groningse lustrumwedstrijden.

- 27 J. W. **STAPEL**, voorzitter der Leidse tandartsenvereniging, 25 jaar tandarts.

Heropening van de openbare kleuterschool te Katwijk aan Zee.

- 28 Serenade van de harmoniekapel van het personeel der C. V. **TIELEMAN & DROS** voor het diamanten bruidspaar **MARI JT-DE WATER**.

- 30 Opening tentoonstelling van terraria en aquaria in den Leidsen Hortus.

JULI

- 1 Afscheid van Prof. J. P. **BIJL** als directeur van het Instituut voor Praeventieve Geneeskunde als hoedanig hij wordt opgevolgd door Prof. Dr. R. **REMMELTS**.

De Eijkman-medaille uitgereikt aan Prof. E. C. **SNIJERS** uit Hilversum, Dr. D. **VERVEEN** uit Aerdenhout en Dr. **LIE KIAN JOE** uit Leiden.

Officiële opening van het Legermuseum in het oude Pesthuis met redevoeringen van den Directeur Kolonel **VAN HOUTEN** en den Staatssecretaris van Oorlog Mr. **FOCKEMA ANDRAEAE**.

- 2 Het nieuwe clubgebouw der Leidse buurtvereniging „De Professorenwijk” op haar speelweide **Burggravenlaan—De Sitterlaan**, („Sociëteit Het Profje”), wordt door den Burgemeester geopend.

- g De Burgemeester opent het theehuisje in den Leidsen Hout.

JULI

12 In het politiebureau te Katwijk wordt, in aanwezigheid van autoriteiten uit het gehele land, de nieuwe brandwekkerinstallatie volgens het systeem **DUREPAIRE—PARLAT**, dat nieuw is voor Nederland, in werking gesteld, waarbij de huldiging plaats vindt van Commandant **GEESINK** en Ondercommandant **HAASNOOT**, die dezen dag 30 jaar bij de Brandweer waren.

13 Prof. Dr. F. L. R. **SASSEN**, hoogleraar in de Wijsbegeerte aan de Leidse Universiteit, is door den President der Franse Republiek benoemd tot Commandeur van het Legioen van Eer.

Te Leiden overlijdt de gepensioneerde Luitenant-Kolonel **M. VAN MENS**.

14 De zilveren medaille, behorende bij de Orde van Oranje-Nassau, verleend aan H. **GORTZAK**, sedert 40 jaar voorman in de afdeling houtbewerkers bij de Firma **DE BOCK EN MEIJER**, scheepsbouw- en machinefabriek in Oude-wetering, die ook belangrijk werk heeft verricht op kerkelijk en maatschappelijk gebied, wordt hem bij een huldigingsplechtigheid door den Burgemeester van Alkemade uitgereikt.

15 Afscheid van J. **BRONGEEST**, amanuensis bij de afd. Heelkunde van het Academisch Ziekenhuis, waaraan hij ongeveer 44 jaar verbonden is geweest.

18 A. A. **DE MONYE**, „ere-burgemeester” van Columbus (U.S.A.), wonende te Rijnsburg, viert zijn 80sten verjaardag.

22 In den nacht van 21 op 22 Juli is uit het districts-bureau aan den Rijnsburgerweg ruim f 58.000, toebehorende aan de Stichting 1940—1945, gestolen.

Wethouder **MENKEN** roept als loco-burgemeester van Leiden het welkom toe aan 180 gedemobiliseerde militairen uit Indonesië.

25 Met het heien ten behoeve van den bouw van een viaduct bij het station te Leiden begonnen.

JULI

- 30 Aan Prof. J. P. **BIJL** wordt door den Directeur-Generaal van de Volksgezondheid, Dr. P. M. **MUNTENDAM**, het ridderkruis van den Nederlandsen Leeuw ter hand gesteld.
A. J. **PLU**, oud-organist der Ned. Hervormde Kerk te Voorhout, overleden.

AUGUSTUS

- 1 Meijuffrouw A. **VAN DER STEEK** viert haar 60-jarig jubileum bij het bakkersbedrijf v.h. Z. **VAN DER MEIJ**; haar is de gouden medaille, verbonden aan de Orde van Oranje-Nassau, verleend.
J. **FLIPPO** 50 jaar bij Tieleman en Dros.
- 4 Meijuffrouw E. **DOOL** krijgt de zilveren medaille der Orde van Oranje-Nassau bij de herdenking van haar 50-jarig jubileum bij de N.V. Gebr. Van Wijk.
Dr. C. **NOOTEBOOM**, conservator bij het Rijksmuseum voor Volkenkunde, benoemd tot directeur van het Rotterdamse Museum voor Land- en Volkenkunde en het Maritiem Museum Prins Hendrik.
- 8 De Wilhelmina-Vereniging te Alphen a/d Rijn bestaat 50 jaar.
- 11 C. **SWERIS**, thans directeur van de C.V. Ouderzorg, De Ridder & Co. herdenkt den dag, waarop hij voor 25 jaar in dienst trad bij de Ridder & Co.; bij de huldiging wordt hem de zilveren legpenning van de Kamer van Koophandel overhandigd.
- 13 Afscheid van Dr. N. W. **DOORN** als directeur van den Dienst Verificatie van Rijkszee-instrumenten te Leiden, als hoedanig hij wordt opgevolgd door Ir. M. G. A. **HAALBOS**.
- 14 Ds. J. **RIEMENS**, predikant bij de Ned. Hervormde Gemeente te Leiden van 1917 tot 1944, die zich te Zeist gevestigd heeft, neemt afscheid van Leiden in een door hem geleiden dienst in de Pieterskerk.
- 16 L. **VAN EGMOND**, 40 jaar bij Oosthoek & Zoon N.V. te Hazerswoude a/d Rijn, ontvangt de bronzen medaille van de Orde van Oranje-Nassau.
- 18 Overlijden van den architect W. **Fontein** te Leiden.

AUGUSTUS

- 22 P. VAN DER TAS, directeur van het kantoor Leiden der Ned. Middenstandsbank sedert 1927, die in kerkelijke en maatschappelijke kringen verschillende functies heeft bekleed en gedurende korten tijd lid was van den Leidsen Gemeenteraad voor de Antirevolutionaire Partij, gaat Leiden verlaten.
- 24 De eremedaille in zilver van de Orde van Oranje-Nassau is toegekend aan W. K. HEYL, 40 jaar commandant der vrijwillige brandweer van Warmond.
- Plotseling overlijden van J. VAN STRALEN, lid van den Gemeenteraad van Leiderdorp en bestuurslid van verschillende verenigingen aldaar, in den ouderdom van 64 jaar.
- 25 Officiële opening van de tentoonstelling „De Mens en zijn Arbeid” in de Stadsgehoorzaal, de Waag en een belendend schoolgebouw door den Secretaris-Generaal van het Departement van Sociale Zaken Mr. Dr. A. A. VAN RHIJN.
- 31 Huldiging van Conducteur D. VAN VELZEN bij zijn afscheid van de N.Z.H.V.M. na bijna 44 jaar, waarbij hij de bronzen medaille der Orde van Oranje-Nassau uit handen van den Burgemeester van Oegstgeest ontvangt.

SEPTEMBER

- 3 Mejuffrouw M. G. VAN SON, die 50 jaar in betrekking is bij de Familie Horree te Leiden, ontvangt de bronzen medaille, verbonden aan de Orde van Oranje-Nassau.
- Een nieuw sportpark te Sassenheim geopend.
- 6 Door de wethoudersverkiezingen na de vernieuwing der Gemeenteraden ondergaan de dagelijkse besturen der Gemeenten van westelijk Rijnland geen grote veranderingen. Ook te Leiden worden de heren J. C. VAN SCHAİK (P.v.d.A.), S. MENKEN (K.V.P.), A. J. JONGELEEN (P.v.d.A.) en D. VAN DER KWAAK (Prot. Chr.) herkozen.
- In Voorschoten zijn de tot dusver fungerende wethouders als raadslid uitgevallen daar zij evenals enkele andere gekozen raadsleden hun geloofsbrieven niet tijdig hadden ingediend.

SEPTEMBER

- 7 Onder grote belangstelling wordt te Roelofarendsveen het oorlogsmonument naar ontwerp van den beeldhouwer **KILLAARS** uit Tegelen door den Burgemeester van **Alkemade**, den Heer **J.M.H.L. HOYNCKVAN PAPENDRECHT** namens de Gemeente aanvaard.

Opening van de tentoonstelling „De Veenstreek” te Roelofarendsveen door den Commissaris der Koningin in de Provincie Zuid-Holland.

Huldiging van Hoofdagent **M. F. FRANK**, voorzitter van de Leidse Politie-sportvereniging, van wien destijds het initiatief is uitgegaan tot het zevenlandentournooi der Politiesportbonden, bij zijn 30-jarig jubileum bij de Politie.

- I2** Afscheid van **H. VERHOEVE** van de Kon. Ned. Grof-smederij, waar hij sedert zijn rade jaar werkzaam was, waarbij hij uit handen van den Burgemeester van Leiden de bronzen medaille der Orde van Oranje-Nassau ontvangt.
- I3** Overleden in den ouderdom van 74 jaar **R. KROON**, die gedurende meer dan 25 jaar directeur der Alphense veiling is geweest.
- I4** Overleden **P. G. WASSENAAR**, oud 86 jaar, van x883-1923 firmant der Firma **J. Scheltema Jansz.**, sedertdien gedelegeerd commissaris der N.V. van dien naam.

Wilde staking bij de textielbedrijven van Zaalberg.

De Burgemeester van Leiden opent in het gebouw der Sociëteit Amicitia de Vebo-tentoonstelling op de Nieuwe Beestenmarkt in aanwezigheid van vele autoriteiten, waaronder de Commissaris der Koningin in Zuid-Holland.

- 18** Afscheid **Ds. W. H. KELDER**, predikant bij de Ned. Hervormde Gemeente te Leiden sedert 1944, beroepen te Utrecht, in de Pieterskerk.

Afscheid **Ds. P. M. LUCA**, predikant bij de Remonstrants-Gereformeerde Gemeente te Leiden sedert 1944, beroepen te Amsterdam.

SEPTEMBER

- 19 Overdracht van het Rectoraat der Leidse Universiteit door Prof. Dr. C. C. **BERG** aan Prof. Dr. B. A. **VAN GRONINGEN**.

Huldiging in een zitting van den Gemeenteraad van Rijsburg van Burgemeester Mr. P. N. **HÖWELER**, die sedert **25** jaar het ambt van burgemeester bekleedt (sedert **1939** van Rijsburg, voordien van **DE KLUNDERT**).

De staking bij **Zaalberg** geëindigd.

- 20 Plotseling overlijden van den Leidsen geneesheer A. J. B. **POORTMAN** in den leeftijd van 63 jaar.
- 21 Aan Prof. **VAN GRONINGEN** heeft de 100-jarige Queens University te Belfast een ere-doctoraat aangeboden.

- 23 Inaugurale rede van Prof. Dr. M. C. **COLENBRANDER**, hoogleraar in de Oogheelkunde aan de Leidse Hogeschool : „Causaliteit en Doelmatigheid”.

Bezoek van den Burgemeester van Leiden en Mevrouw **VAN KINSCHOT** aan het echtpaar **MIEREMET-CRAMA** aan den vooravond van de herdenking van hun 65-jarig huwelijk.

- 25 Dr. J. H. **HOLWERDA**, oud-directeur van het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden, herdacht den dag, waarop hij voor 50 jaar cum laude de doctorswaardigheid in de Klassieke Letteren verwierf.

- 27 Opening van de eerste Christelijke school voor Buitengewoon Lager Onderwijs te Leiden in het schoolgebouw aan het Plantsoen.

- 29 De Nieuwe brug over de Ringvaart te Oudewetering opengesteld door den Commissaris der Koningin in Zuid-Holland.

Huldiging W. **DIJKMAN** wegens het feit, dat hij 50 jaren bij de zilverfabriek te Voorschoten werkzaam was.

Afscheid J. P. M. **KONING** als directeur van het P.T.T.-kantoor te Katwijk aan Zee.

De Gemeente Alkemade koopt 60 Oostenrijkse houten woningen.

SEPTEMBER

30 Rede van den Burgemeester in de Pieterskerk aan den vooravond van de herdenking van Leidens ontzet.

Aan **NIC. DEN HOED**, wonende te Leiden na een werkzaamheid van 59 jaar in het pottebakkersvak in de werkplaats der Potterie Ravelli, thans op 75-jarige leeftijd de oudste draaier van Nederland, wordt door den Burgemeester van Valkenburg de bronzen medaille der Orde van Oranje-Nassau overhandigd.

Afscheid van **J. VEERMAN**, die sedert 1904 de leiding heeft gehad van de Gemeentebedrijven van Noordwijk.

OCTOBER

1 In den nacht van 30 September op 1 October is de uitgang van het Leidse station verplaatst.

Bij Koninklijk Besluit is de gouden medaille verbonden aan de Orde van Oranje-Nassau verleend aan **A. KRUIT** bij zijn veertigjarig jubileum als werktuigkundige bij de N.Z.H.V.M.

Na afloop van de taptoe, die jaarlijks als opening van het feest van Leidens ontzet wordt gehouden (thans op 1 October, daar 2 October een Zondag is) doet de Burgemeester mededeling van het feit, dat de Koningin tot ridder in de Orde van Oranje-Nassau heeft benoemd **B. DE KONING**, die gedurende vele jaren voorzitter was van de Optochtcommissie en **E. W. WICHERS ROLLANDET**, secretaris der Vereniging.

3 Het 3 Octoberfeest, dit jaar de 375ste gedenkdag van Leidens ontzet wordt met groten luister gevierd in aanwezigheid van den Commissaris der Koningin in Zuid-Holland, die 's morgens den krans neerlegde bij het standbeeld van Van der Werff. De voor de gebruikelijke uitdeling in het Waaggebouw benodigde haring en wittebrood wordt door een Geuzenvloot van Njord aangevoerd. De optocht stelt de bevrijding van Leiden voor in 1574 met den intocht van Prins Willem. Deze wordt door de autoriteiten van Leiden ten Stadhuize ontvangen.

4 Opening van den nieuwen weg Voorhout-Noordwijk.

OCTOBER

- 6 Bij zijn afscheid uit den politiedienst wordt Brigadier F. H. **KEMNER** onderscheiden o.a. met de zilveren medaille van de Orde van Oranje-Nassau en gehuldigd door de Afd. Leiden der Ned. Vereniging tot bescherming van Dieren.
- Opening van het Medisch Centrum te Vlissingen door den **Leidsen** Burgemeester, die **daarmede** de „Actie Leiden helpt Vlissingen” afsluit.
- 8 De gedenksteen op het graf van Dr. D. **VLAANDEREN** te Koudekerk wordt door het comité van oud-patiënten aan de familie overgedragen.
- Overleden te Leiden P. **WARMERDAM**, oud-wethouder te Lisse (gedurende **18** jaar), dertig jaar lid van den Gemeenteraad (R.K.), mede-oprichter en gedurende **25** jaar directeur van de Coöperatieve Veilingsvereniging aldaar.
- 9 Plotseling overlijden van J. J. **GROEN**, directeur der Drukkerij J. J. Groen & Zn.
- I1** Adres van de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Rijnland tegen de ontwerp-wet op de Kamers van Koophandel.
- I2** De oude toegang tot het Leidse station gesloten.
- I3** Viering van het 300-jarig bestaan der Marekerk, die ter ere daarvan enige avonden geïllumineerd was, met een avonddienst.
- I4** Dr. J. P. A. **MEKKES** aanvaardde het ambt van bijzonder hoogleraar aan de Rijksuniversiteit te Leiden vanwege de stichting Bijzondere Leerstoelen voor Calvinistische Wijsbegeerte aan Openbare Universiteiten en Hogescholen met het uitspreken van een rede, getiteld „De Betekenis van het subject in de moderne Waardepheilosofie onder het Licht der Wetsidee”.
- I5** Onthulling van het monument voor Gevallen en in den Bezettingstijd van Oegstgeest in het Bos van Wijker-slooth.
- Officiële inwijding van het in recordtijd gerestaureerde Nutsgebouw van Alphen.

OCTOBER

Officiële heropening van het verbouwde „Irene” te Oegstgeest.

Serenade door **Werkmans** Wilskracht voor D. **SELIER**, die bij dit corps 40 jaar klarinettist is.

- 17 De Christelijk Gereformeerde Gemeente van Valkenburg koopt de Ned. Hervormde noodkerk.

Met ingang van heden is het verkeer in de Leidse stadskern omgelegd wegens de herstelwerkzaamheden aan de **Bostel**-brug.

Het St. Antoniushofje te Noordwijkerhout wordt door aannemers aan de bouwvereniging St. Antonius van Padua overgedragen.

- 20 Het buiten Voorlinden onder Wassenaar, laatstelijk bewoond door den Heer **HUGO** **LOUDON**, aangekocht door de P.T.T.

Overleden L. A. C. **VAN** Loo, procuratiehouder bij de Kon. Ned. Grofsmederij, die ruim 46 jaar aan deze vennootschap is verbonden geweest, in den leeftijd van 63 jaar.

De Heer H. **FILIPPO** W. **F.ZN**, is 25 jaar secretaris van de Z.H. Ver. Het Groene Kruis, Afd. Leiden.

- 21 Kranslegging bij den gedenksteen van **Herman** Coster door Dr. D. B. **BOSMAN**, gezant van de Unie van Zuid-Afrika en door den Rector Magnificus der Leidse Universiteit .

Inaugurale rede van Ds. G. J. **SIRKS**, hoogleraar van het Seminarie der Remonstranten aan de Rijksuniversiteit te Leiden, getiteld : „Voor God wil ik belijden”. De dag dezer plechtigheid is gekozen voor den aanplant en de overdracht van den gedenkboom aan de Groenhazegracht van het theologisch dispuut „*Quisque suis viribus*”, dat in het oorlogsjaar 1941 zijn honderdjarig bestaan herdacht ; de aanvaarding voor de Gemeente Leiden geschiedt door Wethouder **JONGELEEN**.

- 22 Feestelijke bijeenkomst in het 50-jarige Volkshuis te Leiden, waarbij de Voorzitter, Prof. Mr. J. C. **VAN** **OVEN** de herdenkingsrede uitspreekt.

OCTOBER

Opening bij het Academisch Ziekenhuis van een afdeling voor **rheumatische** aandoeningen en physische therapie, door den Directeur-Generaal der Volksgezondheid, Dr. P. M. **MUNTENDAM**.

24 Het uitbreidingsplan Leiden wordt in den Gemeenteraad behandeld.

25 Mejuffrouw **F. A. LE POOLE** is **25** jaar regentes van het St. Annahofje te Leiden.

28 Inaugurale rede van den gasthoogleraar der Leiden—Harvard-fundatie **PERRY MILLER**, getiteld „Society and Literature in America”.

29 Viering van het 85-jarig bestaan der Leidse Hogere Burgerschool.

Overleden M. J. **BRUYNEN**, die verschillende functies bekleed heeft in het maatschappelijk leven te Sassenheim o.a. die van Voorzitter van de Boerenleenbank.

NOVEMBER

1 Overlijden van Pastoor **WARMENHOVEN** van de St. Bartholomeüsparochie van Voorhout.

2 Viering van het **25-jarig** bestaan der Christelijke Jeugdhulp.

De Ned. Hervormde Gemeente van Zoeterwoude neemt onder grote belangstelling haar nieuwe verenigingsgebouw in gebruik, dat tijdens de restauratie van haar kerkgebouw tevens als noodkerk moet dienen.

Dezer dagen is begonnen met de uitbreidingswerken aan de Lange Gracht voor de gas- en **electriciteitsvoorziening**, waarmee men in **1953** hoopt klaar te zijn.

g De Hoofredacteur van het Leidsch Dagblad J. **BROUWER** is heden 25 jaar journalist.

12 De gouden medaille der Orde van Oranje-Nassau is toegekend aan G. W. **SCHUT**, gedurende 40 jaar ambtenaar bij de Universiteitsbibliotheek te Leiden.

NOVEMBER

- 14 Er is een begin gemaakt met de sloping van het Restaurant Zomerzorg aan het Stationsplein met het oog op de werkzaamheden aan de spoorbaan en het nieuw te bouwen station.

Diamanten bruiloft van het echtpaar RAM te Alphen a/d Rijn.

- 15 De markt voor vette varkens te Leiden heropend.

Te Blaricum overlijdt Dr. Ir. P. PERSANT SNOEP, oud-leraar aan de Gemeentelijke H.B.S. te Leiden.

- 21 Afscheid van Mr. F. M. A. SCHOKKING als burgemeester van Alphen a/d Rijn wegens zijn benoeming tot burgemeester van Den Haag.

- 23 Afscheid van Mr. J. A. DE JONG als griffier bij het kantonrecht te Alphen a/d Rijn.

- 23 Dezen en volgende dagen waren Universiteitssportdagen.

- 24 De Gemeenteraad van Katwijk neemt het plan van B. en W. tot het aanleggen van een vissershaven met algemene stemmen aan.

Viering van het 50-jarig bestaan der Coöperatieve Boerenleenbank te Alphen a/d Rijn.

- 25 Openbare les van Dr. W. J. KOLFF, toegelaten als privaatsdocent in de Nierpathologie aan de Rijksuniversiteit te Leiden.

- 26 Prof. Dr. E. HERTZSPRUNG, oud-directeur der Leidse Sterrenwacht is benoemd tot ere-doctor der Parijse Universiteit.

- 27 Intrede van Ds. H. VAN DEN BERG als Gereformeerd predikant te Sassenheim.

- 28 W. KNIJNENBURG 60 jaar molenaarsknecht bij de Familie Mansvelt te Wassenaar.

Te Roelofarendsveen is een tweede Katholieke kerk als noodkerk ingewijd door den deken van Alphen a/d Rijn L. H. NIEUWENHUIZEN.

NOVEMBER

- 30 Overleden **Joh. Boot**, directeur der scheepsbouwbedrijven D. & Joh. Boot N.V. te Alphen a/d Rijn.

De grondig gerestaureerde molen van den Buurtpolder te Rijpwetering werd in gebruik genomen in aanwezigheid van vele autoriteiten en vertegenwoordigers van Besturen o.w. de heer **BICKER CAARTEN** als vertegenwoordiger der Vereniging „Oud Leiden”. De molen is van fokwieken en remkleppen voorzien.

DECEMBER

Heropening van het geheel verbouwde Gemeentehuis van Oegstgeest door den Commissaris der Koningin in de Provincie Zuid-Holland.

Prof. Dr. A. **DE BUCK**, tot dusver buitengewoon hoogleraar in de Aegyptologie, benoemd tot gewoon hoogleraar.

Prof. Dr. P. **MINDERAA**, tijdelijk hoogleraar in de Nederlandse Letterkunde tot gewoon hoogleraar benoemd.

Dezer dagen herdacht de Afdeling Wassenaar van de Hollandse Maatschappij van Landbouw haar 75-jarig bestaan.

- 6 De Gemeenteraad van Leiden verenigt zich met het oordeel van den Hogen Raad van Adel omtrent het te wijzigen Gemeentewapen.
- 10 Met ingang van heden wordt de wekelijkse markt in hoofdzaak gehouden op de Hooigracht-Hooglandse Kerkgracht-Nieuwstraat-Kaasmarkt in verband met de verkeersomlegging wegens de herstelwerkzaamheden aan de Bostelbrug.
- 13 Overleden, oud 75 jaar, **J. VAN DER LUYT**, oprichter van het vervoerbedrijf J. van der Luyt en Zn.
- 15 **B. H. DE WILDE** onderscheiden met den Bronzen Leeuw wegens moedig gedrag in de oorlogsdagen 1940.
- 16 Tijdelijke hulpbaan voor den trein richting Amsterdam in gebruik genomen.
- Inaugurale rede van Prof. **MINDERAA**, getiteld: „Lyriek en Leven”.

DECEMBER

- 17 Viering van het tweede lustrum van het Instituut voor het Nabije Oosten, waarbij de president van het Curatorium dier instelling, Jhr. Mr. F. H. **VAN KINSCHOT**, een rede uitspreekt.

Overleden te Apeldoorn Mejuffrouw A. L. **SCHOCH**, die destijds in Huize 't Waerle te Katwijk de huishouding leidde voor H.K.H. Prinses Juliana gedurende Haar studententijd te Leiden.

- 18 De Burgemeester en Mevrouw **VAN KINSCHOT** brengen een bezoek in het Tehuis voor Ouden van Dagen aan de Kaarsemakerstraat aan de weduwe **VAN ROSSEN—SOLLIE**, de oudste inwonster van Leiden, ter gelegenheid van haar honderdsten verjaardag.

- 19 Overleden ten gevolge van een auto-ongeluk J. A. W. **AALBERSBERG**, oud-directeur van de Noord-Hollandsche Landbouw-Crediet Bank, later van het bijkantoor der Amsterdamsche Bank te Leiden.

- 21 Het gewijzigde reglement van het Hoogheemraadschap Rijnland, waarbij o.a. is bepaald, dat voortaan ook van bebouwde eigendommen bundergeld zal worden geheven, is door de Provinciale Staten van Zuid-Holland vastgesteld.

De automatische telefoon te Alphen a/d Rijn in gebruik genomen.

Afscheid G. J. **ZWARTS** van het Organisch Chemisch Laboratorium te Leiden na een werkzaamheid aldaar van 55 jaar.

Overleden A. J. **DONK**, de nestor der Leidse apothekers, sedert 1907 aan de Doezastraat gevestigd, in den leeftijd van 65 jaar.

- 23 Dr. R. A. J. **VAN LIER** benoemd tot buitengewoon hoogleraar in de Sociologie en Cultuurkunde van Suriname en de Nederlandse Antillen aan de Rijksuniversiteit te Leiden.

- 28 Dr. E. M. **UHLENBECK** benoemd tot gewoon hoogleraar in de Javaanse Taal- en Letterkunde aan de Rijksuniversiteit te Leiden.

DECEMEER

Overleden in het rusthuis der Gereformeerde **Kerk** te Leiden P. MASUREL, pionier der Christelijke jeugdbeweging.

- 29 Nr. J. **LE POOLE** te Noordwijk, afgetreden directeur der Stichting „Toezicht politieke delinquenten”, benoemd tot Ridder in de Orde van den Nederlandsen Leeuw.
- 30 In een plechtige zitting van den Gemeenteraad van Oegstgeest neemt Burgemeester J. C. **BAUMANN**, die per 1 Jan. **1950** is gepensionneerd, afscheid. Wethouder **DE NUT** reikt hem de ere-medaille der Gemeente met een oorkonde uit.

Dezer dagen was W. G. **GUSSEKLOO** 40 jaar werkzaam als tuinbaas op het landgoed Duivenvoorde onder Voor-
schoten.

PHILIP ERNST VIERVANT TUKKER

24 JULI 1880—10 JANUARI 1949

Utrecht en Leiderdorp, „Canton” (na de laatste grensverlegging Leiden geworden), zijn de beide woonplaatsen, waar het lief en leed van dit arbeidzame leven zich heeft afgespeeld.

De gelukkige jeugd in het ouderlijk huis aan de Biltstraat werd een levenslange, geliefde herinnering en de in die tijd gegroeide levenshouding, opvattingen over plicht, trouw, moraal en verantwoordelijkheidsgevoel, ook tegenover de medemens, bleven hem ten einde toe richtsnoer voor daden.

Omstreeks 1900 leerde ik **VIERVANT TUKKER** kennen, als hij bij zijn oom **W. H. VAN ZANTEN JR.**, mijn voorganger op „Ouderzorg”, logeerde en zijn voorkeur voor de kleibranchen zal aan deze bezoeken wel niet vreemd zijn geweest. Hoe het zij, hij ging zich in binnen- en buitenland voorbereiden voor een werkkring in de kleiwarenindustrie en geleidelijk groeide bij hem het plan om het geleerde in de praktijk te brengen door een eigen fabriek op te richten. Het plan werd verwezenlijkt en de fabriek, „Canton”, werd tegenover „Ouderzorg” aan de Oude Rijn gebouwd. „Canton” zou de producten van „Ouderzorg”, e.a. verglazen en zich daarnaast toeleggen op de vervaardiging van sierproducten en bouwaardewerk. **VIERVANT TUKKER** heeft de moeilijke taak, die hij zich aldus had gesteld, met inzet van zijn gehele persoon tot een goed einde gebracht en voor „Canton”, dat na enige tijd in het groter verband van „Ouderzorg” werd opgenomen, een eigen, eervolle plaats in de Nederlandse bouwwereld verworven. De producten van „Canton” bleven aan de spits staan, ook toen later verscheidene concurrerende bedrijven met hun producten aan de markt gingen komen.

Ik moge de schijn vermijden een wat gekleurde oratio pro domo („Ouderzorg”) te houden door te verwijzen naar de vele brieven van rouwbeklag, die wij na zijn overlijden uit het gehele land van vooraanstaande architecten, e.a.

ontvingen, waarin gesproken wordt van zijn, diepschouwende, ongekunstelde persoonlijkheid, hoe zijn leven een aaneenschakeling is geweest van toewijding en plicht en hij in de herinnering voortleeft als iemand die doorzicht en trouw paarde aan hoge vakbekwaamheid. „Niet alleen letterlijk, maar ook figuurlijk heeft de Heer VERVANT TUKKER heel wat steentjes bijgedragen om ons land te maken tot wat het was en na de oorlog om het weer op te bouwen”. En in een brief, die hem nog op zijn ziekbed bereikte, heet het: „Zo langzamerhand is er uit „Canton” al heel wat gekomen, dat in zijn onpretentieuus-voornamen sfeer door geen bakwerk, waar ter wereld ook, wordt overtroffen, al ziet of weet niet elkeen dat.”

Een herinneringswoord over de Heer VIERVANT TUKKER zou niet volledig zijn als ik alleen over zijn werken als fabrikant sprak. Zijn grote belangstelling voor mens en maatschappij drongen hem taken op, die soms wel eens boven zijn niet forse fysieke kracht dreigden te gaan, maar hij liet niet af. Talrijk zijn de verenigingen, die in hem een betrouwbare stuwkracht en zo noodig een rustig, maar eminent uitvoerder der plannen hadden. Ik denk ook aan zijn grote daden in de eerste wereldoorlog voor de Belgen en voor de Oostenrijkse kinderen, toen Leiderdorp mede aan de spits der hulpverlening stond en VIERVANT TUKKER ook bij deze nationale arbeid onvermoeid medewerkte. Ook zijn bemoeiingen om de militairen in die jaren wat vreugde en ontspanning te verlenen, staan mij voor oogen. Dit alles op een vriendelijke, rustige wijze, maar zonder wijken : wat hij op zich nam, kwam in orde.

En zijn persoonlijk, huiselijk leven ? VIERVANT TUKKER is niet gehuwd geweest, maar hij hield van zijn familie en van zijn vrienden (en van zijn huisdieren) uit het diepst van zijn vriendelijke, goede hart en hij had een grote hang naar gezelligheid. Zomers een gezellig samenzijn op het idyllische terrein van „Canton”, het eiland tussen de beide Rijnarmen, of 's winters om de huiselijke haard was zijn ontspanning, en een weldaad voor de bezoekers, oud en jong. Zo was de woning aangebouwd aan de fabriek „Canton”, waar hij lange jaren met zijn Moeder, daarna met zijn Zuster woonde, een altijd gastvrij middelpunt voor familie en vrienden waar en vanwaar uit, bijvoorbeeld in de moeilijke oorlogsjaren, veel leed verzacht en steun verleend is. Het over-

lijden van zijn Zuster, die alles voor hem was, in September 1948 heeft hem geknakt en wij moeten daarin wel mede de oorzaak zien, dat zijn niet al te sterk gestel helaas de strijd heeft opgegeven.

Voor mij was **ERNST VIERVANT TUKKER** door al de jaren heen in lief en leed een onkreukbaar trouwe vriend, met wien het mij een groot voorrecht is geweest bijna een halve eeuw, zonder één wanklank, dagelijks te mogen samenwerken.

HUGO VAN POELGEEST

P. J. M. NIEMER, Arts

5 MAART 1883—5 FEBRUARI 1949

PAUL JOSEPH MARIA NIEMER, arts, geboren te Amsterdam, 5 Maart 1883, studeerde medicijnen te Amsterdam, waar hij vóór zijn arts-examen als co-assistent en na dat examen als assistent werkzaam was in het Onze Lieve Vrouwengasthuis ; na anderhalf jaar praktijk in Amsterdam nam hij de praktijk te Leiden over van **DR. MEULEMAN**, die benoemd was tot Directeur van de Voedvrouwschool te Heerlen.

Nu wij hem, na zijn verscheiden (op 5 Febr. 1949) in zijn bescheidenheid niet meer kunnen kwetsen, mogen wij niet verzuimen het karakter van de bijzondere persoonlijkheid, die schuil gaat onder bovenstaande nuchtere feiten en getallen, in grote trekken in het licht te stellen. Uit geheel zijn levenswerk blijkt, dat hij de beoefening van de medische wetenschap en de uitoefening van de geneeskundige praktijk niet koos als beroep, maar aanvaardde als roeping.

Reeds tijdens zijn co-assistentschap in het O.L.Vr. Gasthuis werd hem aangeboden *onmiddellijk* na het arts-examen als assistent in functie te treden.

Hij aanvaardde dit gaarne en wel in de meest letterlijke zin van het woord : de dag na zijn examen was hij present en in functie in het Gasthuis : zelfs geen dag vacantie na zijn welslagen zou er voor feestviering en ontspanning op overschieten !

Toen hij in Aug. 1911 de praktijk van **DR. MEULEMAN** overnam was hij, daags na het tot standkomen van de transactie, op stap om zijn nieuwe patiënten in de Sleutelstad te bezoeken.

Nadien waren hem nog 38 jaren geschonken en in deze spanne tijds heeft hij zich zelf slechts drie maal een korte vacantie gegund !

Door omstandigheden was het hem niet mogelijk zich in de Gynæcologie, die zijn bijzondere voorliefde had, te specialiseren. Grote voldoening schonk het hem, dat zijn oudste

zoon met veel succes de weg koos, die hij zelf zo gaarne zou hebben bewandeld. Opmerkelijk is het dat ook zijn tweede zoon medicus werd., in Flores missiewerk verrichtend : lichamelijke hulp en geestelijke steun verlenend aan de lijdende medemens in het verre Oosten.

Van zijn grote voorliefde heeft hij ook zelf in de practijk nog blijk kunnen geven door zijn gedurende vele jaren aan de Margareta van Cortona Stichting verleende verloskundige hulp.

Ter vermeerdering van zijn kennis assisteerde hij gedurende g jaren **DR. DE BRUÏNE GROENEVELD** en gedurende 7 jaren **DR. MURK JANSEN**.

Hoe vruchtbaar deze jaren geweest zijn, blijkt wel uit zijn reputatie van voortreffelijk diagnosticus.

Zijn hartgrondige afkeer van rekeningen schrijven en vacantie vloeiende voort uit zijn overtuiging, dat de patiënt er niet is voor de medicus, maar de medicus voor de patiënt, met andere woorden niet de zucht naar roem of welstand, maar de liefde tot de lijdende medemens beheerste geheel zijn levenswerk.

Wie uit zijn stoicijnse kalmte en spartaanse levenswijze mocht concluderen dat hij zich in luchtiger sferen dan die van gasthuizen en snijkamers niet thuis gevoelde, steke zijn licht eens op bij de leden van „St. Augustinus” ; zij zullen getuigen dat hun ere-lid niet slechts een zeer getrouwe maar tevens een hogelijk gewaardeerde gast was op hun bijeenkomsten.

Dat deze voortreffelijke medicus en oprechte mens en vriend, naar menselijk inzicht te vroeg, van ons is heengegaan, betreuren wij diep.

A. TEPE

LUBBERTUS DUVAL

27 JANUARI 1874-2 MAART 1949

LUBBERTUS DUVAL, geboren te Arnhem, 27 Januari 1874, opgevoed in een militaire sfeer, waarop hij met recht trots kon en mocht zijn, voelde zich in zijn jeugd tot het soldatenleven aangetrokken en diende, na volbrachte schooltijd, 12 achtereenvolgende jaren bij een bereden wapen.

Veranderde omstandigheden deden hem besluiten naar de politie over te gaan.

De 23ste Februari 1908 werd hij te Leiden bij de politie aangesteld in de rang van Adjunct-Inspecteur.

De 1ste Januari 1913 volgde, na het doorlopen van enige tussenrangen, zijn benoeming tot inspecteur en van 1916 af trad hij als hoofd van de afdeling Straatdienst op.

De 1ste Augustus 1917 werd hij bevorderd tot Inspecteur van Politie 1ste klasse; hij diende in die rang tot aan zijn pensionnering.

Het behoeft geen betoog dat hij, zelf bereden geweest zijnde, er van meet af aan naar streefde, uit het daarvoor in aanmerking komende politiepersoneel een ruiterafdeling te vormen, welk streven uiteindelijk met succes werd bekroond.

Deze ruiterij, gezeten op telkens door het Rijk daartoe beschikbaar gestelde paarden, heeft onder zijn leiding in een reeks van jaren, bij feestelijke gelegenheden, optochten en demonstraties zich in het belang der Leidse Gemeenschap zeer verdienstelijk weten te maken.

In de moeilijke jaren, tijdens en na de eerste wereldoorlog, was de heer **DUVAL** steeds en met volle toewijding op zijn post.

Bij politieke vergaderingen, opstootjes op straat, stakingen en straatdemonstraties, welke in die dagen aan de orde waren, was hij de man die, gesteund door zijn ondergeschikten, de orde en rust in de Gemeente wist te handhaven en het was aan zijn beleid en uitgesproken talent om met een ieder om te kunnen gaan te danken, dat al dan niet gewilde ernstige ordeverstoringen konden worden voorkomen.

Hij was de man, die bij dergelijke gelegenheden meer hechte aan machtsvertoon dan aan het gebruik van de wapenen. Indien zuiver machtsvertoon niet tot het gewenste resultaat leidde, schroomde hij evenwel niet, door krachtig ingrijpen in een korte spanne tijds rust en orde opnieuw te verzekeren.

Bars van uiterlijk soms, droeg hij onder de wapenrok niettemin een zeer gevoelig hart.

Velen heeft hij met raad en daad in moeilijke uren bijgestaan en aan zich verplicht.

Ook het lijdende dier genoot zijn volle belangstelling en vond in hem een machtig beschermer.

Toen te Leiden de dierenbescherming nog in de kinderschoenen stond was hij bij de politie de man die, geholpen door enige getrouwen, een aanvang maakte met de meer intensieve controle op voor voertuigen aangespannen dieren, alsmede op de behandeling van de dieren in het algemeen op en om de veemarkt, wat in die tijd broodnodig was. Onder zijn leiding werd veel dierenleed verzacht en pogingen tot mishandeling de kop ingedrukt.

Lijn geaardheid deed hem onder eigen, zowel als vreemden veel vrienden verwerven.

Op 1 October 1935 werd hij gepensionneerd. Hij liet bij zijn vertrek een leegte achter.

Bij zijn verscheiden op 2 Maart 1949 is met hem een goed mens en in zijn dagen een vriendelijk en plichtsgetrouw ambtenaar heengegaan.

K. W. WIJK

Inspecteur van Politie

ALBERTUS JOHANNES OUDE JANS

6 FEBRUARI 1877-3 APRIL 1949

Hoewel hij het zich als sportief ideaal had gesteld met zijn twee voorgangers een eeuw pastoraat te Warmond te vullen, heeft de Z. Eerw. Heer A. J. OUDEJANS dit zeer uitzonderlijk moment niet mogen beleven. Hij miste de laatste schakel van deze 100-jarige ketting.

Pastoor A. J. OUDEJANS werd geboren op 6 Februari 1877 te Purmerend. In 1890 liet hij zich als priesterstudent inschrijven op het Klein-seminarie te Voorhout, dat evenals het tegenwoordige Klein-seminarie te Heemstede „Hageveld” heette. In 1896 betrad hij voor het eerst Warmonds grondgebied als student van het Groot-Seminarie aldaar, niet vermoedend, dat hij er nog menige voetstap zou zetten. Om zijn meer dan gewone aanleg werd hij in 1902 eerder dan z'n meeste klasgenoten in Haarlems kathedraal tot priester gewijd. Maar als kapelaan heeft hij niet lang in het parochiële zielzorgwerk gestaan, want na één jaar te Alphen aan de Rijn in de parochie van de H. Bonifacius en één jaar te Haarlem in de parochie van de H. H. Elisabeth en Barbara werkzaam te zijn geweest, riep de bisschop van Haarlem hem naar het Klein-seminarie te Voorhout om mee te werken aan de vorming der priesterstudenten. Van 1904 tot 1920 gaf leraar OUDEJANS vooral les in het Latijn, dat hij als een echte classicus volkomen beheerste. Zijn fijne geestigheden en hilariteit verwekkende eigenaardigheden, die menig leraar aankleven, verborgen voor de studenten de last der verantwoordelijkheid, die hem dikwijls drukte. Na een 16 jaar lang leraarschap en na een bijdrage geleverd te hebben aan de oprichting van het tegenwoordige Klein-seminarie, werd „mijnheer” OUDEJANS in 1920 benoemd tot pastoor van Warmond. Het was een eer: de herdersstaf te mogen dragen in de schaduw van het Groot-Seminarie.

Voor de geboren docent was de overgang van de rustige studeerkamer naar de onrustige zielzorgpraktijk wel heel

erg groot. Het heeft hem in de eerste jaren te Warmond dan ook heel wat overwinningen gekost de Latijnse schrijvers te vergeten. Trouwens, zijn leven lang gingen zijn aangenaamste herinneringen uit naar „Hageveld”. Maar na deze overgangscrisis van theorie naar praktijk ontpopte pastoor OUDEJANS zich als een herder die zijn schaapjes kent en bemint. Zijn jarenlange omgang met de jongelingschap deed hem alleraardigst omgaan met de kinderen van Warmond. Zijn pakkende manier van „katechismus-geven” is alom bekend geworden. Tot op zijn oude dag is hij kind gebleven met de kinderen. Maar ook de armen ontsnapten niet aan z’n aandacht, want, hoewel pastoor OUDEJANS zelf zeer sober leefde, schonk hij veel weg aan de armen.

Na een lange reis naar Rome en het H. Land, waar hij nog even bij z’n oude klassieken vertoefde, begon pastoor OUDEJANS aan de bouw van het tehuis voor ouden van dagen, huize „St. Lidwina”. In 1930 was dit levenswerk van hem, gebouwd door architect Ir. J. v. D. LAAN, gereed.

Van 1940 af echter begon een ziekte aan zijn lichaam te knagen, doch zij vermocht niet zijn geestkracht te vermindern. Steeds bleef de deur van de pastorie open staan (soms in letterlijke zin) voor iedereen, die de pastoor om raad kwam vragen. En hoe moeilijk hij ook door de straten van Warmond ging, altijd zagen zijn parochianen een opgewekt gelaat en hoorden zij z’n opgewekte groet. Tot op het laatst van zijn leven beklom pastoor OUDEJANS op de hem eigen wijze z’n fiets om de zieken te bezoeken, die hem steeds na aan het hart lagen.

Pastoor A. J. OUDEJANS was een zeer plichtsgetrouw mens, die zijn teleurstelling over eigen lichamelijke zwakheid en zijn al te hevig besef van verantwoordelijkheid tegenover God — tot op het scrupuleuze af — wist te bedekken met een grote blijmoedigheid en geestigheid. Hij bleef klein in grote dingen, maar was groot in het kleine. Na voorzien te zijn van het H. Oliesel overleed hij nog onverwachts op 3 April 1949, en werd begraven op de plaats waar hij gedurende 29 jaren eerst anderen had heengeleid.

A. DE GREEF

Kapelaan te Warmond,
van Aug. '47 tot sept. '49

M. VAN MENS

20 JANUARI 1874—13 JULI 1949

Het is mij zeer aangenaam te voldoen aan het verzoek van de redactie van het Leids Jaarboekje om enige woorden te wijden aan de nagedachtenis van de Gep. Luitenant-Kolonel **M. VAN MENS. MAARTEN VAN MENS** toch was een zeer populaire figuur in Leiden en in wijde omgeving. Geboren in 1874 was het hem gegeven een hogen ouderdom te bereiken zonder hinderlijke gebreken van den ouden dag. In de 43 jaren, die ik hem gekend heb, heb ik hem nooit ziek gezien; het enige geval, dat hij het bed moest houden, was jaren geleden ten gevolge van een ongeval bij het paardrijden. Populair was hij in hoge mate bij zijne collega's, zijne vrienden, zijne ondergeschikten en kortom bij ieder die hem, hoe dan ook, heeft leren kennen. Zijne populariteit was niet het gevolg van stoffelijke omstandigheden maar zuiver en alleen te danken aan zijne grote gaven van hart en gevoel. Als soldaat in dienst getreden bij het oude, onvergetelijke Instructie Bataillon, volgde hij daar eerst den Cursus en ten slotte den Hoofdcursus, waarop zijne benoeming volgde tot tweede-luitenant bij het 4de Regiment Infanterie. Tot 1913 bleef hij bij hetzelfde regiment en in dat jaar werd hij bevorderd tot kapitein in het garnizoen Assen, maar tot zijne niet geringe voldoening gelukte het hem weder overgeplaatst te worden naar Leiden. Deze plaats heeft hij niet weer verlaten. Toen hij ten gevolge van de legerinkrimping in 1924 met pensioen het leger verliet, zag ieder hem node vertrekken, gezien en geacht als hij was door zijn juisten omgang met mensen en ook om zijne militaire kennis. Nog jaren daarna bleef hij een vraagbaak voor jongeren. Zijn vertrek was tevens een groot verlies voor het regiment en voor het gehele leger, dat zulk een grote behoefte had aan officieren als hij. Na nog enkele jaren als reserve-majoor te hebben dienst gedaan, nam hij voor goed zijn ontslag en werd daarbij bevorderd tot den naast hogeren titulair rang. Het heeft mij steeds verwonderd, dat er nooit termen gevonden zijn om

hem nog ene Koninklijke onderscheiding toe te kennen ; zeker heeft hij die meer verdiend dan velen, die thans **daarmede** pronken. Ene vergoeding mocht hij daarvoor wel smaken : de toegenegenheid en de hoogachting van een ieder die hem gekend heeft. Niet alleen in het leger was dat het geval, maar evenzeer daarbuiten. De natuur trok hem aan als jager, visser en fokker van pluim- en ander klein vee. In de vele jaren, dat ik hem gekend heb, heb ik zijne meeste verjaardagen mogen bezoeken en deze waren steeds zeer druk bezocht. Wat al Latijn ik daar gehoord heb ! In 1939 vierde het 4de R.I. zijn **125-jarige** bestaan en dank zij zijne medewerking konden honderden reünisten dien dag verenigd worden en werd hij met algemene stemmen uitgeroepen tot commandant van het Oude vierde. Op zijn initiatief vergaderde het comité steeds **elken** gden Januari .In 1940 woonde hij nog op dien datum het **defilé** van het, toen gemobiliseerde, regiment te Katwijk bij, het laatste défilé van één der beste korpsen van het oude leger, dat kort daarop in dezelfde omgeving in harden strijd zou zijn gewikkeld met een geduchten vijand en daarbij niet zonder roem uit den strijd kwam. Met recht kan men zeggen: Tout passe, het oude, goede, trouwe vierde is opgeheven en vervangen door een ander, **VAN MENS** heeft de duizenden gevolgd, die hem zijn voorgedaan en er blijft slechts de herinnering maar een goede, prachtige herinnering.

H. D. **BUURMAN**

W. FONTEIN

8 MEI 1864-18 AUGUSTUS 1949

Op 18 Augustus 1949 overleed te Leiden, vrij onverwacht, **WILLEM FONTEIN**, architect, oud 85 jaar.

Met hem is een echte Leidenaar heengegaan.

Geboren en getogen in Leiden.

WILLEM FONTEIN was de oudste zoon van den Heer **S. FONTEIN**, één der drie firmanten van een reeds toen en nu nog bestaande groothandel in bouwmaterialen, hier ter stede. Door de vroegtijdige dood van zijn vader als 't ware bestemd om diens plaats in de firma in te nemen, volgde hij echter zijn verlangen om architect te worden, daar de bouwkunst hem veel meer aantrok.

Zijn opleiding ontving hij o.a. op het toen zo bekende architecten-bureau van de heer **W. C. MULDER**, een zeer bekwaam en gezocht bouwmeester te Leiden. Na hier en daar als opzichter te hebben gewerkt, vestigde **FONTEIN** zich als architect te Leiden.

Een van zijn eerste bouwwerken was het wijkgebouw „**Pniël**” aan de Middelste Gracht in de wijk van de toenmalige Leidse predikant Dr. J. H. **GUNNING**.

Al spoedig kreeg **FONTEIN** een uitgebreide praktijk, zowel in Leiden en omgeving, als ook in vele andere plaatsen van ons land.

FONTEIN heeft veel gebouwd, ook enige tijd in associatie met zijn collega wijlen de heer **H. C. JESSE**. ¹⁾

In dit bestek is het niet doenlijk al zijn bouwwerken te noemen. Hij bouwde kerken, scholen, woningen voor woningbouwverenigingen, landhuizen en winkelhuizen. Wij memoreren in Leiden : Het Diaconessenhuis, de Chr. H.B.S., scholen aan de Oosterstraat, Munnikenstraat, kleuterschool aan de Morschweg enz.

¹⁾ Zie Leids Jaarboekje 1944, pag. 54.

Maar ook vele fraaie landhuizen aan Rijsburgerweg, Boerhaavelaan, en Noordwijk a/Zee.

En al zijn werk droeg het kenmerk van zijn degelijkheid en prima afwerking.

Ook bouwde hij een kerk met toren te Schoten bij Haarlem en restaureerde hij o.a. de kerken te Ridderkerk en te Putten op de Veluwe.

Alleen zijn grote werkkraft kon hem in staat stellen, naast zijn drukke praktijk, nog enige jaren verbonden te zijn als leraar aan de Ambachtsschool en aan Mathesis, waar hij vele leerlingen heeft gevormd en opgeleid. Bovendien was hij, om zijn eerlijkheid en onkreukbaarheid, een gezocht taxateur van vele grote instellingen in den lande. Zijn liefde voor de Ned. Herv. Kerk maakte het hem mogelijk nog meer dan 2.5 jaar zitting te nemen als Kerkvoogd der Ned. Herv. Gemeente alhier, waarvan vele jaren als President-Kerkvoogd.

In die latere jaren kwam onder zijn leiding en door zijn geheel belangeloze toewijding de restauratie van de Marekerk tot stand.

FONTEIN was iemand, die zich nooit op de voorgrond stelde, een harde werker, man van de daad en van weinig woorden en van een beminnelijke eenvoud. Een werkzaam mens en een goed burger van onze stad is met hem heengegaan.

D. H.

A. J. B. POORTMAN, Arts

22 MEI 1886—20 SEPTEMBER 1949

Met grote ontroering werd in de morgen van 21 September het droevige bericht vernomen, dat de vorige avond tijdens een vergadering van de protestantse Federatie van wijkverplegingen plotseling onze collega POORTMAN door een hartaanval was getroffen, en na enkele ogenblikken was overleden. In brede kringen van de Leidse burgerij verwekte dit zo onverwachte heengaan van een algemeen bekende en gewaardeerde arts, die in vele gezinnen niet alleen de medische raadsman was, maar tevens de vertrouwde vriend en belangstellende deelgenoot van vreugde of leed, ontsteltenis en droefheid.

Midden uit het werkzame leven werd hij plotseling weggerukt, uit de kring, die hem zo dierbaar was : zijn huisgezin, zijn praktijk, zijn vrienden. Nog dezelfde middag hadden wij een samenkomst gehad op het Consultatie-bureau van de Vereniging tot bestrijding der Tuberculose, waarvan Dokter POORTMAN sinds vele jaren secretaris-penningmeester was ; opgewekt en vol belangstelling waren er plannen besproken voor verdere bloei der Vereniging. Diezelfde middag aan tafel had hij zich vrolijk uitgelaten, dat het „weer eens een ouderwets-drukke dag” was, dankbaar, dat hij na zijn laatste ziekte zich weer volledig aan zijn werk mocht wijden.

De Dood overviel hem midden in de strijd ; mild en zacht werd hij opgeroepen tot Hoger Leven, juist zoals hij zelf zich zou gewenst hebben.

Twee keer mocht hij de vreugde smaken na een zwaar ziekbed opnieuw teruggegeven te worden aan zijn gezin, dat hem zo lief was ; bespaard werd hem de strijd om afscheid te moeten nemen voor-altijd van wat hem het dierbaarste was ; om zijn beide kinderen inderdaad te vroeg vaarwel te moeten zeggen, gelijk hij zo vaak gevreesd had.

Sinds 1919 was POORTMAN als huisarts te Leiden gevestigd, als opvolger van collega FABIUS, die naar Arnhem was ver-

trokken, en hem een bloeiende praktijk overdeed. Daarnaast verzorgde **POORTMAN** jarenlang de zieke zusters in het Academisch Ziekenhuis en was hij tevens als controlerend arts verbonden aan de Spoorwegen en de P.T.T.

Toen de sociale omstandigheden zich wijzigden, stelde hij zich ook voor de ziekenfondsen beschikbaar ; bovendien was hij vele jaren schoolarts en maakte hij deel uit van het college van Stadsgeneesheren. Voeg hierbij zijn warme belangstelling voor maatschappelijke en sociale vraagstukken (hij was o.a. een tijdlang lid van de grote kerkeraad der Doopsgezinde Gemeente en bestuurslid van „Tot Steun”), en men kan zich voorstellen, dat zijn leven zeer gevuld was. Toch vond hij temidden van deze vele ambtsbezigheden telkens nog tijd voor zijn gezin en zijn vrienden ; en hij verstond de kunst om nu en dan zijn werk volkomen op zij te zetten en zich geheel aan de zijnen te wijden.

Hoewel hij zelf erkende in Leiden na de dood van de zo zeer betreurde dokter **BRUINING** een huisarts van groot formaat te missen, zo mag toch van deze plaats af getuigd worden, dat ook met collega **POORTMAN** een goed huisarts, in de ware, nobele zin van het woord, is heengegaan.

C. HOVENS GREVE

J. J. GROEN

I DECEMBER 1891—9 OCTOBER 1949

JOHANNES JACOBUS GROEN werd de 1ste December 1891 te Leiden geboren als zoon van de heer G. **GROEN**, drukker en uitgever te Leiden en diens echtgenote mevrouw A. G. **GROEN** —**KLOOTS**. Na zijn Leidse schooljaren werd hij leerling van de Handelsschool te Amsterdam. Bestemd om te zijner tijd zijn vader in diens onderneming op te volgen, was hij, na de Handelsschool te hebben afgelopen, werkzaam bij verschillende uitgeverijen zowel in Nederland als in het buitenland, t.w. in Parijs, Leipzig, Londen en New York.

Toegerust met de kennis en ervaring, daarbij opgedaan, werd hij, kort voor de eerste wereldoorlog, in het bedrijf van zijn vader opgenomen en heeft hij daarin naast en tezamen met zijn vader gewerkt, totdat deze in het jaar 1921 overleed. Toen kreeg hij als enige directeur en dus alleen de leiding van de enkele jaren tevoren in een naamloze vennootschap omgezette „Boek-, Courant- en Handelsdrukkerij voorheen J. J. **GROEN** en **ZOON**”. In deze functie is hij werkzaam gebleven totdat hij, op een vacantiereis, de gde October 1949 in Reims (Frankrijk) plotseling overleed.

Aan „de zaak” — zoals **GROEN** zijn bedrijf placht te noemen — heeft hij steeds zijn beste krachten gegeven en hij heeft de voldoening gehad dat bedrijf tot bloei te hebben mogen brengen. Doch niet alleen zijn eigen bedrijf, de uitgeverij en de grafische bedrijven in het algemeen en ook wel ondernemingen met een geheel ander doel heeft hij in verscheidene functies van zijn goed zakelijk doorzicht, gedegen kennis, rijke ervaring en — bovenal — van zijn grote werkkracht laten profiteren.

In Leiden geboren en getogen en stammend uit geslachten, die reeds sinds onheuglijke tijden in Leiden gevestigd waren, was **GROEN** op en top Leidenaar. Zijn zin voor traditie bracht mee, dat „zijn stad” een grote plaats in zijn hart innam en dat hij zorg voor haar had. Op velerlei wijze heeft hij zijn

belangstelling in haar wel en wee getoond, niet het minst door haar te dienen in verschillende Leidse maatschappelijke instellingen. Hij was lid van de Gemeentelijke Monumentencommissie, was Kerkvoogd en Diaken van de Waalse Gemeente, Regent van verschillende hofjes, Regent van het Heilige Geest- of Arme Wees- en Kinderhuis en Commissaris van de Leidsche Spaarbank, en deze opsomming zal zeker niet volledig zijn. **GROEN** verrichtte al deze functies met de hem eigen stiptheid, sprak weinig, maar was steeds ter zake. Daardoor en door zijn rust, zijn helder en over personen steeds mild oordeel, was hij in elk van die betrekkingen een gezien en gewaardeerd medebestuurder.

Een bescheiden, eenvoudig man was hij, trouw, vriendelijk en gaarne tot helpen bereid. Hij stond steeds klaar als er een beroep op hem werd gedaan en als het nodig en mogelijk was hielp hij, afdoende, zonder omslag en vooral zonder er ooit weer over te spreken. In de omgang aangenaam en opgewekt, tot luisteren bereid, met natuurlijk gezag, steeds blijk gevend van, een fijne innerlijke beschaving, genoot hij de achting van ieder, die met hem in aanraking kwam. Hij was een man, op wie men kon bouwen, een goed mens. Hij heeft zijn plaats in het leven met ere vervuld.

v. E.

DR IR P. PERSANT SNOEP

26 October 1878-15 NOVEMBER 1949

PIETER PERSANT SNOEP werd 26 October 1878 te Capelle op Zuid-Beveland geboren. Hij doorliep de H.B.S. in Goes en studeerde te Delft, alwaar hij in 1900 zijn ingenieursexamen deed. In 1918 promoveerde hij op een proefschrift getiteld : „Technisch hygiënische beschouwingen over de economie van de industriele arbeid”. Hij was leraar in de Wis- en Natuurkunde, eerst te Amersfoort en Gorinchem en van 1910 tot 1945 aan de Gemeentelijke H.B.S. in Leiden. Op 15 November 1949 overleed hij te Blaricum.

Als oud-leerling wil ik beginnen hem te schetsen zoals hij te Leiden zijn taak vervulde. Bij zijn lessen stond het demonstren van natuurkundige proeven op de voorgrond. Het opstellen hiervan deed hij met grote vindingrijkheid. Hij offerde hiervoor veel vrije tijd op, die met zijn amanuensis Winterdijk in het kamertje tegenover het natuurkundelokaal werd doorgebracht. Met deze proeven sprak hij tot het begrip van zijn gehoor. Door zijn duidelijke verklaringen onthulde hij voor hen de voorheen onbegrijpelijke krachten der omringende natuur. Hiermede bracht hij zijn vak op die plaats, waarop het in het H.B.S.-programma recht heeft, een hoofdvak, waarvoor veel wiskunde geleerd moet worden om het te kunnen volgen. Geen leerling zal van hem een overschatting van het materiële hebben meegekregen, een euvel dat men het H.B.S.-programma wel eens van gymnasiale zijde hoort verwijten. Integendeel, zijn begripsvorming voor wat vroeger mysterieus leek, is voor velen die op de ontvankelijke leeftijd van de leerling met hem in aanraking kwamen, een onmisbare schakel geweest voor hun mensworden, hun vorming. Zijn onverflauwde toewijding aan zijn leraarstaak was voor ons jongens een voorbeeld hoe men door plichtsbetrachting degelijk werk kon leveren.

Ook het „Natuurkundig Gezelschap” kende deze toewijding

en bij zijn vertrek uit Leiden ging aan hem een van de trouwste leden verloren.

Een ziekenbezoekje, aan hem gebracht tijdens mijn schooltijd, werd aanleiding tot een blijvend persoonlijk contact. Zo heb ik hem als mens leren kennen en waarderen, als vijf en dertig jaren oudere vriend, mag ik wel zeggen. Toen ik jong was kon hij mij vertellen : Van zijn jeugd in Capelle, waar zijn vader medicus was, van de reizen waar hij stedschoon en musea kon waarderen en ook van het Gooi, dat hem altijd zo lief is geweest. Later, toen ik zelf volwassen was geworden, ging het gesprek merendeels over zijn of mijn vak, want ook het vak van zijn vader wekte steeds bij hem een grote belangstelling.

Lijn langdurig ziekbed werd verlicht door de toegewijde zorgen van zijn echtgenote die hem steeds thuis kon verplegen.

Ik zal hem steeds voor ogen houden zoals hij was, met zijn fijne smaak, en waarheidsliefde, zijn beschaafde manieren, zijn mild maar scherp oordeel en onverflauwde interesse !

Groningen, Dec. 1949

C. VAN OVEN

J. A. W. AALBERSBERG

IO JANUARI 1880—19 DECEMBER 1949

De Heer **J. A. W. AALBERSBERG** werd op 10 Januari 1880 te Leiden geboren. Als oudste van zes kinderen is zijn jeugd niet gemakkelijk geweest. Toen hij aan het einde van de vorige eeuw als bankbediende zijn intrede deed bij de aan vele Leidenaars welbekende firma **LEZWIJN** en **EIGEMAN**, in hetzelfde pand waar thans de Amsterdamsche Bank gevestigd is, had hij dan ook een weliswaar harde, maar uiterst nuttige leerschool doorlopen.

Door zijn grote ambitie voor het effectenvak en zijn uitgesproken aanleg maakte hij snel promotie, zodat hij in 1918 aan het einde van de 1ste Wereldoorlog, reeds een vooraanstaande positie bekleedde.

Na een verblijf van enige jaren in Amsterdam keerde hij in 1921 weer in Leiden terug, thans als lid van de directie van het Noord-Hollandsch Landbouwcrediet.

Bij de overneming van dit bedrijf door de Amsterdamsche Bank op 1 Januari 1940 werd hij benoemd tot mede-directeur van het kantoor Leiden van deze Bankinstelling. In deze tweede Leidse periode, toen zijn aanleg tot volledige ontwikkeling was gekomen, werd aan zijn weloverwogen adviezen grote waarde gehecht. De pensioen-gerechtigde leeftijd reeds overschreden hebbende, nam hij enkele jaren geleden afscheid van het Bankbedrijf. Onmiddellijk hierop volgde zijn benoeming tot Commissaris van de Leidsche Spaarbank, die in hem een bekwaam en ter zake kundig medewerker heeft verloren.

JACQUES AALBERSBERG, die ondanks zijn succesvolle loopbaan in alle eenvoud door het leven ging en voor iedereen een vriendelijk woord had, heeft zijn zeventigste verjaardag niet mogen beleven. Op Maandagavond 19 December 1949 werd hij bij een verkeersongeval dodelijk getroffen.

Met hem is een man van grote vakbekwaamheid, een evenwichtig, blijmoedig en onkreukbaar mens, en voor velen een goede vriend, heengegaan.

B. HAGEMAN

GERRIT VAN POELGEEST

Als we in onze vaderlandse geschiedenis zoeken naar een tijd die vol is van romantiek, van bruisend leven en van harden strijd, dan is de periode van **JACOBA VAN BEIEREN** wel één der eerste die ons in de gedachte komt. Wat roept die tijd al niet op aan vizioenen van heldenmoed, van wanhopigen strijd tegen den overmachtigen vijand. En . . . wat wordt dit alles gekruid door het besef, dat die overmachtige vijand, die overwinnen gaat, de eerste zal zijn van een geslacht dat den grondslag legt voor de wordende eenheid van Nederland.

PHILIPS VAN BOURGONDIE, vijand dus, of. . . vriend ? Vijand ja, voor wie zonder meer let op de wettigheid, zoals die zich in dien tijd voordeed ; vijand voor wie streed voor de wettige vorstin tegen den vreemdeling. Maar **JACOBA** heette toch „**VAN BEIEREN**” ? **IS BOURGONDIE** zoveel meer buitenlands dan **BEIEREN** ? Wat wil eigenlijk „buitenlands” zeggen in een tijd, waarin vorsten ver uiteen liggende bezittingen hadden, in sommige waarvan ze slechts zelden kwamen. In een tijd waarin „vaderland” nog klonk als „geboortegrond” in engsten zin ; waarin het begrip vaderlandsliefde werd uitgeput door de omschrijving : aanhankelijkheid aan den wettigen vorst, waarbij dan het „wettige” een bijmaak had van beangstigend-begrensde tijdelijkheid.

Wat blijft er dus over van de wettigheid van **JACOBA** tegenover den usurpator **PHILIPS**, die toch haar „wettige” erfgenaam was, alleen niet op haar dood wenste te wachten om te kunnen erven !

Daartussendoor de, door den wettigen **Duitsen** keizer wettig tot graaf van Holland enz. uitgeroepen oom **JAN VAN BEIEREN**, die den strijd opneemt tegen **JACOBA**, maar plotseling sterft als hij dicht bij het begeerde doel is. Een sterven dat het aanzien van den strijd eenvoudiger maakt, hem -maakt tot het rechtstreeks botsen van **JACOBA** en **PHILIPS**, met vrijwel zekeren uitslag. Botsing van goed en kwaad, van wettig en onwettig ? Neen, zegt de moderne historicus. Neen, zei ook al de vroegere

geschiedschrijver, die verder keek dan leus en traditie. Neen, dachten misschien ook al velen in dien tijd zelf. Géén strijd van wettig tegen onwettig, maar één van belangentegenstellingen, geworteld in het volk dat deelnam aan dezen strijd, tegenstellingen van oud en nieuw, van vergrijsd en jeugdig leven, van grondbezit en handel, van oud-adellijk eer- en trouwgevoel tegenover den traditielozen verwervingsdrang.

Oud-adellijk k eer- en trouwgevoel was diep geworteld in **GERRIT VAN POELGEEST**, spruit van ouden stam, van een stam die stoer had gestaan temidden van vele stormen der gebeurtenissen ; die kortgeleden zelfs oorzaak was geweest van een heftigen rukwind: **ALEID** VAN POELGEEST, de minnares van graaf **ALBRECHT**, door Hoekse edelen vermoord in 1392, waardoor **ALBRECHT** nog feller Kabeljauws wordt ; weldra echter draait hij terug, en zoekt hij naar een middenweg.

In deze woelige jaren zag **GERRIT VAN POELGEEST** het levenslicht. De juiste datum is niet bekend¹⁾. Maar het moet omtrent dezen tijd zijn geweest, daar hij op 17 Maart 1416 verschillende goederen „in rechter duwarien” schenkt aan zijn echtgenote **MARGARETHAVAN DOORNICK**²⁾, en dan dus verondersteld kan worden ten minste omstreeks twintig jaar oud te zijn. Ook de plaats van geboorte is onbekend. Waarschijnlijk is, dat **GERRIT'S** wieg stond op den burcht Groot-Poelgeest te Koudekerk (Zuid-Holland)³⁾ waar zijn vader **DIRK** sinds 1383 zetelde met zijn huisvrouw **BARTHA VAN NAALDWIJK**, die **GERRIT'S** moeder was.

De eerstgeborene bleef niet lang alleen, want als vader **DIRK** overlijdt, een tiental jaren later, zijn er behalve **GERRIT** nog de zoons **JOHAN**, **JACOB** en **WILLEM**, en de dochter **SUZANNE** ⁴⁾. Het bepalen van den overlijdensdatum van **DIRK** veroorzaakt enige moeilijkheden. **W. VAN GOUDHOVEN** vermeldt ⁵⁾, dat heer **DIRK** in 1409 overleed. Deze datum, die zeker onjuist is, is vermoedelijk gebaseerd op de datering van de verantwoording, door **DIRK WILLEMSZON** afgelegd in 1409 tegenover

¹⁾ De reden waarom het „Nieuw Ned. Biogr. Wdbk. aangeeft „geb. omstr. 1393” is mij niet duidelijk geworden. Een bron wordt niet genoemd.

²⁾ Zie Register Novum Vasallorum Hollandiae, cas F fol. 139 (Alg. Rijksarchief Leenkamer Holl. nr. 54).

³⁾ Zie over Groot-Poelgeest Leidsch Jaarboekje 1907.

⁴⁾ VAN **MIERIS'** Charterboek IV p. 472.

⁵⁾ In „Oude Chronycke ende Historien van Holland” p. 196.

de kinderen **VAN POELGEEST**¹⁾. Hieruit heeft **GOUDHOVEN** blijkbaar de conclusie getrokken dat **DIRK** in dat jaar moet zijn overleden ; wat niet juist is, daar hieraan voorafgaat een verantwoording beginnende 1 October 1406 door denzelfden **DIRK WILLEMSZON** „als een rentmeester van der kinder goede van Poelgeest”, zodat toen dus **DIRK** alreeds moet zijn overleden. ²⁾

Blok schrijft ³⁾ : „Het inkomen van den in 1406 gestorven heer **DIRK VAN POELGEEST**, een der aanzienlijkste edelen uit de omgeving, bedroeg niet meer dan 400 £ aan renten van dien aard (d.i. land- en huisrenten). In den regel lagen de goederen, waarop die renten rustten, niet ver van de stad in een der omliggende ambachten van Rijnland.” Het bedrag, door Blok in dit verband genoemd, komt overeen met dat uit de rekening van **DIRK WILLEMSZON**, zodat de conclusie gerechtvaardigd is dat ook Blok den overlijdensdatum van **DIRK VAN POELGEEST** hierop baseert. Hij zag echter over het hoofd, dat in deze rekening o.m. staat : „Item tot heer Dirx jarichtide Haesgen ende Susanne tot Wouters verteert 16 g., facit 8s.” Hieruit blijkt dat heer **DIRK** al ten minste één jaar lang overleden moet zijn. Dat hij niet veel vóór 1405 kan zijn gestorven kan uit dezelfde rekening blijken, als herhaaldelijk wordt gewezen op afspraken en beloften tussen heer **DIRK** en enkele schuldeisers van niet-periodieke posten, die, als heer **DIRK** vóór 1405 overleden was, in een vorige jaarrekening afgedaan zouden zijn. Bovendien staat er t.a.p. een post :

„Item Heer Gheryd van Poelgeest van den eersten jair jonfrou **ALIJT JAN** ende **JACOBS** houdinghe ⁴⁾ zo nobel facit 60 £”
Vader DIRK moet dus in 1405 zijn overleden.

Op 1 April 1410 volgt dan de officiële verlijfbrief van alle goederen van zijn vader aan onzen **GERRIT VAN POELGEEST** ⁵⁾. Het is mogelijk dat op grond hiervan het Nieuw Ned. Biogr. Wdbk. **GERRIT**'s geboortejaar op 17 jaar eerder reconstrueert

¹⁾ In Gemeentearchief Leiden ; archief der Secretarie Inv. no. 1381. één deel folio.

²⁾ Zie hierover hierna in het Naschrift, blz. 84.

³⁾ P. J. Blok : „Geschiedenis eener Holl. stad in de Middeleeuwen” p. 259.

⁴⁾ levensonderhoud.

⁵⁾ Reg. Nov. Vas. Holl. cas F (Alg. Rijksarchief Leenkamer Holl. nr. 54). fol. 63.

(cf. p. 66, aant. **D**). Nu is dus **GERRIT** geheel getreden in de rechten van zijn vader ; hij is zijn opvolger in het beheer der familiegoederen, zodat hij nu op grond hiervan ook kan meerekenen in de politiek.

Toch is het onwaarschijnlijk dat deze **GERRIT** bedoeld is met den **GERRIT VAN POELGEEST**, die genoemd wordt in den zoenbrief over den moord op **ALEID** ¹⁾. Deze brief is gedateerd 14 September 1413, en legt een twist bij tussen „onsen beminden **Heeren GERRIT VAN POELGEEST, ADRIAEN VAN TOL, HARPERT VAN FOREEST JANSZ. ende GERRIT VAN SPERWOUDE ISBRANTSZ.** met heuren magen ende vrinden aen die eene zijde, ende **DIRCK DIE BLOTE, PHILIPS DIE BLOTE HUGENZSZ.** met heuren magen ende hulperen, hoe die genoemt mogen wezen, aen die andere zijde”, enz.

Hoewel **MEERMAN** in zijn „Verhaal van het beleg en de verovering van Leyden door Hertog JAN VAN BEYEREN in 1420”, voorgelezen in de 1ste openbare vergadering van de Maatschappij der Nederl. Letterkunde op den 15den Februari 1805, blz. 76, aantekening y, hem zonder aarzelen identificeert als onzen heer **GERRIT DIRCKSZ.**, gevoel ik meer voor het standpunt van Jhr. Mr. W. A. **BEELAERTS VAN BLOKLAND** in diens artikel: „Een ongeval op Groot-Poelgeest” (Leidsch Jaarboekje 1912) ontvouwd, die den bewusten **GERRIT** een broeder noemt van **ALEYD VAN POELGEEST**. Dit zou den twist tussen hem en de vermoedelijke daders van den moordaanslag wel zeer aannemelijk maken. Afgezien nog van het feit, dat onze **GERRIT DIRCKSZ.** tijdens den moord op **ALEYD** vermoedelijk nog niet ter wereld was.

Een zelfde probleem, welke **GERRIT VAN POELGEEST** is bedoeld, doet zich ogenschijnlijk voor bij de belening door de grafelijkheid van Holland op St. Luciendag 1415 (13 Dec.). Maar hier vindt men in het stuk zelf de nodige aanwijzing. Met het opschrift „**Gheryt van Poelgheest**” houdt de akte in, dat de graaf heer **GHERYT VAN POELGHEEST** na den dood van zijn, heer **GERRIT's** vader, met die goederen beleent, die de overledene destijds in zijn leven als eigen goed aan de grafelijkheid opdroeg en weder van den graaf in leen kreeg, nl. de achtste weer land van de kerk van Koudekerk af oostwaarts opstreckende, met woning en boomgaard, samen groot

¹⁾ VAN **MIERIS'** Charterboek IV, p. 248—250.

17½ morgen en een elsbroek daarachter gelegen. Van één en ander zijn de vorige verlijbrieven verloren gegaan bij een brand op Poelgeest bij **GERRIT's** toenmaligen voogd heer **DIRCK VAN POELGEEST** („doen daarop een ongeval van brande was dat toequam van donrekruyde”). Tot zover de leenbrief.

Terecht wijst **BEELAERTS** er op, dat hier sprake is van de voogdij van heer **DIRCK VAN POELGEEST** — den vader van onzen **GERRIT**. Niet juist is **BEELAERTS** als hij aan de hand van den leenbrief concludeert dat dit „ongeval van brande” *moet* hebben plaats gehad voor den dood van heer **DIRCK**. Dit is niet noodzakelijk, zelfs onwaarschijnlijk. Waarom anders werden **GERRIT's** leenbrieven, die vóór 1405 verloren moesten zijn gegaan, pas in **1415** vernieuwd ? Het is toch zeer wel mogelijk, dat die oude verlijbrieven na **DIRCK's** dood op het kasteel zijn gebleven in een met ijzer beslagen kist, die niet berekend was op het ongewone geweld van het toen moderne „donrecruyde” ?

Die grote brand zal zeker een ramp voor den bezitter zijn geweest. Toch gevoelde hij zich rijk genoeg om in het volgend jaar zijn vrouw **MARGARETHA VAN DOORNICK**, met wie hij omstreeks **1415** in het huwelijk is getreden ¹⁾, als weduwen-goed ingeval van zijn overlijden te bespreken : „Dat ambocht van Hoichmade mit alle sinen toebehoren. Item den tiende van vijf hoeven veenlande, dair elc hoeve groot of is 32 morgen, gelegen in den veen aan die Corte Aer, opstreckende tussen der steet ende der groter hoeve”.

Volgen wij thans het leven van den jongen heer **GERRIT DIRCKSZ. VAN POELGEEST** verder :

Op 15 Augustus **1416** zien we hem medeondertekenen als knape de belofte der edelen en steden van Holland om na **WILLEMS** dood zijn dochter **JACOBA** als rechtmatig opvolgster te erkennen en te gehoorzamen ²⁾. Dat het hier niet den broer van **ALEID** betreft wordt waarschijnlijk gemaakt door de toevoeging , „knapen”. **ALEID's** broer zal te dezer tijde zeker al tot ridder geslagen zijn.

Het zegel, waarvan **GERRIT** zich bij het zegelen der officiële

¹⁾ Over de datum van het huwelijk **GERRIT-MARGARETHA** zie Nieuw Ned. Biogr. Wdbk. sub voce.

²⁾ **VAN MIERIS' Charterboek IV** p. 383.

stukken bediende bevat als zijn wapen : twee leeuweriken met uitgespreide vleugels boven, één dergelijke leeuwerik onder een brede dwarsbalk, die, in kleuren, goud moet zijn geweest, de leeuweriken zilver op een veld van lazuur ¹⁾).

Met de ondertekening van deze belofte betreedt **GERRIT** dus de politieke wereld, als partijganger van haar, die gedoemd is den hopeloozen strijd te strijden tegen den **brenger** van een nieuwen tijd. In dien strijd zullen wij hem aan de hand der dokumenten herhaaldelijk een werkzaam aandeel zien hebben. Ook zullen we zien hoe **GERRIT** zijn woord, eens aan vrouwe **JACOBA** gegeven, houdt tot in het uiterste. Nog op 3 Augustus 1428 staat hij onder „**onse** lieve getrouwe” van **JACOBA** ²⁾). Als **JACOBA** alle macht uit handen heeft gegeven volgt hij ook hierin, en wordt hij een trouw onderdaan van den nieuwen landsheer.

Het is niet eenvoudig in kort bestek een helder beeld te geven van de politieke situatie in Holland omstreeks den tijd dat **GERRIT VAN POELGEEST** op het toneel verschijnt. Het vroeger zo eenvoudig lijkende schema van 150 jaren Hoekse en Kabeljauwse twisten wordt bij nader beschouwen wel wat te simplistisch, al zal iedere historicus deze **grondtengstellingen** als zodanig moeten erkennen en verwerken. Maar wat spelen daardoorheen niet vele tijdelijke, zeer beperkte en bijzondere belangen en belangetjes, persoonlijke jalousie en persoonlijke veten, die de partijkeuze bepalen en daardoor min of meer invloed hebben op den uitslag van den strijd. Was het een andere drijfveer dan het grofste eigenbelang, die **JAN VAN BEIEREN**, broer van **JACOBA's** vader **WILLEM**, er toe bracht aan den strijd om de heerschappij in Holland deel te nemen ? Ja zeker, ook bij **PHILIPS** voelen we het eigenbelang als belangrijk moment ; maar hier diende het eigenbelang de bevordering van een idee, een conceptie van een groten West-europeschen staat, die zou kunnen wedijveren met alle andere grote continentale machten, Frankrijk inclus. En hoe dicht zijn de Bourgondiërs niet genaderd tot de verwerkelijking van dat ideaal ? **KAREL DE STOUTE** greep ineens te ver.

¹⁾ Zie **S. VAN LEEUWEN** : „*Batavia illustrata*” p. 1052 en de afbeelding achterin Meerman a.w.

²⁾ **VAN MIERIS'** Charterboek IV. p. 927. (Op 4 Augustus ontbreekt **GERRIT's** naam in overigens dezelfde reeks).

MAXIMILIAAN moest herstellen wat zijn schoonvader als op instorten staande had achtergelaten ; eerst **KAREL V** kon de verwerkelijking naderen. Maar hij kreeg te maken met een tot dan toe nog onbekenden vijand : **LUTHER**. Aan dezen strijd is het Grootbourgondische Rijk ten onder gegaan, om in de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden een gemuti-leerde historische verwerkelijking te zien opstaan.

Aan het begin — voor zover in de geschiedenis ooit een begin-zonder-daarvóór kan worden aangenomen — aan het begin van dezen nieuwen draad die door onze vaderlandse geschiedenis gaat lopen staan we in **1417**, als graaf **WILLEM VI** van Holland, Zeeland en Henegouwen afscheid neemt van de aardse beslommingen en zijn enig kind **JACOBA** als een-zame erfgename achterlaat. Erfgename van vele rijke en machtige bezittingen, maar erfgename ook van dien partij-strijd, die al sinds zestig jaren de binnenlandse politiek van Holland beheerst, en die soms het karakter krijgt van vóór of tegen den, landsheer.

Zij was slechts onvolkomen hierop voorbereid. Opgevoed was **JACOBA** in zuiver **Hoeksen** geest, in den geest dus van die groep van grote feodale heren, die meenden op grond van traditie en militairen druk de opkomende handelsaristocratie, die zich **Kabeljauw** noemde, in toom te kunnen houden. Oud-feodale traditie was dus de leidraad van **JACOBA's** opvoeding geweest : het ridderlijke leven van jacht en toer-nooi, van zang en drinkgelag, van allerstrengste étiquette ook was. haar jeugdmilieu geweest. En het had geleken dat het haar dagelijkse omgeving voor altijd zou worden.

Want jong nog was ze verloofd met **JAN VAN TOURAINE**, tweeden zoon van den Fransen koning **KAREL VI**, en, als zijn oudere broer sterft, zelfs troonopvolger! Maar na een jaar gelukkig huwelijksleven sterft ook hij, nog vóór de troon is bereikt, en laat **JACOBA** achter als zestienjarige weduwe.

Anderhalve maand later sterft haar vader (31 Mei **1417**) aan een slecht behandeld gezwel en blijft de jonge **JACOBA** achter, zonder man, zonder vader. Nog op zijn sterfbed had **WILLEM** getracht een nieuw huwelijk voor zijn enige dochter tot stand te brengen. De voorzichtig gepolste **ARKEL**, één der voornaamste **Kabeljauwen**, had dadelijk laten blijken dat hij door dezen vergulden Hoek niet gevangen wenste te worden. Bovendien betoogde **JACOBA's** moeder **MARGARETHA** met

klem, dat slechts een echtgenoot uit háár Huis (Bourgondië) goed genoeg was voor haar dochter.¹⁾

Zo viel dan de keus op hertog **JAN IV VAN BRABANT**, zoon van **MARGARETHA'S** broer **ANTON**.

De bekende kroniekschrijver **CHASTELLAIN** beschrijft in het merkwaardig aandoend, doch doorgaans moeilijk te begrijpen, Oud Fransch de karaktereigenschappen van hertog **JAN, JACOBA'S** tweeden echtgenoot, nl. dat hij weinig mannelijk was, geen belangstelling had in het ridderlijke krijgsbedrijf, verwijfd was en zich door baatzuchtige hovelingen liet beheersen.²⁾

Een wonderlijk paar ! Was de man „de féminin gouvernement”, de vrouw was meer „masculin” dan de man zou kunnen verdragen, en te flink om op den duur haar verwijfden echtgenoot trouw te blijven.

Aan den helderblauwen hemel van **JACOBA'S** huwelijksfeest doemden dus al op de donderwolkjes van echtelijke onenigheid. Maar het onweer kwam niet uit dien énen hoek alleen : boven Luik hing een grote donderwolk, en boven Rome een wat kleinere derde.

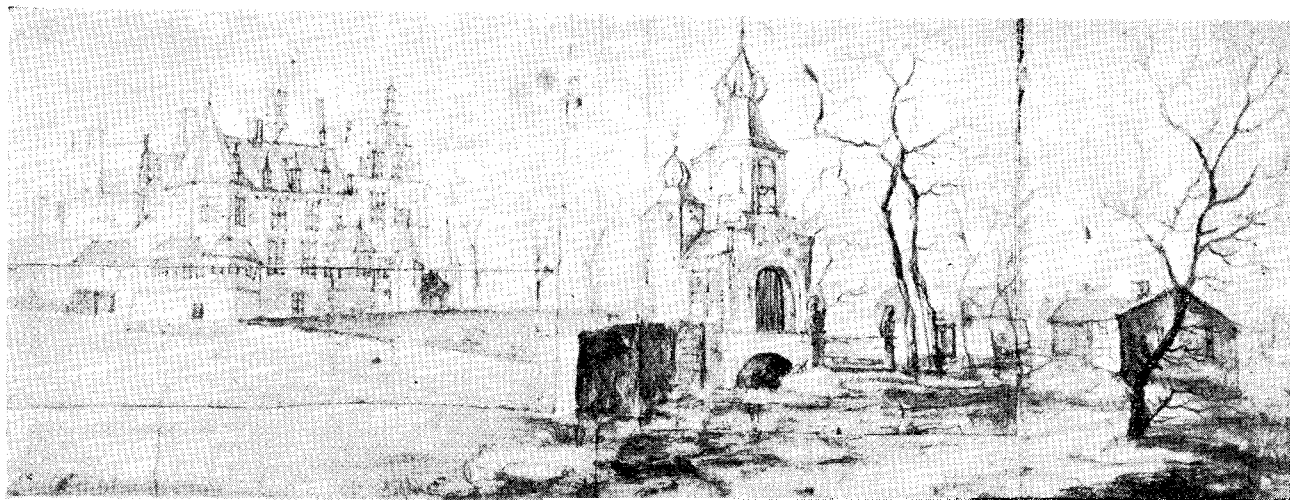
In Luik troonde sinds jaar en dag de broer van **JACOBA'S** vader, **JAN VAN BEIEREN**, als elect. In **1408** had deze aanstaande zieleherder zo krachtdadig een opstand zijner **Lui-kenaren** gedempt, dat volgens de schatting van **HENDRIK IV** van Engeland ten minste 30.000 mensen hierbij het leven lieten³⁾. Deze gebeurtenis had hem den bijnaam „zonder Genade” bezorgd ; de onverzettelijke najaging van het strikte eigenbelang, 'die bij deze gelegenheid was gebleken, bleef hij zijn ganse leven trouw. Minder trouw bleef hij aan zijn geestelijke „roeping”, door in **1419** in het huwelijk te treden met **ELISABETHVAN GÖRLITZ**, de weduwe van hertog **ANTON VAN BRABANT**. De waardigheid van Elect van Luik verwisselde hij voor die van Zoon van Holland.

Dit laatste was hem niet zomaar in den schoot gevallen, hij had er voor gewerkt en gevochten. Als vadersbroer van **JACOBA** had hij natuurlijk een invloedrijke stem bij de beraad-

¹⁾ F. DE POTTER : „Geschiedenis van **JACOBA VAN BEIEREN**”, p. 34, in: Mém. couronnés. . . publié par l'Académie royale . . de Belgique, tome 31, 1881.

²⁾ **CHASTELLAIN** : „Chronique du duc Philippe” chap. 55.

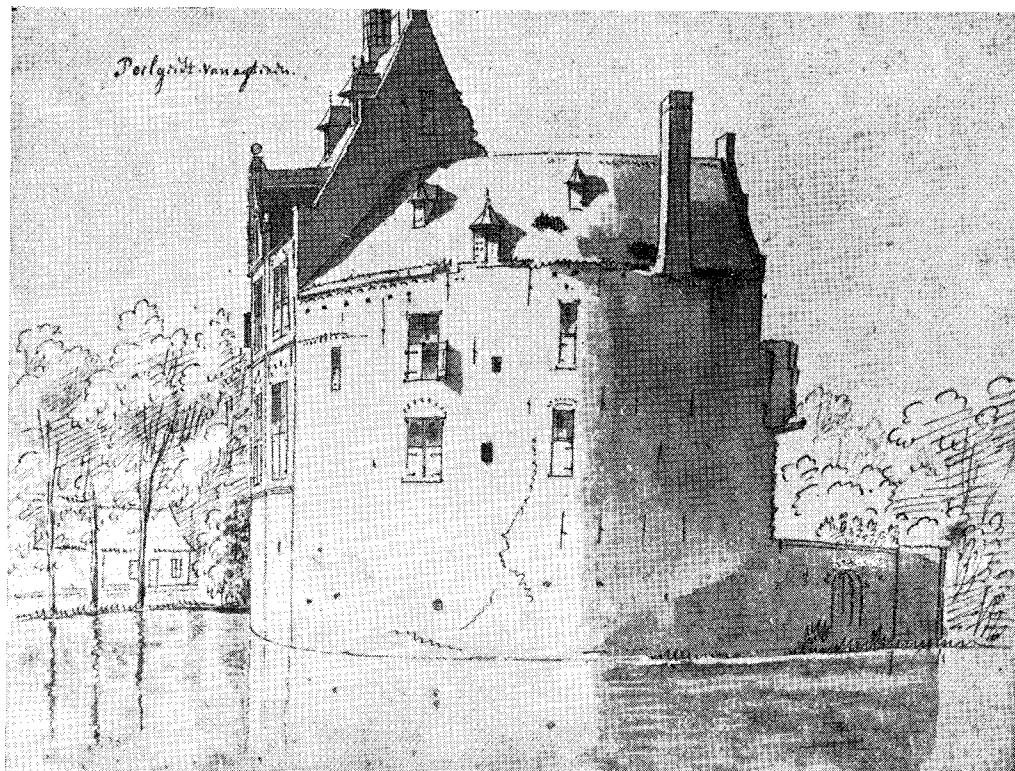
³⁾ Zie C. J. VON HEFELE : „Konziliengeschichte” VI, p. 924.

Prentverzameling Gemeente-Archief, Y 6438, foto H. Kleibrink

GROOT POELGEEST MET DE VOORPOORT IN 1650

(naar een tekening die, volgens W. M. C. Regt, uit den band van een boek is te voorschijn gekomen en welker huidige verblijfplaats onbekend is).

Prentverzameling Gemeente-Archief, 76446

GROOT POELGEEST, ACHTERZIJDE

(het nog sterk middeleeuwse gedeelte) naar een tekening van onbekende hand van c. 1700

slagingen over **JACOBA's** tweede huwelijk, die op 31 Juli 1417 te Biervliet plaats hadden. Daar werd de zaak beklonken en beschreven ¹⁾; nu was er nog slechts één moeilijkheid: de nauwe bloedverwantschap tussen de aanstaande echtelieden, die dispensatie nodig maakte van den Paus. Na vele moeilijkheden werd die dan op 22 December van hetzelfde jaar gegeven; maar. . . onder den druk der bedreigingen van den Duitsen keizer **SIGISMUND** op 5 Januari 1418 weer ingetrokken!

Na ontvangst van het Pauselijk schrijven van 22 December was men snel begonnen met de voorbereidingen voor de voltrekking van het huwelijk. En daar men slechts een onofficiële mededeling kreeg van 's Pausen ongedaanmaking van 5 Januari oordeelde men geen beletsels aanwezig om het huwelijk te voltrekken. Aldus geschiedde en enkele maanden later bekrachtigde de Paus het voltrokken huwelijk.

Met keizer **SIGISMUND** was **JAN VAN BEIEREN** één der voornaamste ijveraars geweest voor de herroeping der dispensatie. Want hij was de naaste mannelijke bloedverwant van zijn overleden broer, en kon dus als het hoofd worden beschouwd van de partij, die een man wilde hebben als opvolger van **WILLEN VI**. Hij had al belangrijke bezittingen in Holland, bezittingen die bases konden zijn voor militaire expedities: Het Gooi, Brielle en Woerden. Als hoofd der Kabeljauwen kon hij een heel gevaarlijk tegenstander van **JACOBA** worden. En hoofd der Kabeljauwen werd hij, toen het huwelijk van **JACOBA** met **JAN VAN BRABANT** de mogelijkheid schiep, dat er nakomelingen zouden zijn van **JACOBA**, die dus meer rechten op **JACOBA's** erfenis zouden hebben dan **JAN VAN BEIEREN**.

Al dadelijk na den dood van **WILLEM** was overal de Kabeljauwse dreiging na tot een uitbarsting gekomen. IJsselstein werd door **JACOBA** belegerd, ingenomen en verwoest. Voor den énen druppel, nodig om den emmer te doen overlopen, zorgde nu **JAN VAN BEIEREN**, door zich naar Dordrecht te begeven en daar de vaan van den opstand te verheffen, als aangewezen graaf van Holland, Zeeland en Henegouwen.

Ja, **ZO** kòn **JAN VAN BEIEREN** zich noemen sinds hij bij een verdrag met keizer **SIGISMUND** deze aanspraken gewettigd

¹⁾ **VAN MIERIS' Charterboek IV**, p. 408—409.

had gekregen, tegelijk met de toestemming om Luik te verlaten en met **ELISABETH VAN GÖRLITZ** in het huwelijk te treden¹). Zo ook beschouwden hem de vurige Kabeljauwen, die zich onder de leiding schaarden van hem, die zich nu beschouwde als „vero tutor et mamburnus”²), als stadhouder van Holland, zolang **JACOBA** niet getrouwd was. Een landdag te Schoonhoven, door **JACOBA** bijeengeroepen, waar ook **JAN VAN BEIEREN** aanwezig was om zijn wensen toe te lichten, had geen ander resultaat dan dat beide partijen besloten de wapenen te laten spreken. Dat gebeurde bij Gorinchem in December 1417, waar **JACOBA** een Pyrrhus-overwinning behaalde. Zo was de oorlog in vollen gang.

We verlieten **GERRIT VAN POELGEEST** nadat hij trouw had beloofd aan vrouwe **JACOBA** als de wettige opvolgster van haar toen nog levenden vader. Dat **GERRIT** in dien tijd tot het naaste gevolg van graaf **WILLEM VI** behoorde blijkt uit een post in de Rekening van „**PHILIPS ENGBRECHTSZ.** als clercq der tresoryen van Holland”, van 26 Juli 1416 tot 4 Juli 1417³), waar een post voorkomt vermeldende, dat onder meer aan **GERRIT VAN POELGEEST** in Zierikzee geschreven is dat hij moest komen naar Geertruidenberg „om van dane (daar) mit mijn gen. heere van Hollant ende mijn lieve heere den Daulfijn over te rijden in Henegouwen”. Even later, in de eerste helft van September, wordt hij opgeroepen naar Utrecht „te hulpen aldair dagvairt houden jegens de Gelderschen”⁴). Tegen die Geldersen, die een jaar later een ruggesteun zullen blijken voor **JACOBA**’s vijand **JAN VAN BEIEREN**⁵) Dat **GERRIT** als krijgsman in tel was blijkt uit een post in de tresoriersrekening van zo Maart tot 21 Augustus 1418⁶), waar wordt geschreven over vergoeding van kosten, die „**LODEWIJK VAN MONTFOORT, GERRIT VAN POELGEEST, HARMAN BEYNKEN** ende anderen mijns genedigen heeren

¹) TH. VAN RIEMSDIJK : „De opdracht van het ruwaardschap van Holland en Zeeland aan **PHILIPS VAN BOURGONDIE**”; in : Verb. der Kon. Academie van Wetensch. afd. Letterkunde, N.R. deel VIII nr. I (1906), p. 61, Bijlage II.

²) „Waarlijk als beschermmer en voogd”. G. E. DE DYNTER: „Chronique des ducs de Brabant” 111, p. 348.

³) „Kronijken” (uitg. Kist. Genootschap te Utrecht) 1852, p. 223 en p. 225.

⁴) ibidem p. 224.

⁵) FR. SCHNEIDER : „Herzog **JOHANN VON BAIERN**”; in : Hist. Studien, veröff. VON EBERING, Heft 104. p. 82.

⁶) „Kronijken” (zie aant. 1) p. 386.

ende vrouwen huysgesinde omtrent den zo **Mey gedaen hadde**, als sij **uten Hage** togen tot Rotterdam, om aldair **hoofzman-**nen te **wesen** van de soudenaren ¹⁾, des die van Rotterdam den voirs. personen optie tijt niet binnen der voirs. stede hebben en wouden, so dat sij van dane wederomme togen t savonts tot Delf”.

Het was van groot belang, deze weigering van Rotterdam. Want het was de voorbode van den afval der stad. Eind Juni rukte het leger van **JACOBA** en **JAN VAN BRABANT** op tegen de stad die door **JAN VAN BEIEREN** tot zijn hoofdstad was gemaakt : Dordrecht. Toen de aanvallers begin Augustus onverrichterzake aftrokken was er meer verloren dan het gevecht om die sterke vesting : In October viel Rotterdam in handen van **JAN VAN BEIEREN**, waardoor hij nu een stevige linie had tegenover het Noorden.

GERRIT VAN POELGEEST wordt in deze tijd nog genoemd onder „onse lieve getrouwe rade ende gheminde vriende” in een verdrag, waarbij **JAN VAN BRABANT** en **JACOBA** beloven, **degenen** die borg gebleven waren voor 2000 nobelen's jaars lijfrente, schadeloos te houden ²⁾.

In 1419 werd **JAN VAN BEIEREN**'s positie zeer versterkt door het verdrag van Woudrichem, dat door bemiddeling van Bourgondië tot stand kwam, en waardoor onder meer werd bepaald dat **JAN VAN BEIEREN**, **JACOBA**'s erfgenaam zou zijn als zij ten minste kinderloos zou sterven. Ook werd **JAN VAN BEIEREN**'s directe macht zeer vergroot door een soort condominium met **JAN VAN BRABANT** over die delen, die hem niet in leen waren toegewezen. Zijn titel werd nu „Zoon van Holland”, iets dergelijks als die van „Verbeider”, aan **WIL-LEM V** gegeven ³⁾.

Vele oude vijanden verzoenden zich nu met den Beier. Zo machtig voelt deze zich, dat hij op 23 Nov. 1423 aan **JAN VAN WASSENAAR** en **GERRIT VAN POELGEEST** beveelt om **degenen**, die hen tijdens een politieken rel in de stad Leiden erg in het nauw hadden gebracht tot op een mijl van Leiden te ontzien ⁴⁾. Bedoelde zaak had zich als volgt toegedragen op Lamberti (17 Sept.). Zijn, **JAN**'s, partijgenoten hadden **JAN**

¹⁾ **SOUDENAREN** = soldeniers, huurlingen.

²⁾ **VAN MIERIS**' Charterboek IV, p. 494.

³⁾ **VAN MIERIS**' Charterboek IV, p. 513 e.v.

⁴⁾ Register Memoriale B.K. cas R, fol. 26. Bij **MEERMAN a.w.** p. 262.

VAN WASSENAAR en VAN POELGEEST in de stad ontmoet, hadden den eersten tegen den grond geslagen en zouden tot erger zijn gekomen, ware het niet dat deze zich **met VAN POELGEEST in een** huis had kunnen redden, waar zij door hun partijgangers werden ontzet. Daarop werden de anderen achtervolgd, een deel werd gepakt, een deel vluchtte op den toren van de Pieterskerk en de rest werd de stad uitgejaagd. Naar hun oordeel konden de beledigde **VAN WASSENAAR en VAN POELGEEST** bij den tesorier van Holland voor het geleden onrecht geen volkomen genoegdoening verkrijgen ; zij moesten zelfs hun gevangenen laten gaan. Hetgeen ten gevolge had dat zij naar hulp van buiten uitzagen en zich tot Utrecht wendden, waar een sterke partij zich mede bedreigd gevoelde door de Beiersen. Want ook **REINOUD IV VAN GELRE** had zich bij **JAN VAN BEIEREN** aangesloten. Het resultaat hiervan was, dat op 15 April **1420** een verdrag tussen Utrecht c.s. (Amersfoort, **JAN VAN MONTFOORT**) en Leiden tot stand kwam ¹⁾. Onder de ondertekenaars vinden we **GERIJT VAN POELGEEST**, knape ; en **WILLEM en JOHAN VAN POELGEEST**.

De wraak liet niet lang op zich wachten. Twee maanden later rukt **JAN VAN BEIEREN met een groot leger op tegen de** stad Leiden. Voordat hij het beleg slaat voor de stad ²⁾ moet hij het slot Groot-Poelgeest passeren. Slechts weinig tijd kost het hem om dit sterke slot te veroveren en te vernietigen. Volgens de Thesauriersrekening van Holland ³⁾ was het leger op **19 Juni 1420** voor Poelgeest. Want op dien datum wordt er een bode naar Gouda gezonden om aan **BOUDEWIJN VAN ZWIETEN** om haver te vragen voor de paarden vóór Poelgeest. In dienzelfden tijd reisde **BOUDEWIJN**, de tesorier, zelf per wagen naar Poelgeest om het beleg bij te wonen. Er waren blijkbaar ook al gevangenen gemaakt, want er werd zelfs een bode naar den **Haagsen** baljuw gezonden om boeien te halen ⁴⁾. In dezelfde rekening wordt trouwens herhaaldelijk gewag gemaakt van „die up Poelgeest gevangen”, vooral als ze hun losgeld betalen of als de beul wordt opgecommandeerd om enkelen, waaronder „roestige **Herman**”, blijkbaar een berucht sujet, terecht te stellen. Hieruit blijkt wel zonneklaar

¹⁾ **VAN MIERIS'** Charterboek IV, p. 542 e.v.

²⁾ Zie over dit beleg **MEERMAN** a.w. passim.

³⁾ Alg. Rijksarchief, Rek. Domeinen V, g. Bij **MEERMAN** a.w. p. **284-388**.

⁴⁾ **MEERMAN** a.w. p. 358.

dat het niet juist is, zoals de Divisiechroniek en in woordelijke navolging hierop ORLERS en BOXHORN beweren, dat alle gevangenen ter dood zouden zijn gebracht, Vermoedelijk was de eerste schrijver zeer onder den indruk van de Luikse gruwelen van dezen Jan Zonder Genade. De rekening bewijst duidelijk dat de mededeling van de generale terdoodbrenging onwaar is ¹⁾).

Heel lang moet deze verovering van Poelgeest hem niet hebben opgehouden, want al op 21 Juni rapporteert bode BERTOUT aan den hertog van Gelre over „tgestant van Poelgeest en van den anderen cleynen sloten” ²⁾. Alleen het sorteren der gevangenen kostte enige moeite. Met dit werkje belastten zich de gebroeders ALLARD en JORIS BEYLINC ³⁾. Over den eersten onder meer. Aan Hoogmade, de bezitting der Poelgeesten, wordt een schatting van 100 Hollandse schilden opgelegd. ⁴⁾.

ALS JAN VAN BEIEREN dan voor Leiden komt is deze stad wel op tegenweer bedacht ; maar tegen de macht van den belegeraar is de stad niet opgewassen, en na een langdurig beleg moet Leiden capituleren. Vermoedelijk is pas bij deze gelegenheid ook GERRIT VAN POELGEEST in handen der overwinnaars gevallen.

In den zoen tussen JAN VAN BEIEREN en Leiden op 17 Aug. 1420 gesloten, komt nog een speciale passage voor om de twistenden van Sint-Lambertusdag te verzoenen : „Ende van des JAN VAN WASSENER ende GERIJT VAN POELGEEST misdaen wert op sunte Lambrechts dach voirs, dair sullen sij verrichtinge ende beteringe of nemen bij den here van „Culenborch, ende twee anderen van onsen rade” ⁵⁾.

Ten gevolge van het hem opgelegde rantzoen of losgeld stond GERRIT VAN POELGEEST uit den aard diep in de schuld bij JAN VAN BEIEREN. Hoe hij de som van 4000 Wilhelmus Hollandsche schilden heeft betaald, terwijl zijn bezitting Poelgeest vrij zeker verwoest, in elk geval geheel leeggeplun-

¹⁾ MEERMAN a.w. blz. 93, 294 en 378; 28ste Divisie blz. 261 vg. ; J. ORLERS. Beschryvinge der stad Leyden, blz. 295, Boxhorn, Tooneel van Hollandt. blz. 191.

²⁾ MEERMAN, a.w. blz. 358.

³⁾ Als voren, blz. 294.

⁴⁾ Als voren, blz. 293.

⁵⁾ Gedrukt bij MEERMAN, a.w. blz. 389—398.

derd was, is onbekend. **GERRIT** met zijn broeders **JOHAN** en **WILLEM**, als mede hun neef **JAN VAN POELGEEST**, deden hierop oorvede, nl. verklaarden onder ede, dat zij jegens den overwinnaar geen gevoelens van haat verder zouden toedragen ¹⁾).

Blijkbaar is de gevangenschap in 's-Gravenhage van beperkten duur geweest, daar we hem in het volgende jaar weder als den getrouwen volijverigen dienaar van **JACOBA** aantreffen. De verhouding van deze tot haar man, **JAN VAN BRABANT**, was intussen niet verbeterd. **JACOBA** vond, dat haar man zeer nonchalant in het behandelen van hun echtelijke belangen handelde en een gevaar opleverde voor de handhaving van haar rechten. Na vele kleinere en grotere twisten had zij ten slotte haar gemaal verlaten en zocht nu naar een nieuwen beschermer. De kroniekschrijver **MONSTRELET** doet ons van deze minder geslaagde huwelijksverbintenis een lang verhaal, waarin men leest, dat het „grand discord” tussen de twee door de reeds eerder vermelde persoonlijke eigenschappen van **JAN VAN BRABANT** werd veroorzaakt, dat hij in betrekking stond met hertog **PHILIPS VAN BOURGONDIE** en met de Comtesse **DE HAINAULT**, mère de la dicte duchesse (van zijn vrouw). **JACOBA** was „en fleur de son aage, belle et bien formée”, vandaar dat haar verlangen naar een man die haar begreep en dien zij lief kon hebben voordat zij haar tijd voorbij zou zien gaan en haar jeugd verwelken, redelijk moest zijn voor ieder en derhalve ging zij naar Henegouwen naar haar moeder terug en met deze, die mede voor een deel schuld was aan haar uithuwelijking tegen haar wil, ging **JACOBA**, zoals de genoemde schrijver zo levendig verhaalt, naar **Valenciennes**²⁾.

Ondertussen had een Henegouws edelman, zeer Engelsgezind, met name **ROBERTSART**, sieur d'**ESCAILLON** ³⁾, haar reeds bewerkt om steun te zoeken bij het Engelse vorsten-

¹⁾ Register memoriale B.L. (Alg. Rijksarchief, Leenkamer Holland 313, fol. 45).

²⁾ Volume premier des chroniques d'Enguerrand de Monstrelet, Chap. 235, p. 303.

³⁾ Deze wordt vermeld in een rekening der stad Bergen (Particularités sur Jacqueline de Bavibre, tome 11, p. 241) :

„A monsieur d'Escaillon, venit à Mons, le dimence 22e jour de Décembre, par-deviers nos tres redoubtées dames madame la ducesse et madame sa mère en légation de par les rois de France et d'Engletière, ensi que on disoit, fu fais presens de 12 los de vin 1 s.

huis, dat door bloedverwantschap en vriendschap met haar verbonden was ¹⁾). **JACOBA** begaf zich dan, gelijk gezegd is, naar haar moeder te Valenciennes, wier bemiddelingspogingen tussen de echtelieden volkomen gefaald hadden, en beraamde nu met **d'ESCAILLON** het ontvluchttingsplan (1421). Een gezantschap werd naar Engeland gestuurd om den koning **HENDRIK V** te polsen. Dit gezantschap bestond uit **GERRIT VAN POELGEEST**, **JAN VAN WASSENAAR** — het ons al van den twist te Leiden bekende tweetal — en **GERARD VAN ASSENDELFT**. Hun zeer geheime zending had succes, nl. op 1 Maart 1421 tekende **HENDRIK V** het vrijgeleide ²⁾), dat **JACOBA** en haar moeder toestond zich naar Ponthieu te begeven. Wel werd aan **PHILIPS VAN BOURGONDIË**, wiens belangen bij deze zaken ten nauwste betrokken waren, door spionnen deze ontwikkeling onmiddellijk overgebiefd ³⁾), zodat hij zelfs een poging deed **JACOBA** gewapenderhand den overtocht te beletten ; maar zij was hem te vlug af. Onder voorwendsel van een rijtoertje naar Bouchain begaf zij zich onder escorte van den heer **d'ESCAILLON** met zestig ruiters spoorlags naar Calais (7 Maart 1421), waar zij met koortsachtig ongeduld den terugkeer harer gezanten afwachtte ⁴⁾).

Zij waren in Londen zeer vriendelijk ontvangen en kwamen terug met het bericht dat **JACOBA** zeer welkom zou zijn in Engeland ⁵⁾). Deze beval daarop onmiddellijk aan de **marine**-soldaten den steven te keren: „se mit en mer avec sa famille, et s'en alla riflant ayant le vent vers Douvres, où beaucoup de seigneurie angloise l'attendoit, et entre les autres, le chef principal, le duc de Glocestre, frère aîné du roy, qui encores n'avoit eu jamais femme esposée” schrijft **CHASTELLAIN**.

In deze romantische episode van de vlucht van **JACOBA** voor haar zich misdragenden echtgenoot heeft dus onze **GERRIT** een zeker niet onbelangrijke rol gespeeld. ⁶⁾

¹⁾ Zie F. VON LÖHER : „Jakobäa von Bayern und ihre Zeit” 11, p. 103.

²⁾ Rymer. Tome 4 pars 4, p. 32.

³⁾ F. DE POTTER a.w. p. 92—93.

⁴⁾ De Chastellain : „Chronique”. In : Oeuvres, door KÉRVYN DE LETTENHOVE, deel Chronique 1, p. 215.

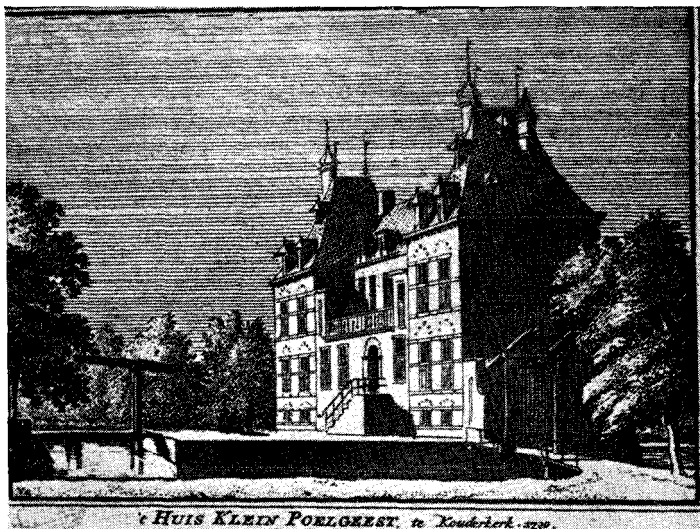
⁵⁾ RYMER a.w. p. 34.

⁶⁾ Er zijn dus twee gezantschappen geweest : één dat het vrijgeleide voor **PONTHIEU** verkreeg en één dat toestemming kreeg voor haar overtocht. Zeer waarschijnlijk heeft hetzelfde drietal ook de tweede maal de onderhandelingen gevoerd. Cf. Chastellain a.w. p. 215 en DE POTTER a.w. p. 92/3.

Is deze episode van den oversteek naar Engeland minder bekend, vrijwel iedereen kent het beroemde verhaal van **ALLARD BEILINC**, die, door zijn vijand tijdelijk losgelaten, vrijwillig terugkeert om levend te worden begraven. Zo althans vertellen het ons de oude schoolboekjes. Maar reeds R. **FRUIN** heeft deze fabel tot haar ware proporties teruggebracht. Van degenen, die **ALLARD'S** dood hebben bewerkt, zijn **GERRIT VAN POELGEEST** en zijn broer **WILLEM** vermoedelijk de hoofdschuldigen geweest. Gelijk men zich herinnert, was **ALLARD BEILINC** één der aanvoerders van het leger van **JAN VAN BEIEREN** bij de expeditie tegen het kasteel Poelgeest en vervolgens tegen de stad Leiden in **1420**. **FRUIN** schrijft dan ook ¹⁾ : „En zou het dan vreemd zijn indien heer **GERARD** (d.i. **GERRIT VAN POELGEEST**) dit vijf jaar later nog niet vergeten was geweest, en het op **ALLARD BEILINC** had gewroken ?” Zeer zeker niet. De meest aanvaardbare verklaring van dit treurige geval is, dat **ALLARD BEILINC**, nadat hij gevangen genomen was bij de inneming van Schoonhoven door de **Hoeksens**, vrij werd gelaten om zijn losgeld bijeen te zamelen. Als hij dit daarop komt brengen, worden de **Hoeksens** zelf alweer belegerd. **ALLARD** krijgt vrijgeleide om aan zijn verplichtingen te voldoen, maar als hij de belegerde stad weer wil verlaten moet hij een voorpost passeren die door **GERRIT VAN POELGEEST** wordt gecommandeerd. Deze ontsceekt op het zien van één der verwoesters van zijn burcht dusdanig in woede, dat hij hem op staanden voet levend laat begraven ; bovendien werd een dergelijke wijze van terechtstelling als een grote schande beschouwd, daar deze alleen op vrouwen placht te worden toegepast. Hier is dus van een legendarischen heldenmoed van **ALLARD BEILINC** geen sprake geweest ; hij is slechts het slachtoffer geworden van de barbaarse zeden van zijn tijd.

Het gaat slecht met **JACOBA**. Veel heeft ze in de tussenliggende jaren te verduren gehad, zelfs gevangenschap. Maar, ontvlucht, bindt ze opnieuw den strijd aan tegen haar neef **PHILIPS VAN BOURGONDIE**, die, na den plotseligen dood van haar groten vijand **JAN VAN BEIEREN**, in alles diens erfgenaam werd, ook in de vijandschap tegen **JACOBA**. Ze weert

¹⁾ R. **FRUIN**. „Verspreide geschriften” dl. 8, p. 202 e.v.-cf. ook K. Vos in Nieuwe Rott. Crt. 3 Nov. 1925 Av.

HUIS KLEIN POELGEEST, te Xoudertk. 1730.

Prentverzameling Gemeente-Archief, 76499

KLEIN POELGEEST IN 1730,
ets van H. Spilman naar A. de Haen uit Het Verheerlijkt Nederland.

Foto Gemeente-Archief

Wat er thans nog van de beide Poelgeesten over is : een der zijtorentjes van de ingangspoort van Groot-Poelgeest (gerestaureerd).

zich kranig, slaat van haar nauwen vestingdriehoek Gouda, Schoonhoven, Oudewater uit, flink van zich af en deelt rake klappen uit. Eén er van werd toegebracht in een gevecht bij **Alfen** in 1426, dat evenals dat van een jaar tevoren, door haar gewonnen werd. Van veel belang voor de geschiedenis is deze gebeurtenis niet geweest. Voor ons is het echter wel van belang, omdat na den zegevierenden afloop zeven van haar trouwste edelen op **JACOBA's** bevel tot ridder werden geslagen. Onder hen bevindt zich ook **GERRIT VAN POELGEEST**.¹⁾

Dat **PHILIPS VAN BOURGONDIE** hem kort hierna uit het beheer van zijn goed **Hoogmade** ontzet en dit aan zekeren **WOLF LODEWIJXZON** opdraagt, daar „die voirn. **GHERIJT** onze ende der lande van Hollant en van Zeelant ballinc ende viant is,” zal hem niet erg hebben geschokt.²⁾

Nog blijft **GERRIT** trouw aan gravin **JACOBA**. Als hij op 3 Augustus 1428 genoemd wordt in een door haar gegeven verlijfbrief als „onse getrouwe”, is dit de laatste keer geweest. In een brief door ongeveer dezelfde getuigen ondertekend ontbreekt **GERRIT VAN POELGEEST's** ³⁾ naam. Nooit meer kan **JACOBA** hem als getuige gebruiken, want zij heeft geen macht meer om besluiten uit te vaardigen. Bij den zoen van Delft in Juli 1428 was haar in feite alle macht ontnomen. Wat haar nog overbleef te doen was de beloning van haar trouwste dienaren. Ook **GERRIT VAN POELGEEST** wordt hieronder gerekend; hij kan een lijfrente van 100's jaars declareren ⁴⁾, als de rekening der testamentoren van vrouwe **JACOBA** wordt opgemaakt.

Later vinden we onzen man terug in het gerecht van Leiden, althans deelnemende aan de stedelijke rechtszaken.⁵⁾ Op 22 Juli 1430 benoemde **MARGARETHA** hem tot goeverneur over haar zeer uitgestrekte bezittingen „van onsen lande van Texsel, van Wyeringen, van Schoonhoven, van Bev(er)-wijk, van Noirtich ende van allen steden ende dorpen dair

¹⁾ Het Nieuw Ned. Biogr. Woordenb. laat dezen ridderslag abusievelijk plaats hebben na den **eersten** slag bij Alfen. Zie verder VON **LÖHER** a.w. 11, p. 295/6 en **dez.** „Beiträge zur Gesch. der Jakobäa von Bayern” 1, p. 97.

²⁾ Memoriale Commiones B. R. **BOURGOGNE** cas N. (Alg. Rijksarch. Leenkamer **Holl.** 318), fol. 42 vo.

³⁾ VAN **MIERIS'** Charterboek IV, p. 927. Boven p. 6.

⁴⁾ Codex Diplomaticus (Hist. Genootschap Utrecht) 2de serie deel 1 (1852), p. 238.

⁵⁾ Stadsrekeningen van Leiden (Werken Hist. Gen. **111** nr. 34). p. 298.

in gelegen **ende** voirt van allen **onsen** heerlicheden, duwarien **ende** bewijsinge in **Hollant**, in **Zeelant** **ende** in **Vrieslant**, mit allen hoeren **toebehoeren**".¹⁾).

Hierop heeft heer **GERRIT VAN POELGEEST**, zoals de meeste Hoekse edelen, zich bij den veranderden stand van zaken neergelegd en **PHILIPS** als den nieuwen heer van Holland ²⁾ erkend. Het kasteleinschap van Teylingen, hetwelk **PHILIPS** hem, een bruikbaar en in aanzien zijnd man, had opgedragen, werd door **GERRIT VAN POELGEEST** in 1445 verwisseld met dat van Schoonhoven. Naast deze betrekkingen bekleedt **GERRIT** tevens die van Raad in het Hof van Holland ; enkele malen komt hij in stukken tussen 1436 en 1443 als „raad” voor. Het is waarschijnlijk dat hij in de tussenliggende periode steeds lid van dit hof is geweest.

Dat hij ook bij tijd en wijle door anderen werd geraadpleegd blijkt uit wat de Divisiechroniek schrijft ³⁾ naar aanleiding van opstootjes in Amsterdam en Haarlem anno 1444.

In hoedanigheid van Heer van Hoogmade is **GERRIT VAN POELGEEST** van nabij betrokken geweest in de tot standkoming van de zelfstandige parochie Hoogmade, dat te voren onder Jacobswoude ressorteerde. Door de desbetreffende geestelijke instanties te Rome werd heer **HENDRIK ROBERTSZOON**, deken van Naaldwijk, opdracht gegeven de wenselijkheid van het door heer en geburen ingediende verzoek te onderzoeken en hierover te rapporteren. Nov. 1438 vaardigde de paus de oprichtingsbul te Ferrara uit.

In 1448 bemiddelt **GERRIT** in een finantiëel geschil tussen een **HUGO VUTENWEER** en de stad Leiden ⁴⁾. Op 30 April 1457 wordt hij genoemd als één der borgen voor **ADILIA VAN DE MERWEDE**, als zij wordt „geslaect van de vangenisse” ⁵⁾.

En dan is het uit. Zoals wij zijn geboortedatum niet kennen, zo weten we ook zijn sterfdag niet. Maar het moet omstreeks 1459 geweest zijn, want de verlijfbrief aan zijn zoon dateert

¹⁾ In ongeveer gelijktijdige copie in het bezit van Mr. A. J. **SORMANI** te Leiden.

²⁾ In „De Oude Tijd” 1, p. 250. Als bron voor deze mededeling noemt de schrijver „leenregisters en oude rekeningen” ietwat vaag !

³⁾ Divisiechroniek, 29 Div. III, fol. 289 vo. en 290.

⁴⁾ Leids Gemeentearchief; Archief der Secretarie nr. 82, fol. rog, met transfix.

⁵⁾ Nederlandse Leeuw Febr. 1939, p. 65.

van 27 Maart 1460, en daarin wordt geschreven over den dood van zijn vader ¹⁾). Begraven werd hij vermoedelijk evenals zijn zoon in het nu Hervormde kerkje te Koudekerk, ²⁾ in welks onmiddellijke nabijheid nu nog de oude slotgracht en het burchtterrein van Groot Poelgeest worden gevonden.

A. J. Vis

NASCHRIFT

Aan bovenstaande lezenswaardige studie, oorspronkelijk als een scriptie tijdens zijn academische studie samengesteld, voegde de schrijver een zinsnede toe, hierop neerkomende, dat hij herhaaldelijk bij de vermelding in bronnen van de naam : Heer **GERRIT** VAN **POELGEEST** zich voor de vraag zag gesteld wie van de ongeveer gelijktijdig geleefd hebbende gelijknamige en beide met dochters (zusters) uit den huize VAN **NAALDWIJK** gehuwde neven werd bedoeld, Heer **GERRIT DIRCKSZ.** dan wel Heer **GERRIT JANSZ.** en dat de mogelijkheid bestond, dat een gedeelte der handelingen, die hij op naam zette van **GERRIT DIRCKSZ.** op die van de ander zouden kunnen blijken te moeten worden gesteld. Waarschijnlijk achtte de schrijver het gelukkig niet. Mogelijk zullen zelfs tijdgenoten zich wel eens hebben vergist. In de literatuur zijn zij herhaaldelijk dooreen gehaspeld en het is de ondervinding van eerstondergetekende dat de puzzles, die hierdoor worden opgeroepen, slechts zijn op te lossen, wanneer men zich vrij maakt van bestaande gedrukte bronnen en teruggrijpt op de oude authentieke stukken, in casu in de eerste plaats op de nog bestaande leenboeken van Holland en op de helaas vrij onvolledige reeks der leenboeken van de heerlijkheid Poelgeest zelf. De dorre opsomming van de gegevens uit deze registers willen wij de lezer besparen en verwijzen naar het nevens pag. 80 opgenomen fragment van de genealogie van Poelgeest, hieruit samengesteld. Met één oogopslag ziet men hier de positie van de beide **GERRITS** die de schrijver zoveel hoofdbrekens hebben bezorgd, bepaald. Heer **GERRIT DIRCKSZOON**, behoort tot de *hoofdstam* en is heer van Groot Poelgeest

¹⁾ Liber Principum (Alg. Rijksarch. Leenk. Holland 116) Cap. Noord-Holland, fol. 79 vo.

²⁾ W. M. C. REGT : „De Herv. Kerk te Koudekerk” ; in „De Navorscher” 1903, p. 428.

als leenman van Holland, ambachtsheer van Koudekerk, heer van **Hoogmade** enz.

Uit zijn — als minderjarige — op 17 Dec. 1404 in het Hollandsche Leenregister no. 56 ¹⁾ ingeschreven belening volgt, dat zijn vader Heer **DIRK** toen niet meer onder de levenden behoorde ; zijn moeder **BAERTE VAN NAALDWIJK** stierf 23 Oct. 1405 ²⁾ en aldus is het beheer van **DIRK WILLEMSZON** als rentmeester „van der kinder goede” — zie bij de schrijver op blz. 67 — begrijpelijk.

De nadere beschouwing van de door de schrijver benutte rekening en verantwoording leert, dat die evenwel niet met 1 Oct. aanvangt doch over het gehele kalenderjaar loopt.

Blijkens het opschrift :

„Dit is alsulke rekening ende bewising als **DIRC WILLEMSZOEN** ghedaen heeft als een rentmeester van der kinder goede van Poelgeest int jair ons heren, doe men **screef** duysent vierhondert **endes**”; zij betreft dus het gehele jaar en niet een gedeelte, zoals de schrijver aangeeft. Reeds langer **was DIRC** met het beheer belast, daar op blz. 20 wordt gezegd : „Dit is dat die **kinder VAN POELGEEST** t’after waren doe men last rekende **ende DIRC** bewisen mach mitter ouder rekening”, met opgave van de afhoorders daarvan. Het valt niet moeilijk te zien, dat zich kort tevoren op Poelgeest in het sterven van de ouders op jeugdige leeftijd met achterlating van ten minste vijf kleine kinderen een drama heeft afgespeeld. Bezien we de rekening van **DIRK WILLEMSZON** van 1406 goed, dan zien we, dat in 1406 de toen ca 13 jaar oud zijnde **GERRIT** en zijn broeder **WILLEM** bij een tante, de jonkvrouwe van Naaldwijk, waren gehuisvest, want tot tweemaal toe komt in de bewuste rekening een post voor van het kopen van laken voor beide jongens en een betaling onmiddellijk daarop : „Item Rover ‘t laken te dragen te Naeltwijn . . .” etc. De leeftijd van **GERRIT** wordt mede bepaald door de post : „Item meester **POUWELS** van $\frac{1}{2}$ jaar scoelgelt van **GHERIJT**. . . etc.” Daar in de rekening reeds van de huwelijksgift van

¹⁾ **Hollandsch** Leenregister no. 56, in 1404 opgemaakt ten behoeve van de nieuwe leenheer Hertog **WILLEM VI**, voltooid blijkens een aantekening op fol. 1 op 17 Dec. 1404.

²⁾ **JAN VAN NAALDWIJK** en zijn geslacht door Dr.L.M.G. **KOOPERBERG**, Navorscher 1941, blz. 123.

SUSANNA wordt gesproken, die met **PIETER SLINGELAND** trouwde ¹⁾, en van de andere broeders en gezusters als over kinderen wordt gehandeld, moet SUSANNA de kinderreeks van het vroeg heengegane echtpaar hebben geopend. Mogelijk is dat de plaatsen in de rekening, sprekende over : jonfrou **VAN POELGEEST**, die zich belast met „der kinder voeringe, . . . van scoen, van pillegave . . .” op haar doelen. De herhaaldelijk in de rekening genoemde jonfrou **ALEYT**, die later nergens meer voorkomt, is in 1406 een opgroeiend jong meisje, dat een eigen kleerkist heeft. Uit de door de geachte schrijver op blz. 67 genoemde post : „Item Heer **GHERIJT V. P.** van den eersten jair jonfrou **ALIJT, JAN** ende **JACOBS** houdinghe” enz. volgt dat deze drie kinderen bij hun neef en voogd op Klein Poelgeest dadelijk na de dood van de moeder onderdak hebben gevonden.

Aldus was het huishouden verdeeld en gelastten de voogden de verkoop van de inboedel, die ten overstaan van voogden en het gerecht van Leiden in 2 instanties plaats vond. De levende have bestond o.m. uit 5 koeien, 2 vaarzen, 2 ossen, 2 varkens en 10 lammeren. Van paarden wordt niet gesproken. Voorts ca 12 bedden van diverse vulling, ongeveer evenveel paren oorkussens, zitkussens, tal van dekens, ca 30 slaaplakens, deels van linnen, waarbij enig „verrot” goed, ca 16 tafellakens, ketels, potten, kleden, strijkkleden. — Bij de dekens bevonden zich n.b. enkele „quade verbarnde” exemplaren.

Uit deze verkoop en het vertrek van de achtergelaten kinderen volgt tweërlei : nl. dat de veronderstelling van de geachte schrijver op pag. 69 dat de beleenbrieven van de neef van Klein Poelgeest tussen 1405 en 1415 op het kasteel Groot Poelgeest zouden zijn blijven berusten, onjuist is en dat de brand, door de buskruitramp veroorzaakt, bij het leven van **DIRK** moet hebben plaats gehad. Ten slotte over de onderhavige rekening, die ons zoveel leert, nog dit, dat hieruit blijkt, dat Heer **DIRCK** na een ziekbed op zijn kasteel Groot Poelgeest overleden is. Het bewijs hiervan levert de post van betaling van pacht door een landman van **Hoogmade** aan het bed van heer **DIRCK**, welke hij niet meer. heeft kunnen aantekenen in zijn boek, doch later

¹⁾ Eenmaal ook vermeld als „SANNE PIETER SLINGELANTS”.

door de daarbij aanwezig geweest zijnde dochter **SUSANNA** werd bevestigd.

Uit een betaling van timmermansloon blijkt dat de familie een huis te 's-Gravenhage bezat.

Van **DIRK'S** zwager, heer **HENDRIK VAN NAALDWIJK**, die onderscheiden geestelijke inrichtingen in het leven riep, ging veel op kerkelijk gebied uit. De keuze van de deken van Naaldwijk om de al of niet wenselijkheid van de oprichting van de parochie **Hoogmade** te onderzoeken, bewijst dat heer **HENDRIK v. N.** hierin is gekend. Voor de hand toch had gelegen dat aan één van de hogere Leidse geestelijken die opdracht zou zijn verleend.

Nog één enkel punt zij hier aangeroerd, naar aanleiding van de aanhaling door de schrijver op blz. 67 van een bewering van Prof. **BLOK**, als zouden de inkomsten van de adel in deze tijd bestaan hebben in huis- en landrenten uit de omliggende ambachten. Dit is maar in zeer beperkte mate juist. De **kapi-taal**positie van de adel werd uit de aard sterk beïnvloed door de huwelijkskeuze en door de vaak zeer belangrijke goederen, die van de zijde van de uit andere streken herkomstige vrouw waren aangebracht. In de onderhavige rekening worden de goederen van de kinderen van moederszijde aangekomen, terloops vermeld o.m. met de post : Item mijn jonfrou **VAN NAELDWIJC** doet selve rekening van de 40 ponden ende van de tiende in Zuuthollant.

Veelvuldig nam de adel deel aan ondernemingen als be-dijking o.a. in het gebied der rivieren en heeft hierdoor als grootwerkgever een gans andere betekenis gehad, dan men uit Prof. **BLOK'S** opmerking geneigd zou zijn op te maken. Men leze omtrent de activiteit als hierbedoeld het aange-haalde artikel van Dr. **KOOPERBERG** over het geslacht van Naaldwijk.

J. P. DE MAN
R. VAN ROIJEN

HOOFDSTAM. LEENMANNEN VAN HOLLAND

voor Groot Poelgeest, ambachtsheren van Koudekerk, Hoogmade enz. enz. wonende op Groot Poelgeest.

HEER GERRIT VAN POELGEEST

o.a.

vermeld 1307

HEER DIRCK VAN POELGEEST

x CLEMENTIA VAN NIJVELT

lijftocht zyn vrouw 1323

o.a.

HEER GERRIT VAN POELGEEST

Vermeld 1348-1380, dood voor 1383. Trouwt 1359 of kort daarvoor BEATRIX (vermoedelijk VAN SCHOONHOUT). Lijftocht haar 1370 aan de helft van Poelgeest.

o.a.

HEER DIRCK VAN POELGEEST

Vermeld 1383-1400, dood voor Dec. 1404 ridder zeker voor 1397, verm. ca 1395. Maakt 1399 reis naar Jeruzalem, tr. ca 1393 BAARTE VAN NAALDWIJK, overl. 23 Oct. 1405, dr. van WILLEM en SOPHIA VAN TEYLINGEN, vrouw van CRAYESTEIN.

JAN VAN POELGEEST

leenman van Holland en van zyn broeder Heer GERRIT VAN POELGEEST. Rentmr. v. Schoonhoven, Gouda, land v. Stein 1367-77, baljuw en rentmr. v. Texel 1377-81, idem Beverwijk en Noordwijk 1381/2, Rentmeester van Zuidholland 1387-90. Bezit Klein Poelgeest in de „Lage Waard”. Overl. Dec. 1390, tr. BELIA GERRITSDR. VAN OISTERWIJCK; haar moeder BEATRIX VAN DER WOUDE.

JAN v. P. nimmer als ridder vermeld.

o.a.

CLEMENTIA

overl. genoemd Mei 1396, genoemd naar grootmoeder. Huwt FLORIS VAN TOL (de jonge ?)

Hieruit 1 zoon ADRIAAN, die met zyn oom Heer GERRIT als enige van de kant van de Poelgeesten staat over de zoen inzake de moord op ALEYT.

ALEYT

vermoord in een Sept.-nacht 1392 op het Hof te 's-Gravenhage.

HEER GERRIT VAN POELGEEST

op Klein Poelgeest. 1391 nog minderjarig. Zyn voogd is Heer DIRCK, zyn neef. Ridder vóór 1404, dood na 20 Jan. 1416 doch vóór 1428. Leenman van zyn neef, de heer van Groot Poelgeest, tr. WILHELMINA (waarschijnlijk: CLAASJE) VAN NAALDWIJK, jongere zuster van de vr. v. z. neef. Cf. Navorscher 1941, blz. 124, 127.

slechts 1 meerderj. geworden kind

SUSANNA
gehuwd ver-
meld in 1406
met PIETER
VAN SLINGE-
LAND

HEER GERRIT VAN POELGEEST

geb. ca 1393/4, overl. 21/4/1457. Persoonlijk aanwezig bij zyn beneming met de vaderl. en grootv. goederen 1 Apr. 1410, ridder 30 Apr. 1426, tr. ca 17 Maart 1416 MARGARETHA VAN DOORNICK, dr. van HELMICH en JANNA VAN LANGERAK. Was aldus een zwager van de bekende aanvoerder der Hoeks en Floris van Kijfhoek, die gehuwd was met ALEYD VAN DOORNICK, zuster van MARGARETHA voorn., die mede aandeel had in de gewelddadige dood van ALLARD BEILINCK.

WILLEM
genoemd in de
rekening van
1406.

ALEYD
genoemd in de
rekening van
1406; verm.
jong overle-
den.

JOHAN
tr. vermoedelijk
een dochter uit
het geslacht
VAN DER WOUDE.

heer GERRIT,
abt van Egmond,
waarin hij zyn
oom opvolgt.

HEER JACOB

abt van St. Pau-
lus te Utrecht
1452, later van
het klooster te
Egmond.

JAN VAN POELGEEST, „de neve”

in de stukken betr. Heer GERRIT v. P. Herbouwt Klein Poelgeest in de „Hooge Waard” (in plaats van in de Lage Waard). Lijftocht zyn vrouw MARGRIET VAN ZWIE-
TEN 1437.

NIEUWE VINDPLAATSEN VAN GERMAANS- EN ROMEINS AARDEWERK TE ALPHEN AAN DE RIJN

De vindplaatsen van Romeins aardewerk in het centrum van Alphen, daar, waar de Ned. Herv. kerk werd herbouwd en bij de grens van Zwammerdam, waar de naam der hofstede nog getuigt van de aloude „Hoogenburgh”, zijn reeds vele jaren bekend. In onze musea zijn de vondsten van dit aardewerk, onbeschadigd of in fragmenten, te zien, terwijl over het resultaat der opgravingen van de hand der verschillende onderzoekers beschrijvingen bestaan.

Op een onzer voorjaarstochten in 1948 over de oude Goudse Rijweg te Alphen aan de Rijn, bemerkten wij, direct ten Noord-oosten van de spoorwegovergang der lijn Leiden-Utrecht, boven op verdroogde bagger langs de slootkant, een fragment van zeer groot crémekleurig Romeins aardewerk. Het was een halsstuk van een grote pot met twee oren, waarvan er een was afgebroken. Elders op de strook bagger lagen verscheidene fragmenten van zijwanden van een of meer opslagkruiken. Bij informatie ter plaatse bleek ons, dat de veehouders in die omgeving de sloten zowel ten Oosten als ten Westen van het Goudse Rijpad hadden gestoken. De bagger werd aanvankelijk langs de slootkant gehouden doch later, ter bemesting, over het gehele weideland uitgeworpen. Onze speurtocht over dit land leverde verrassende resultaten op. Wij vonden fragmenten van Germaans en Romeins aardewerk, mooie scherven van de bekende terra nigra en van de, met figuren bewerkte, terra sigillata. En dit alles afkomstig uit een moddersloot! De terra sigillata was als nieuw, pas gevormd aardewerk, hetgeen mogelijk bleek door een zandlaag, die zich onder de modder uitstrekt, er vermoedelijk op wijzende, dat eertijds de bedding van de Oude Rijn, die nu een honderdtal meters noordelijker stroomt, zuidelijker was gelegen. Behalve de versieringen der terra sigillata en ander Romeins vaatwerk waren

er scherven van Germaanse urnen met ingeknepen buitenwand. Uit de sloot hebben wij nog zeer vele scherven opgehaald, die vaak tot de vormen der kruiken en urnen waren te reconstrueren, soms mooi gemodelleerd aardewerk.

Er zijn in deze sloten en in deze grond echter nog zoveel fragmenten van vaatwerk aanwezig, dat het alleszins de moeite zal lonen een grondig onderzoek te doen instellen. Mogelijk dat een en ander in verband kan worden gebracht met enige, nog niet gepubliceerde, vindplaatsen langs de Oude Rijn van Germaans-Romeins en Frankisch aardewerk, in de gegraven afwatering bij de Gouwe, en langs de Wetering ten Zuidwesten van het station te Alphen. Behalve Romeinse scherven vonden wij op laatstgenoemd terrein fragmenten van het z.g. „Pfingsdorf“-aardewerk, import uit de omgeving van Keulen.

Al met al interessante vondsten, die te zijner tijd mogelijk meerdere kennis en opheldering zullen geven van de bewegingen der Romeinen in Rijnland in vroeger tijden !

ELDERT VAN ELK

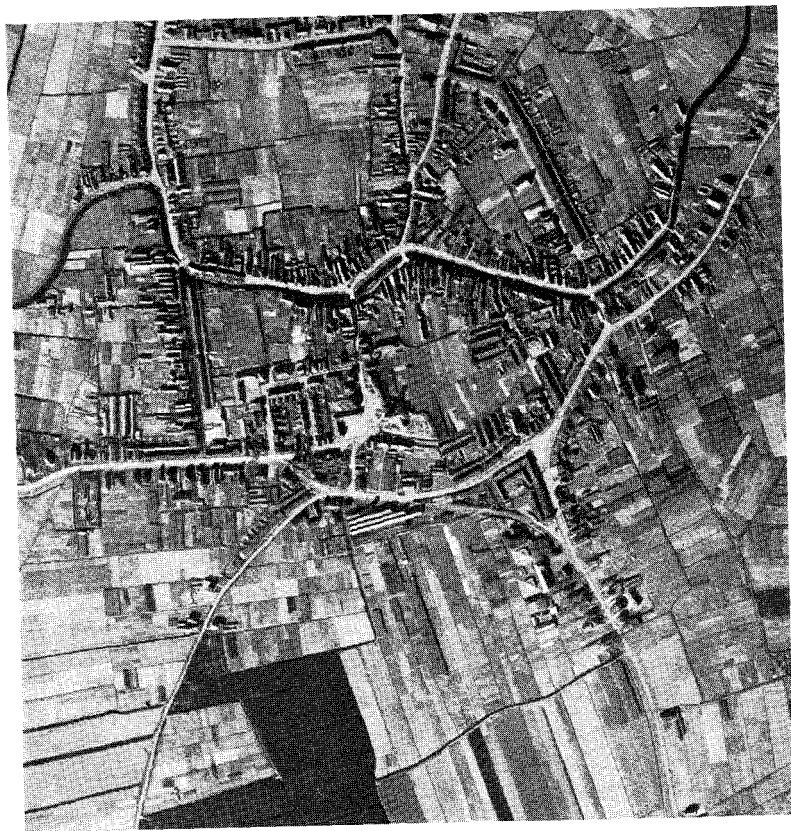
DE ABDIJKERK VAN RIJNSBURG

OPGRAVINGEN IN 1949

(Voorlopige mededeling)

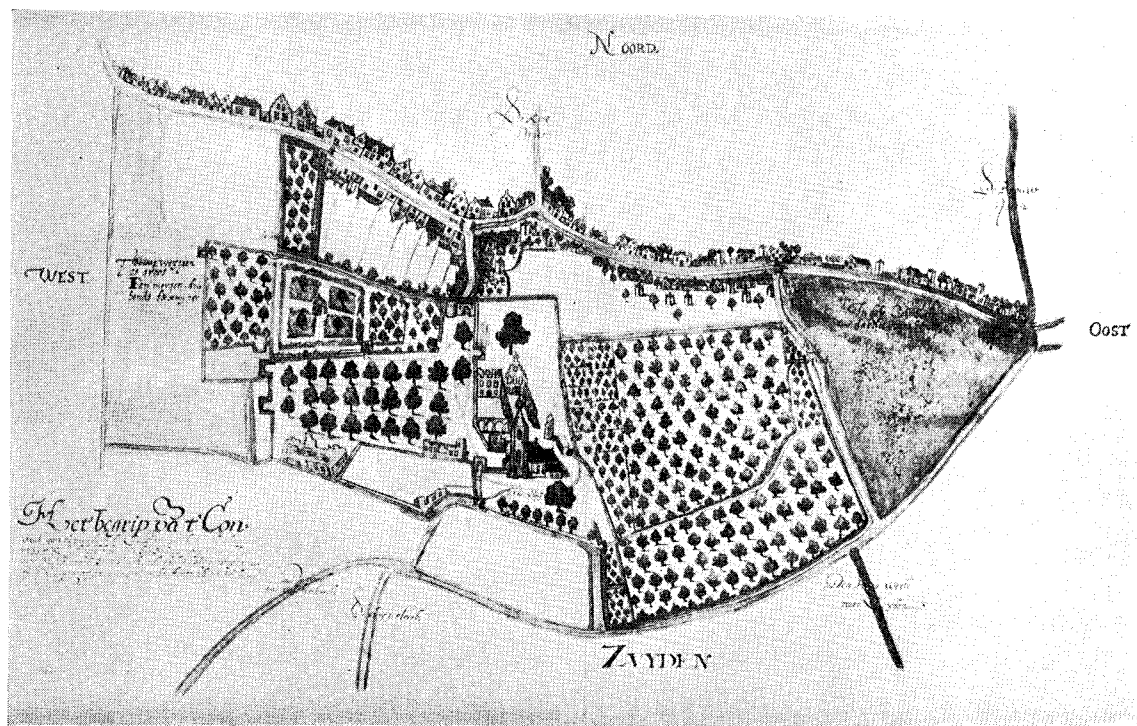
De bijna vijf eeuwen omvattende geschiedenis van de vermaarde Benedictijner abdij voor adellijke vrouwen, welke van ± 1133 tot 1574 te Rijnsburg was gevestigd, heeft al sedert de 17de eeuw een rijke bron voor historisch onderzoek gevormd. De vele bewaard gebleven archivalische gegevens werden door schrijvers als Ds A. **PARS**, Dr G. D. J. **SCHOTEL** en M. **HÜFFER** in uitvoerige monografieën verwerkt ¹⁾. Terwijl wij zodoende omtrent de lotgevallen van de abdij vrij goed zijn ingelicht, is het beeld, dat men zich kan vormen van de uiterlijke gedaante van het grote gebouwencomplex, slechts zeer oppervlakkig. De „trotsche bouwgevaarten” gingen in 1574 tijdens het beleg van Leiden ten onder, en tot dusverre is nog geen afbeelding aan het licht gekomen, die de toestand van voor de catastrofhe weergeeft. In het „Chaertbouck van alle de landen competerende d’Abdye van Rhijsburch” ²⁾ — dat in opdracht van abdis **STEPHANA VAN ROSSEM** en de Ridderschap van Holland tussen de jaren 1596 en 1598 door de gezworen landmeter **SYMON AERNTS VAN BUNINGEN** werd vervaardigd — komt een blik in vogelvlucht van het abdijcomplex voor, welke nog veel laat zien van de verschillende toen nog voorhanden ruïnes (afb. 2). Door zijn uitvoerigheid en betrekkelijke nauwkeurigheid vormt deze afbeelding het belangrijkste ons ten dienste staande document. Men ziet in het midden de ruïnes van het hoofdgebouw met de kloostergang en o.a. een grote trapgevel, voorts geheel aan de ‘flestkant de resten van het grote gastenkwartier, dat in 1559/61 is gebouwd door abdis **ELBURG VAN DEN BOETSELAER VAN LANGHERACK**, en nog enkele andere bouwvallen, alle gelegen aan een ruim, met zware bomen begroeid plein. Binnen de conventsgracht, die het gehele kloostercomplex omgeeft, liggen verder tuinen en boomgaarden, die overigens nog door

een oude Vlietloop worden doorsneden. Twee poorten geven toegang tot het voorplein ; de poort aan de Noordkant, waarop de Kerkstraat toeloopt, is van een zware ronde toren voorzien. Voor de brug over de Oude Vliet, waarover de weg naar de Zuiderpoort gaat, ligt het ijzeren rooster, dat de loslopende varkens moest verhinderen in het kerkhof — ten Zuiden van de kerk — te gaan rondwroeten. In de huidige kadastrale indeling valt nog wel het een en ander terug te vinden van deze oude toestand (afb. 1), doch veel staat thans op het punt te verdwijnen. Een zware toren verheft zich ten Zuiden van de ruïnes van de kloostergang, en op deze toren sluit aan de Oostkant een naar verhouding nietig kerkje aan. Dit gebouwtje was in **1578** met behulp van het afkomende materiaal van een afgebroken Begijnenkerk te Noordwijk voor de Hervormde Gemeente opgetrokken. Reeds toen was de in **1574** vernielde kerk, waarvan de toren oorspronkelijk deel heeft uitgemaakt, op last van de Staten van Holland geheel afgebroken, ter wille van de tufsteen, die voor verschillende doeleinden kon worden verkocht. Het rechthoekige kerkje van **1578** verkreeg na uitbreidingen in 1633 (?), 1660 (koor), **1860** (consistoriekamer), 1902/3 (Zuiderbeuk en noordelijk „transept”) en 1923 (zuidelijk „transept”) zijn huidige zonderlinge gedaante. Bij de bouw werd, naast het uit Noordwijk aangevoerde materiaal, ook gebruik gemaakt van zuilen, kapitelen en kraagsteentjes van een Romaans kerkgebouw, welke onderdelen thans nog voorhanden zijn³). De Ridderschap van Holland liet de grote grafzerken der abdissen in de kerk leggen, terwijl in de wand een fragment van een 13de-eeuwse grafzerk — zogenaamd van gravin **PETRONELLA**, de stichteres van de abdij — en een tweetal merkwaardige 16de-eeuwse stenen met de sterfdata van graaf **WILLEM 1** († **1223** !), zijn vrouw **ALEIDIS** († **1218**) en van hun dochter **ADA**, eens abdis van het klooster († **1258**), een plaats kregen. Van de bouwvallen, die **SYMON AERNTSZ.** nog zag, was al veel verdwenen omstreeks 1630, toen **HERCULES SEGHERS** zijn beroemde etsen van de ruïnes van het hoofdgebouw maakte, en op afbeeldingen uit het einde van de eeuw is duidelijk te zien, hoe de tand des tijds hier gestadig verder knaagde. Vooral gedurende de 18de eeuw zijn de resten van het klooster talrijke malen vereeuwigd. Dikwijls laten deze producten er geen twijfel over bestaan,

Afb. 1.

Foto R.A.F.

Afb. 2.

dat de romantiek van het geval de minnaren der oudheid, die hier de tekenstift hanteerden, meer heeft geboeid dan de architectuurresten zelf. Alles bij elkaar genomen vormt dit afbeeldingsmateriaal evenwel een uitvoerige documentatie van de geleidelijke achteruitgang der schilderachtige ruïnes, die voor bijna twee en een halve eeuw aan het oude Rijsburg een bijzondere bekoring hebben verleend ⁴).

In 1811 werden de laatste resten van het ten Noorden van de N.H. kerk gelegen hoofdgebouw en het ten Westen er van, aan de weg naar Katwijk gelegen gastenkwartier op staatsbevel gesloopt.

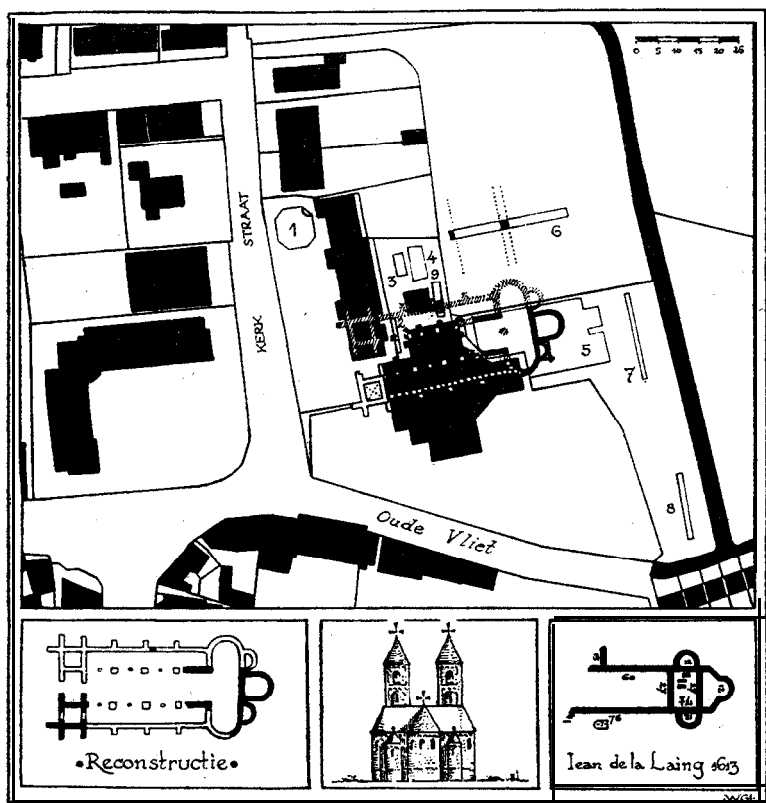
*
*
*

De grijze kerktoren, die al meer dan zeven en een halve eeuw met een wisselende bekroning het silhouet van Rijsburg beheerst, is heden ten dage het laatste overblijfsel van het kloostercomplex. In vroegere jaargangen van het Leidsch Jaarboekje heeft hij eens tot een levendige discussie tussen M. HÜFFER en H. J. JESSE aanleiding gegeven⁵). Het ging toen over de vraag, of de toren aanvankelijk heeft toebehoord aan de abdij- dan wel aan de parochiekerk. Prof. Dr E. H. TER KUILE heeft daarop uiteengezet, dat de oplossing van het probleem in een heel andere richting gezocht diende te worden⁶). Dat de afwijkingen, welke de noordelijke torengevel vertoont, verband moesten houden met een hoog gebouw, dat daar eens op de toren aansloot, was JESSE niet ontgaan; de juiste betekenis er van werd echter door TER KUILE gegeven. Oorspronkelijk moet de toren deel hebben uitgemaakt van het zgn. „Westblok” van een grote Romaanse basiliek. Ook aan de oostelijke gevel van de toren zijn daarvoor nog belangrijke aanwijzingen voorhanden. Dit grote bedehuis zou zowel voor de kloosterlingen als voor de parochianen dienst hebben gedaan — een dubbelkerk dus. Het was dit bouwwerk, dat in de 2de helft van de 12de eeuw door gravin SOPHIA VAN HOLLAND († 1176) werd opgetrokken en waarvan de wijding plaats had in 1183. Dertien jaar daarop, in 1196, werd het gebouw door een hevige brand verwoest, en ook later, in 1446, had de abdij door het vuur ernstig te lijden. Gedurende de 12de en 13de eeuw vonden in deze kerk meer dan tien leden van de grafelijke familie hun laatste rustplaats. In 1574 ging de kerk geheel ten onder, waarbij

alleen de Zuidertoren van het **Westblok** intact bleef ⁷⁾. Of de Noordertoren van dit **Westblok** werkelijk helemaal was opgetrokken volgens het oorspronkelijke plan, is niet zeker. Wel sprak een oude plaatselijke overlevering in de 17de eeuw nog van twee torens, waarvan er een zou zijn afgebroken, opdat bij schippers op zee verwarring tussen Egmond en Rijnsburg uitgesloten zou zijn, maar dit is een wel wat zonderling motief, wanneer men bedenkt, dat Egmond drie torens bezat — nl. twee van het **Westblok** van de abdijkerk, en een van de buur- of parochiekerk ! Die tweede toren moet te Rijnsburg dus gezocht worden op de plaats, waar thans het raadhuis staat, en tussen beide torens ligt de **aslijn** van het grote Romaanse kerkgebouw (afb. 3). Het terrein, waarop dit heeft gestaan, wordt thans, voor wat het westelijk deel betreft, grotendeels in beslag genomen door het raadhuis, de N.H. kerk en een electriciteitshuisje. Ten Oosten daarvan ligt echter een stuk bouwland, dat voor bloementelt wordt gebezigd. Een deel van dit terrein is in 1948 door de Ned. Herv. Gemeente aangekocht met het oog op een aanzienlijke uitbreiding van de oude begraafplaats ten Zuiden van de kerk. Hierdoor dreigde een uit oudheidkundig oogpunt zeer belangrijk punt voor lange tijd voor opgravingen ontoegankelijk te worden, een terrein, waar behalve resten van de abdijkerk ook nog sporen uit vroeger tijd te verwachten waren. Dank zij de welwillende toestemming van het College van Kerkvoogden van de Ned. Herv. Gemeente, onder presidentschap van de heer **JAC. KROMHOUT**, kon in de maanden Mei en Juni van 1949 een omvangrijke systematische opgraving worden uitgevoerd door de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek onder leiding van Prof. Dr A. E. **VAN GIFFEN**. Voorts hebben Mr P. N. **HÖWELER**, burgemeester van Rijnsburg, en de heer S. C. H. **LEENHEER**, correspondent van „Oud Leiden”, door hun medewerking zeer tot het welslagen van het onderzoek bijgedragen. Bij het veldwerk zelf assisteerden de heren H. **PRAAMSTRA** en C. **VAN DUYN**, resp. tekenaar en voorgraver bij het **Biologisch-Archaeologisch** Instituut van de Rijksuniversiteit te Groningen, terwijl ondergetekende was belast met de dagelijkse leiding.

* * *

Het terrein, dat zal worden opgehoogd, vormt een grote

Afb. 3.

winkelhaak langs de noordelijke en oostelijke kant van de begraafplaats (afb. 3). De oostelijke arm daarvan beslaat het terrein tussen de uit kloostermoppen opgetrokken oostelijke kerkhofmuur en de tot een sloot gedegradeerde kloostergracht, vanaf de Oude Vliet, terwijl de noordelijke arm — welke wordt begrensd door de noordelijke kerkhofmuur, ten Oosten door genoemde sloot, aan de Noordzijde door het teelland van de heer P. VAN DELFT — zich naar het Westen uitstrekt tot aan het „koor” met consistoriekamer en het noordelijk „dwarsschip” van de Ned. Herv. kerk.

In die meest westelijke hoog gelegen uitloper van het sterk West-Oost glooiende terrein ⁸⁾, ten Noordoosten van de consistoriekamer, waren in de **aslijn** van het oorspronkelijke „Westblok” de funderingen van het koor van de Romaanse kerk te verwachten. Omtrent de conserveringstoestand van die grondslagen waren overigens de verwachtingen niet erg hoog gespannen : de berichten uit het eind van de **16de** en het begin van de **17de** eeuw deden er geen twijfel over bestaan, dat slechts met specie en puinafval dichtgeworpen sleuven het verloop der uitgebroken muurfunderingen zouden aangeven. Het terrein, waarop eens de abdijkerk van Egmond stond, heeft men in de vorige eeuw zodanig verlaagd, dat zelfs deze sporen vrijwel waren verdwenen, en bij de in **1948** ondernomen opgravingen viel van de plattegrond van de koorpartij niets meer terug te vinden.

Reeds verscheidene malen heeft de Rijsburgse bodem iets van zijn geheimen prijsgegeven. In **1613** heeft **JEAN DE LA LAING** een tekening gemaakt van door de heer **VAN POELGEEST** opgegraven fundamenteën van een groot gebouw (afb. 3), ten Oosten van het Hervormde kerkje van 1578. Door **JOACHIM OUDAAN** is later deze plattegrond gepubliceerd in zijn „Roomsche Mogenthey” (1669)⁹⁾. Over de betekenis van het gebouw was men het toen reeds lang niet eens. **DE LA LAING** hield het, blijkens het bijschrift, voor een „slot”; **OUDAAN** geloofde aan een Romeinse oorsprong en **PARS** dacht aan de St. Laurentiuskapel, die **DIRK** 11 te Rijsburg zou hebben gesticht naar aanleiding van een hier op de Friezen bevochten overwinning op 10 Augustus 975 (St. Laurensdag). Het gebouw is Oost-West georiënteerd, en vertoont een vrij zonderlinge vorm. **TER KUILE** acht de veronderstelling van **OUDAAN** niet onwaarschijnlijker dan die van **PARS** en **HÜFFER**. Toch geloven wij, dat het hier wel degelijk de — zij het zeer mistekende — plattegrond van een middeleeuws kerkgebouw betreft. Tussen de gravures van de bewuste plattegrond in de eerste, tweede en derde druk van **OUDAAN**’s werk (1669, resp. 1706 en 1723) bestaan nl. belangrijke punten van verschil. **OUDAAN**, zelf Rijsburger, trachtte met deze „Romeinse” resten zeer bewust het aanzien van zijn „aantrekkelijke geboorteplaats” te verhogen door alle zeker middeleeuwse sporen op de tekening van **DE LA LAING** weg te laten. In de na zijn dood uitgekomen 2de en

3de druk van de „Roomsche Mogenthey” zijn die echter wel op het prentje aangetekend, terwijl als bijschriften zijn toegevoegd : „Dit Fondament van 't Slot tot Rynsburg, heb ik **IEAN DE LA LAING** afgemeeten, voor en aleer het wierd uytgeroeyt in Ianuarii : 6 Februarii **1613**,” en „Waaraghtige Copie, gedaan by Mr. **PIETER KOUWENHORN**, naar het Origineel van **IEAN DE LA LAING** : Berustende onder d'Heer **PETRUS SCHRIVERIUS**”. In de eerste plaats vallen op een drietal rechthoekjes, die zijn aangegeven in wat men voor een aan beide uiteinden van halfronde absiden voorzien dwarschip zou kunnen houden. Het ene, midden voor het „koor” getekende rechthoekje is met een A gemerkt — ongetwijfeld de thans in het koor van de huidige kerk ingemetselde steen met opschrift „Ada filia Wilhelmi primi comitis Hollandie in Reinsborch abbatissa obiit a° 1258”, die volgens oude berichten voor het hoofdaltaar is begraven, „ante summum altare sepulta” — het andere met een W en een A — de in de kerk aanwezige steen met opschrift „Wilhelmus primus comes Hollandie obiit A° 1223 Aleidis filia comitis Geldrie uxor eius obiit A° 1218”. Een derde, met een P gemerkt vierkantje, zal slaan op het fragment van een 13de-eeuwse grafzerk met uitgebeitelde vrouwenkop, dat men vermoedelijk toen al hield voor een deel van de grafsteen van gravin **PETRONELLA**, gemalin van **FLORIS II**, de Vette († 1122), die in 1133 de abdij zou hebben gesticht. Dergelijke dingen kunnen niet bepaald dienen, om de Romeinse oorsprong van een bouwwerk te bewijzen, en dit zal de reden zijn, waarom **ŌUDAAN** ze heeft gesupprimeerd . . . **PARS** weet in 1697 mede te delen, dat **ŌUDAAN** al met een van zijn vrienden in discussie was over de vraag, of het hier Romeinse dan wel middeleeuwse fundamenten gold. Men heeft hem evenwel van het laatste niet kunnen overtuigen. Het is zeer te betreuren, dat de oorspronkelijke tekening van **DE LA LAING** heden niet meer voorhanden is, wellicht zouden daaruit nog andere gegevens te halen zijn, die op de gravure niet zijn weergegeven.

De resultaten van de opgravingen in 1949 maken het o.i. zeer waarschijnlijk, dat de tekening van **IEAN DE LA LAING** niets anders voorstelt dan het oostelijk deel van de fundamenten van de abdijkerk, waarbij de resten van een daarin gelegen ouder gebouw niet als zodanig zijn onderscheiden.

OUDAAN vermeldt nog, dat **AALBRECHT VAN SCHAGEN** een weinig voor zijn tijd „eenige muraadjen ten uysterste doende uytgraven, geene andere dan eenige weynig penningen, en eenen aarde lamp, met het opschrift **ADMETUS**, aldaar gevonden heeft” etc.

Dr P. **GLAZEMA** heeft in 1943, tijdens de 3de opgravings-campagne te Valkenburg Z.H. een kleine proefgraving naast het electriciteitshuisje achter het Raadhuis verricht, waarbij enkele stukken van Romeinse dakpannen aan het licht kwamen. Over het vrij negatieve resultaat van de in April 1944 voor de aanleg van een telefoonbunker voor de Duitse **Wehrmacht** gegraven kuil aan de Kerkstraat, voor de Openbare School (afb. 3 : 1), is in het Leidsch Jaarboekje al een uitvoerig bericht **verschenen**¹⁰⁾, evenals over door Dr W. C. **BRAAT** kort daarop ondernomen opgravingen (afb. 1 : 2-4) — 17-29 April 1944 — op het terrein achter het **Raadhuis**¹¹⁾. **BRAAT** vond paalgaten en andere bewoningssporen uit de Karolingische tijd, en ook verscheidene Romeinse voorwerpen, doch geen fundamentresten van de abdij. Dit was op deze plaats ook nauwelijks te verwachten, daar wij ons hier moeten bevinden in de kloosterhof.

Voor en na zijn bij graafwerkzaamheden te Rijsenburg vanzelfsprekend muurresten te voorschijn gekomen en bij systematisch navragen zullen zodoende nog vele gegevens verzameld kunnen worden, die naast de archiefbronnen en de afbeeldingen der abdijruïnes een beeld kunnen doen herleven van „cette belle & singuliere Abbaye”, met zijn grote Romaanse basiliek, waar de gebrandschilderde ramen met leden van het gravenhuis en met wapens en opschriften versierde graftomben van graven, gravinnen en edelen van het oude Holland diepe indruk maakten op de bezoeker, „joyeux d'avoir cognoissance de si grandes, rares & remarquables antiquitez”. Aldus in de latere Franse vertaling van de grote beschrijving der Nederlanden, die de Florentijn **LUIGI GUICCIARDINI** in 1567 heeft gepubliceerd.

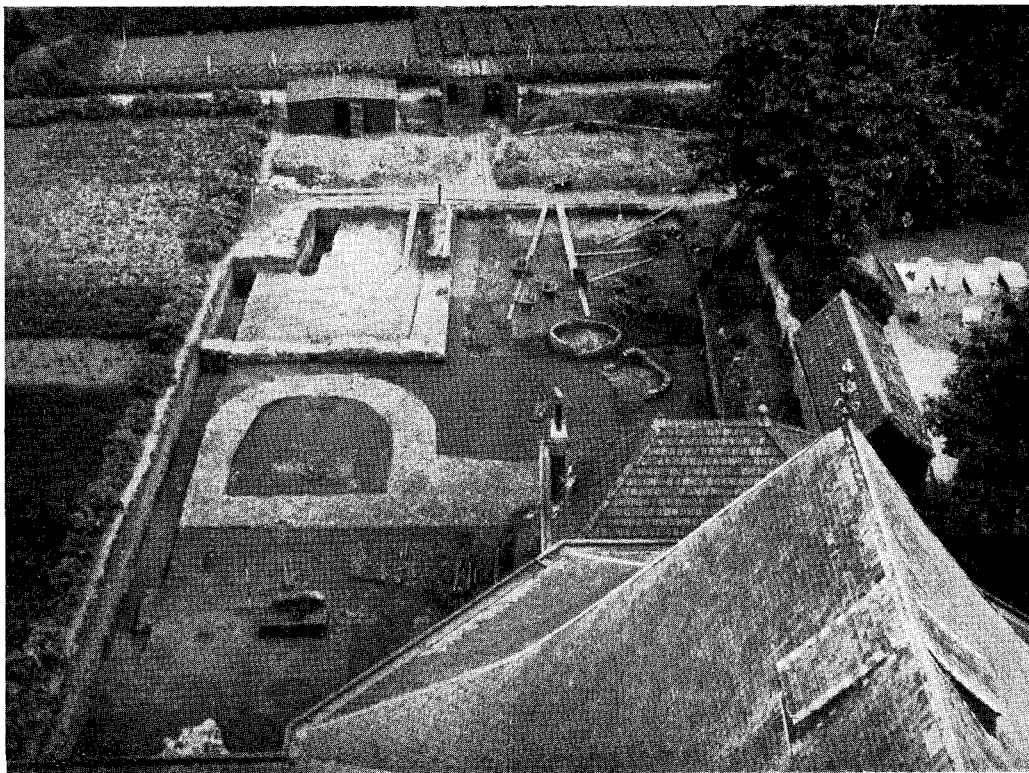
* * *

Op 25 April 1949 werd aangevangen met een grote werkput ten Oosten van de Ned. Herv. kerk (afb. 3 : 5, afb. 4-5).

Groot was de verrassing, toen reeds bij het afschaven van het eerste vlak op slechts ± 0.25 m onder het tegenwoordige

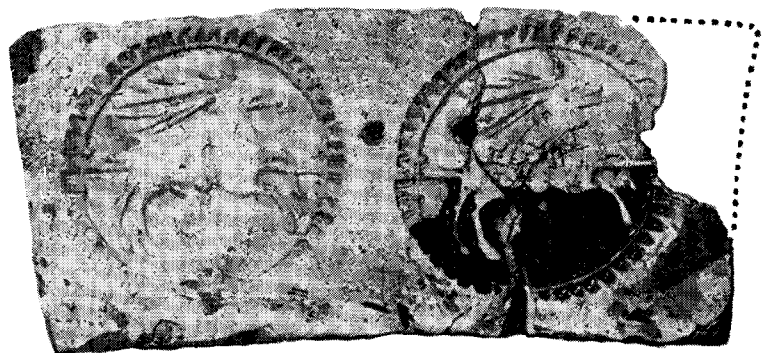
Afb. 4.

Afb. 5.

maaiveld een leesbare bodem voorhanden bleek. In het westelijk deel van de **werkput** waren al spoedig enkele brede, met puin en kalkspecie gevulde puinbanen te onderkennen. Op dieper niveau tekenden zich deze sporen steeds duidelijker en scherper af, en een week later vertoonde het westelijk deel van de **werkput** de plattegrond van dwarsschip en koor van de abdijkerk, met het begin van het schip, dat niet verder naar het Westen vervolgd kon worden, omdat hier de sporen schuilgaan onder de Ned. Herv. kerk. Tegen het aan de Zuidkant rond gesloten dwarsschip — br. binnenwerks : ± 5.50 , buitenwerks : ± 7.80 , oorspronkelijke lengte binnenwerks : ± 16.80 m, buitenwerks: ± 19.20 m — bevond zich aan de Oostkant het rond gesloten koor — br. binnenwerks : ± 5.30 , buitenwerks : ± 7.50 m ; diepte binnenwerks : ± 5.60 m, buitenwerks: ± 8.00 m; breedte der puinsleuf: **0.95—1.40**. Het noordelijk uiteinde van het dwarsschip, dat onder een met bloemen beplant stuk bouwland is gelegen, kon helaas nog niet worden ontgraven, doch hiervoor zal zich in de toekomst ongetwijfeld een gelegenheid voordoen. Het koor werd geflankeerd door een tweetal tegen het dwarsschip aansluitende aanbousels, waarvan de nog juist zichtbare aanzet aan de Noordkant wel op niets anders kan wijzen dan een halfronde absis. Aan de Zuidkant tekende zich een min of meer rechthoekige **puinvlek** af (1. : 3.60 ; br. : 3.30), die aan de Zuidoostkant een uitsteeksel vertoonde, vermoedelijk de plaats waar zich eens een steunbeer bevond. Op het diepste niveau kwamen onder deze rechthoekige **puinvlek** nog sporen aan het licht, die het zeer waarschijnlijk maken, dat ook hier eerst een halfronde absis op het dwarsschip heeft aangesloten. Deze Romaanse absis (br. : ± 3.30 , diepte : ± 1.60), welke dus met de oorspronkelijke kerk een geheel vormde, moet later door een **Gothische** kapel zijn vervangen. Het lijkt ons niet te stout hierbij te denken aan de omstreeks 1309 door graaf **WILLEM III** voor het zieleheil van **FLORIS V** gestichte Graven kap e 1, die in 1448 zo bouwvallig was, dat zij dringend herstel behoefde. Slechts op enkele plaatsen bleken op het diepste niveau nog geringe resten van de tufsteenfundering van dwarsschip en koor bij het uitbreken intact gelaten te zijn. In de vulling van de puinsleuven kwamen vele **bouwfragmenten** en andere resten van de abdijkerk voor, zowel

Romaanse als **Gothische**. Hieronder bevonden zich enkele geprofileerde trachietblokken, fragmenten van beeldhouwwerk, en verder vloertegels van allerlei soort. Zeer interessant waren een aantal fragmenten van uit het Rijnland geïmporteerde tegels met ingestempelde versiering, die werden verzameld uit de losse grond boven en in de onmiddellijke omgeving van het koor, en uit de puinsleuven daarvan. Enkele er van dragen een eenvoudige versiering van gestyleerde **planten-**motieven, waarop wij hier thans niet verder zullen ingaan. Het meest opvallend is een twaalfstal fragmenten van een hardgebakken lichtbruinrode vierkante tegel (**0.125 x 0.125 x 0.02 m**), aan de bovenkant bedekt met een witte sliblaag, waarin een groot rond stempel (dm : **0.12 m**) met de voorstelling van een naar links gewende leeuw is gedrukt (afb. 7 en 8). Zij zijn — meestal slechts gedeeltelijk — overtrokken geweest met licht- tot donkergeel, groen of bruinachtig, zelfs in donkerrood overgaand loodglazuur, dat in de regel aan de oppervlakte sterk is afgesleten. Soms komen de kleuren gemengd voor. Uit de verschillende fragmenten kon het volledige stempelpatroon worden gereconstrueerd (afb. 8) . Een vergelijkbare Zuidduitse tegel, met gekroonde leeuw, in 1898 gevonden te Constanz, wordt door **FORRER** gedateerd omstreeks **1300**. De afmetingen (**0.125 x 0.125 x 0.03/0.035**) komen bijna overeen met de Rijnsburgse exemplaren ¹²⁾. Een ander type onder de Rijnsburgse tegels, waarvan zelfs twee complete stukken voorhanden zijn, heeft de vorm van een trapezium met iets gebogen lange kanten (**0.17/16 x 0.075 x 0.02**) ; waarschijnlijk waren deze tegels bestemd om gedeelten van cirkels in de vloer te vormen, wellicht zelfs om een rand te leggen in het ronde koor of een der absiden. Tweemaal komt hierop een rond stempel (dm : 0.065) met naar rechts rennend hertje voor (afb. 6 en 9). Zij zijn uitgevoerd in dezelfde techniek als de „leeuwentegels”. Een tegel van vrijwel dezelfde afmetingen (**0.16/14 x 0.07**), versierd met een gelijksoortig stempel — hier een heraldische adelaar in plaats van een hert — is afkomstig uit de kerk van het klooster Arnstein aan de Lahn (afb. 10). De gestempelde oppervlakte is bedekt met geel loodglazuur. **FORRER** dateert het stuk in de 13de eeuw, en merkt op: „Diese Fliesen bilden aber bei Worms und weiter Rheinabwärts lediglich Ausnahmen von der Regel” ¹³⁾. De Rijnsburgse exemplaren

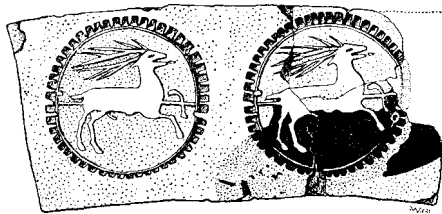
Afb. 6.

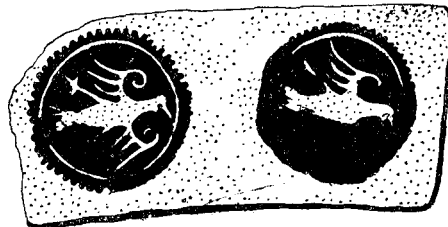
Afb. 7

Afb. 8.

Afb. 9.

Arnstein

Afb. 10.

zullen ongetwijfeld ook vervaardigd zijn in de tijd omstreeks **1300**. Wellicht zijn zij gebruikt voor de bevoering van de in **1309** gestichte Gravenkapel.

In het zuidwestelijk deel van de ten Noorden van de consistoriekamer reikende uitloper van onze **werkput** tekende zich een winkelhaakvormig puinspoor af. Het Noord-Zuid verlopende stuk, dat onder de consistoriekamer verdwijnt, moet aansluiten op de ronde afsluiting van het zuidelijk dwarsschip, terwijl de Oost-West gerichte puinsleuf de plaats aangeeft van de zuidelijke zuilenreeks van het middenschip. De noordelijke tegenhanger hiervan bevond zich precies in de Noord-West-hoek van de **werkput**. Merkwaardigerwijze ligt het zuidelijk spoor **n i e t** in een lijn met de **Noord-Oost**-hoek van de toren, waartegen binnen in de kerk nog de muurpijler met aanzet van de boog naar de eerste zuil van het middenschip te zien is ³⁾. De **aslijn** van de puinsleuf ligt meer dan een meter verschoven naar het Noorden. De breedte van het middenschip bedraagt binnenwerks ± 7.30 m. Door een proefsleuf ten Oosten van het electriciteitshuisje, op het terrein achter het Raadhuis, kon nog de ligging van de buitenmuur van de noordelijke zijbeuk worden nagegaan, waardoor de totale breedte van middenschip met zijbeuken op ongeveer **16** m berekend kan worden.

In het dwarsschip lagen op vrij hoog niveau de resten van een klokkengieterij, waarin de eerste klok van Rijsburg moet zijn gegoten. Brokken van de kleivorm, daarbeneden de met twee tufstenen platen afgezette inrichting voor het droogstoken daarvan, en vele stukjes brons kwamen aan het licht. Vermoedelijk heeft de klok — die voor het voltooiën van de kerk ter plaatse gemaakt zal zijn en dus nog dateert uit de rade eeuw — de vorm gehad van een grote onversierde bel, met verdikte rand.

Veel opzien baarde de reeks van menselijke skeletten, die aan het licht kwamen in het dwarsschip. Zij waren bijgezet in houten kisten, waarvan soms nog vrij aanzienlijke resten geconserveerd bleken te zijn. In geen enkel geval had men aan de dode grafgiften meegegeven. Al op het hoogste niveau was de insteek van de midden voor het koor gelegen grafkuil opgemerkt, van de meeste andere was dat echter pas het geval op het tweede of derde afgravingsvlak, waar men zich reeds bevindt in cultuurlagen uit de Karolingische

en Merovingische tijd, waarin de fundamentsleuven van de kerk zijn uitgegraven. Hoewel dus het midden voor het koor aangetroffen skelet vermoedelijk kan worden geïdentificeerd als de stoffelijke resten van in **1258** overleden abdis **ADA VAN HOLLAND**, dochter van graaf **WILLEM 1**, dient evenals bij overige bijzettingen een nader onderzoek van het skelet te worden afgewacht. Een der schedels vertoont twee door zwaardhouwen veroorzaakte beschadigingen, en de voorlopige leeftijds- en geslachtsbepaling sluiten de mogelijkheid niet uit, dat wij hier de stoffelijke resten voor ons hebben van de persoon, wiens geschiedenis in **1296** zo droevig eindigde. Het **anthropologisch** onderzoek der skeletten zal in de nabije toekomst plaats hebben.

Uit vroeger tijd dan de abdijkerk stammen twee breuksteenfundamenten van praeromaans karakter. Het ene bevond zich in de Noord-West-hoek van de **werkput**, en werd gesneden door het oostelijk uiteinde van de noordelijke zuilenrij van het middenschip van de abdijkerk. Aan de Westkant was een hoek te onderkennen — misschien stelt het fundament een deel voor van een rechtgesloten praeromaans koor, in dat geval wellicht van de reeds genoemde St. **Laurentius**kapel uit de 2de helft van de rode eeuw. Onmiddellijk ten Oosten van het koor van de abdijkerk lag een Noord-Zuid gericht breuksteenfundament (br. : **0.70**), dat over een lengte van **8.30** m kon worden vervolgd. Plaatselijk was het op slechts **0.25** m onder het maaiveld gelegen! De betekenis van dit muurfragment is niet duidelijk geworden. Het moet nog een eind naar het Noorden onder het niet ontgraven terrein doorlopen, hetgeen door boringen nader kon worden gecontroleerd. Aan het zuidelijk uiteinde scheen een West-Oost gericht puinspoor aan te sluiten, doch hieromtrent was geen volkomen zekerheid te verkrijgen, daar wij ons ten gevolge van de glooiing van het terrein hier reeds onder het in aanmerking komende niveau bevinden. Overigens loopt op een afstand van ± 4 m ten Oosten evenwijdig aan dit fundament een diepe brede gracht, welke later is dichtgeworpen. Mogelijkerwijs houden de fundamentresten verband met het grafelijke goed, op welks terrein gravin **PETRONELLA** ± 1133 de abdij zou hebben gesticht. Een andere door **UDAAN** vermelde opdelving van **AALBRECHT VAN SCHAGEN**, die „op een geheel anderen hoek, als dieper in den boom-

gaard", aan de overkant van de conventsgracht **muurwerk** zou hebben opgespoord, verdient in dit verband de aandacht.

Ten Zuiden en ten Oosten van de abdijkerk strekte zich een deel van een **grafveld** uit, met Oost-West georiënteerde bijzettingen, waarvan de meeste in zich duidelijk aftekenende houten kisten waren begraven. Slechts eenmaal was gebruik gemaakt van een uit tufsteenplaten samengestelde sarcophaag. Enkele der grafkuilen werden gesneden door de **funderings-**sleuven van de abdijkerk. Dit **grafveld** zal wel hebben behoord bij het vroegste Christelijke kerkje van Rijsburg, en de periode, waarin hier werd begraven zal zich derhalve uitstrekken over de **gde**, **10de** en **11de** eeuw. Het kan dus worden beschouwd als de opvolger van het bekende Merovingische **grafveld** bij de gashouder, waarvan Dr J. H. **HOLWERDA** in 1913 de vondsten deed uitgraven.

Al op het **2de** en **gde** opgravingsvlak kwam Karolingisch aardewerk aan het licht, als scherven van zgn. **reliëfbandam-**phoren en Pingsdorfer aardewerk; vreemd genoeg kwamen ook al enkele Romeinse fragmenten op deze niveau's voor. In het **4de** en vooral het **5de** vlak tekenden zich talloze **paal-**gaten en afvalkuilen af, die wezen op een intense bewoning in de Karolingische periode, de tijd dus, toen Rijsburg nog Rothulfuashem (Rodolfsheim) heette, naar wij weten uit een tweetal passages in het goederenregister van de Utrechtse St. **Maartenskerk**¹⁴). In het westelijk deel van de put vormden enkele paalrijen een aanzienlijk deel van 'de plattegrond van een groot houten gebouw, vermoedelijk een boerderij, daterende uit de tijd tussen circa 700 en **900** na Chr. Naast fragmenten van Merovingisch en Karolingisch aardewerk vallen ook hier weer enkele Romeinse scherven te vermelden, o.a. een versierd stukje terra sigillata, dat moet zijn vervaardigd in de fabrieken van La Graufesenque in Zuid-Frankrijk onder de regering van keizer **VESPASIANUS** (69—79 na Chr.), de vroegste tot dusverre in Rijsburg gedane vondst. In de vulling van een sleuf onder de fundering van het koor van de abdijkerk werd zelfs een groot aantal brokstukken van **2de—****3de-eeuwse** Romeinse dakpannen (tegulae en imbrices) aangetroffen, waarvan enkele met stempels van het **30ste** legioen (LEGXXX) en het Benedengermaanse leger (EXGERINF). Grondsporen waarmee deze Romeinse resten kunnen samenhangen zijn evenwel niet aan te wijzen, en zo blijft het

Romeinse Rijsburg een nog onopgelost probleem. Het wordt echter door deze nieuwe vondsten wel steeds waarschijnlijker, dat te Rijsburg een voorpost van de Romeinse Rijngrens heeft gelegen.

Behalve de grote **werkput** (afb. 3 : 5), waarover tot nu toe steeds is gesproken, zijn nog vier proefsleuven gegraven. Een daarvan, in de zuidelijke tip van het terrein, bij de Oude Vliet (afb. 3 : 8), leverde niets op, en de tweede, ten Oosten van de grote **werkput** (afb. 3 : 7), slechts een spoor van een **Oost-West** lopende sloot of gracht. In een niet tot op de vaste grond gegraven sleuf ten Oosten van het electriciteitshuisje (afb. 3 : g) werd de noordelijke muur van de abdijkerk vastgesteld. Het meest belangrijk was de lange Oost-West gerichte sleuf, die dank zij welwillende medewerking van de huurder, de heer A. DE **VLETTER**, kon worden gegraven op het bouwland ten Noorden van de grote **werkput** (afb. 3 : 6). Behalve vele grondsporen uit de Merovingische en Karolingische periode — en ook weer enkele Romeinse scherfjes ! — kwam hier een Noord-Zuid verlopende, met brokken van kloostermoppen gevulde **puinbaan** te voorschijn, en geheel in het westelijk uiteinde van de sleuf een dito spoor, waarin behalve baksteenpuin, ook wat tufsteen voorkwam. Klaarblijkelijk zijn dit de Noord-Zuid-muren van de oostelijke vleugel van het hoofdgebouw van de abdij, die aan de Noordkant werd afgesloten door de zware trapgevel op de tekening van **VAN BUNINGEN** (afb. 2), waarvan tot **1811** een groot stuk overeind bleef staan. Het was op deze plaats, dat **HERCULES SEGHERS** omstreeks 1630 de motieven voor zijn beroemde etsen van de abdijsruïne vastlegde. Geheel in het Westen van de sleuf, in het puinspoor, waar men ongeveer moet zijn in de kruisgang, het „**pant**”, werden twee schedels aangetroffen, vermoedelijk van in de kloostergang begraven nonnen. In het Oosten van de proefsleuf kwam de brede gracht nogmaals aan het licht, die zich in de grote **werkput** ten Oosten van het koor aftekende.

* * *

Het belangrijkste resultaat van de bovenbeschreven opgravingen bestaat dus uit het vaststellen van het oostelijk gedeelte van de grote abdijkerk uit de **2de** helft van de rade eeuw, een 53 m lange driebeukige tufstenen Romaanse **basi-**

liek, met in ieder geval aan de Zuidzijde rond gesloten dwars-schip, waartegen zich aan de Oostkant een rond gesloten koor en — oorspronkelijk waarschijnlijk — twee halfronde absiden bevonden.

Zoals gezegd valt het te hopen, dat in de nabije toekomst het te Rijnsburg aangevangen systematische onderzoek uitgestrekt zal kunnen worden over het land ten Noorden van de werkput van dit jaar; niet alleen om het nog bereikbare deel van de abdijkerk — de noordelijke afsluiting van het dwarsschip en de absis naast het koor — bloot te leggen, maar ook om de resten der abdijgebouwen zelf nader te onderzoeken.

Groningen, October 1949

W. GLASBERGEN

AANTEKENINGEN

¹⁾ M. HUFFER, *De adellijke vrouwenabdij van Rijnsburg, 1133—1574*, Nijmegen & Utrecht (1923); —, *Die Reforven in der Abtei Rijnsburg im 15. Jahrhundert*, Vorreformationsgeschichtliche Forschungen, Bd. XIII, Münster in Westfalen (1937). In deze werken vindt men uitvoerige literatuurverwijzingen. Binnenkort zal een geheel aan de bronnen van de Rijnsburgse abdijschiedenis gewijd deel van de Rijks Geschiedkundige Publicatiën verschijnen, bewerkt door mej. HUFFER. — ²⁾ Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage, Collectie Nederlandsche Kaarten, Kaartboek L. ³⁾ Voor een uitvoerige beschrijving van het huidige kerkgebouw cf. E. H. TER KUILE, *De Nederlandsche Monumenten van Geschiedenis en Kunst, Geïllustreerde beschrijving* uitgegeven vanwege de *Rijkscommissie voor de Monumentenzorg*, Deel VII, *De Provincie Zuid-Holland*, Eerste stuk: *Leiden en Westelijk Rijnland*, 's-Gravenhage (1944), p. 182—193, Afb. 28—32, Pl. CLIX-CLX, 404—408. — ⁴⁾ De grootste en rijkste verzameling bezit het Gemeente-Archief te Leiden; verscheidene zeer fraaie en belangrijke afbeeldingen maken deel uit van de bekende topografische verzameling J. T. BODEL NIJENHUIS — het „*Museum Bodellianum*” —, thans in de Universiteitsbibliotheek te Leiden, terwijl voorts ook de verzameling van wijlen Jhr Mr W. A. BEELAERTS VAN BLOKLAND enkele zeer belangrijke stukken omvat. — ⁵⁾ H. J. JESSE, *De toren van de abdijkerk te Rijnsburg*, Leidsch Jaarboekje 1935, p. 22—25, voorts: *Aanteekeningen bij het artikel van den heer H. J. Jesse over den Toren van de abdijkerk te Rijnsburg*, door M. HUFFER (1. c., p. 26—29), *Naschrift November 1934*, door H. J. JESSE (1. c., p. 30—35), *Aanteekeningen bij het Naschrift van den heer H. J. Jesse van December 1934*, door M. HUFFER (1. c., p. 36—37). — In 1901 was al — met het oog op de verbouwing van de Ned. Herv. kerk — een heftige pennestrijd uitgevochten in het Leidsch Dagblad over de vraag, of de bestaande kerk te Rijnsburg al dan niet de oude abdijkerk zou zijn. Dr J. C. OVERVOORDE verdedigde op hardnekkige wijze de eerste onder-

stelling ⁽¹⁾ ; Ds H. VAN DRUTEN toonde evenwel onweerlegbaar aan, dat de tegenwoordige kerk na de verwoesting van de abdijkerk (1574) in 1578 is apgetrokken met materialen uit Noordwijk, en later verscheidene malen vergroot. — ⁶⁾ E. H. TER KUILE, *De toren van Rijsburg*, Leidsch Jaarboekje 1936, p. 45-48, en vooral het in aantekening 3 geciteerde werk van dezelfde auteur. — ⁷⁾ In 1948 werd op aandrang van burgemeester Mr P. N. HÖWELER het Renaissancepoortje, dat sedert 1618 de toegang in de westelijke torengewel siert, gerestaureerd. Daarbij bleek, dat achter de baksteen-vullingen van de rechthoekige vakken, die de cartouche met jaartal 1618 flankeren, een gedeelte van de gemetselde tufstenen boog van een vroegere doorgang aanwezig is. Dit steunt dus niet de door TER KUILE (1. c. 1944, p. 158) uitgesproken hypothese, dat de ingang op deze plaats niet oorspronkelijk zou zijn, en wellicht eerst later ingebroken. — ⁸⁾ De glooiing bedraagt 1.20 m over een afstand van 25 m. — ⁹⁾ J. OUDAAN, *Roomsche Mogentheydt, of naeuwkeurige beschryving van de macht en heerschappy der oude Roomsche Keyseren*, etc. *Waer by gevoeght is een rygg ontwerp van de toestand dezer landen ten tijde der oude Romainen*, etc. *Alles vertoont en aangewesen wyt de oude Roomsche* medaliën, Amsterdam (1669), p. 23—24, met zeer sobere gravure (0.173 X 0.13) tussen p. 23 en 24. Behalve de oriëntering en de maten (in voeten), is slechts aangegeven „Dit komt teegen de kerk” (bij het meest westelijke punt, waar de Zuidmuur van het gebouw niet verder kon worden vervolgd) en „Steunt teegen de klooster muuren” (bij een rechthoekig op de Noordmuur van het gebouw aansluitend stuk muur). OUDAAN vermeldt in de tekst : „ . . . in den jaare 1613 was by den heere van *Poelgeest* insgelijks een gedeelte doen opgraven ; ende heeft van het zelve de eerwaardige *Johan de Lalaing*, op alles scherperlijk acht-slaande, de grondtekening waargenomen, de muuren nagespeurt, en afgemeten : . . .” Dan volgt een beschrijving van de fundamenteën. De zuidelijke van de twee naar het Westen verlopende muren werd vastgesteld over een lengte van 76 voet „tot daarze van de kerk zo die tegenwoordig staat belet wierd op te volgen”. OUDAAN maakt een vergelijking met „’t huys te Britten”, en concludeert, dat het grondplan te Rijsburg „niet anders dan een gedeelte van ’t oude werk is” (!). — In de tweede druk van de „*Roomsche Mogentheydt*” (*Met een Byvoeging van des zelfs aantekeningen en vermeerderingen, tot nog toe niet in ’t ligt gegeven : en verrykt met de geleerde opmerkingen van de Heer en Mr. Pieter Deinoot*, Gouda, 1706, p. 30) komt tussen p. 30 en 31 een gravure (0.172 x 0.13) voor, met dezelfde plattegrond, thans in kader, en daarboven : „Dit Fondament van ’t Slot tot Rynsburg, heb ik Iean de la Laing afgemeeten, voor en aleer het wierd uytgeroeit in Ianuarii : 6 Februarii 1613”, en binnen het kader : „Waaraghtige Copie, gedaan by Mr. PIETER KOUWENHORN, naar het Origineel van Iean de la LAING : Berustende onder d’Heer PETRUS SCHRIJVERIUS”, verder : „Pag. 23”, hetgeen kennelijk slaat op de paginering van de 1ste druk van 1669. In het „dwarsschip” van de weergegeven plattegrond is een drietal rechthoekjes getekend, van Noord naar Zuid respectievelijk gemerkt : 1P, W2A en 3A. Voor de breedte van het „dwarsschip” is hier overigens onjuist 15 voet opgegeven i.p.v. 17½. Enkele der aangetekende maten komen niet voor in de 1ste druk, en verder de vermelding van verscheidene andere mobiele vondsten, o.a. ten Zuiden van de plattegrond, niet ver van de plaats waar de naar het Westen lopende Zuidmuur onder de kerk verdwijnt, de tekening van een menselijk skelet, met bijschrift : „Hier is gevonden een ronde dikke Schaal van eykenhout, daar in

een groot Gebeente met een *hooft over* de 10 voet *diep*". Dezelfde gravure met toevoegingen komt voor in de 3de druk (*deze laasten druk verbeterd en vermeerderd, met byvoeginge van desselfs geleerde aantekeningen, tot nog toe niet in 't Zicht gegeven, en verrykt met de geleerde opmerkingen van den Heer en Mr. Pieter Deimoot*, Leiden 1723, p. 30; gravure tussen p. 30 en 31). Het is wel duidelijk, dat men voor de 2de en 3de druk een gravure heeft laten maken naar de originele tekening van **JEAN DE LA LAING**. Indien men één voet op ± 0.30 m stelt, blijken verscheidene der door **DE LA LAING** opgegeven maten niet veel te verschillen van die van het door ons opgegraven deel van de abdijkerk, andere lopen evenwel zeer uiteen. De dikte der muren (4 voet, resp. 1.20 en 1.20 m) komt goed overeen; enkele andere controleerbare maten — „binnen muurs”, volgens **OUDAAN** — zijn de breedte van het schip (27 voet, resp. 8.10 en 7.60 m), de breedte van het ronde koor (12 voet, resp. 3.60 en 5.30 m) en van de ronde sluitingen van het dwarsschip (12 voet, resp. 3.60 en 5.50 m). — Ondanks de bestaande grote verschillen bij andere maten, achten wij het aan geen twijfel onderhevig, dat wat **DE LA LAING** heeft gezien en opgetekend niets anders is geweest dan de fundering van de abdijkerk, welke in Januari 1613 werden opgeruimd. Indien op het terrein ten Oosten van de Ned. Herv. kerk van 1578, behalve het oostelijk deel van de abdijkerk, nog een ander bouwwerk zou hebben gestaan, moesten bij de opgravingen van dit jaar daarvan ongetwijfeld sporen aan het licht zijn gekomen. — Het werk van **DE LA LAING** kunnen wij ons niet anders voorstellen dan het maken van wat notities en het nemen van enkele maten na de — zeer rommelige — opdelvingen in Januari 1613, en het lijkt ons verre van waarschijnlijk, dat hij te werk kon gaan met die nauwkeurigheid, welke **OUDAAN** hem toeschrijft! Zo kunnen de aan weerskanten tegen de koorrondding aansluitende vreemdsoortige „kant-muren” o.i. niets anders zijn dan de onjuist geïnterpreteerde puinvlekken, waaruit in 1949 op dieper niveau de beide halfronde absiden te voorschijn zijn gekomen. — ¹⁰⁾ **W. GLASBERGEN**. Vondsten op het voormalig abdijterrein te Rijsburg, Leidsch Jaarboekje 1947, p. 77—81. — ¹¹⁾ **W. C. BRAAT**, Een klein oudheidkundig onderzoek op het terrein der voormalige abdij van Rijsburg, Leidsch Jaarboekje 1947, p. 67—76. — ¹²⁾ **R. FORRER**, Geschichte der europäischen Fliesen-Keramik vom Mittelalter bis zum Jahre 1900, Straatsburg, 1901, Taf. IX: 3 (Constanz); cf. voorts Taf. VI: 5 (uit de St. Stefansdechanee in Mainz) en 6 (uit de Andreaskirche te Worms; afmetingen: 0.135 x 0.135 x 0.03), de laatste twee uit het Rijnland, en eveneens gedateerd omstreeks 1300. — ¹³⁾ **R. FORRER**, l.c., p. 69, Fig. 145. — ¹⁴⁾ **W. GLASBERGEN**, Sporen van Rothulftuashem, het vroegmiddeleeuwsche Rijsburg, Leidsch Jaarboekje 1944, p. 101—109.

AFBEELDINGEN

Afb. 1. Rijsburg. Luchtfoto R.A.F. (18 Maart 1945)

Afb. 2. „Het begrip van t' Convent met de gaerde ende zijne Boomgaerden ende thujinen mettet Kerckhoff, behaluen het Schaepweytgen, gelegen zijnde tusschen de Smitsteech, ende tselue chaepweytgen, is tesamen groot .ix. mergen een hondert thien roeden”. Tekening in kleuren in het „Chaertbouck van alle de landen competierende d'Abbye van Rhijnsburch”, vervaardigd in opdracht van abdis **STEPHANA VAN ROSSEM** en de Ridder-schap van Holland door de gezworen landmeter **SYMON AERNTS VAN**

BUNINGEN, tussen die jaren **1596** en **1598**. De toren is bruingeel, de kerkmuren zijn rose en het met riet gedekte dak is bruin gekleurd.

Afb. 3. Kerk en naaste omgeving, met de tot dusverre ondernomen opgravingen, geprojecteerd in het kadastrale plan van de Gemeente Rijnsburg: 1 (bouwput voor een telefoonbunker van de Duitse **Wehrmacht**, **1944**); 2 (proefsleuf Dr W. C. **BRAAT**, niet tot op de vaste grond gegraven wegens aanwezige rioolbuizen, **1944**); 3 (werkput Dr W. C. **BRAAT**, **1944**); 4 (werkput Dr W. C. **BRAAT**, **1944**); 5 (werkput met oostelijk deel van de abdijkerk, **1949**); 6 (proefsleuf met muren van de oostelijke abdijsleugel, **1949**); 7 (proefsleuf, **1949**); 8 (proefsleuf, **1949**); g (proefsleuf, met noordelijke muur van de noordelijke zijbeuk van de abdijkerk, **1949**). — Reconstructie van de plattegrond van de Romaanse abdijkerk, met behulp van de nog bestaande zuidelijke toren van het **Westblok** en de puinsleuven in **werkput 5** en proefsleuf **9**. — Reconstructie van de abdijkerk, gezien uit het Oosten. — De plattegrond (van de abdijkerk !) door **EAN DE LA LAIN** (1613).

Afb. 4. Het opgravingsterrein (**werkput 5**), tweede vlak, gezien van de toren. Duidelijk tekenen zich af de puinsleuven van het rond gesloten koor van de abdijkerk, geflankeerd door de aanzet van een ronde absis (aan de Noordkant) en een rechthoekig puiinvlak (aan de Zuidkant). Links beneden in de werkput het begin van de puinsleuf van de pijlerreeks van het middenschip (erin een trachietblok). waartegen een stuk van een praeromaans breuksteenfundament, misschien een deel van het recht gesloten koor van de St. Lanrentiuskapel, die omstreeks **975** door graaf **DIRK 11** zou zijn gesticht. Ten Oosten van het koor een Noord-Zuid gerichte praeromaanse breuksteenfundament. In het dwarsschip, midden voor het koor, de uitgespaarde klokkevorm.

Afb. 5. Het opgravingsterrein (werkput **5**), vierde vlak, gezien van de toren. De puinsleuven van het koor tekenen zich thans zeer scherp af. Voor het koor, in het dwarsschip, de reeks skeletten. De klokkevorm is gedeeltelijk uitgegraven. In het zuidoostelijk deel van de werkput een **laat-middeleeuwse** in baksteen opgezette afvalput en een ander bakstenen bouwsel. waarvan de betekenis niet duidelijk is geworden. — Op het oostelijk uiteinde van het dak van de Ned. Herv. kerk bevindt zich een fraaie **gotische** loden pinakel.

Afb. 6. „**Hertentegel**“, bijna compleet exemplaar. (Bijna **3 : 5**).

Afb. 7. „**Leeuwentegels**“, fragmenten van **8** exemplaren. Het fragment midden rechts werd aangetroffen in een grote klomp kalkspecie; het is het enige stuk, waarop de glazuurlaag geheel intact aanwezig is. (Ruim **1 : 3**).

Afb. 8. „**Leeuwentegel**“, reconstructie. (**1 : 3**).

Afb. g. „**Hertentegel**“. Zwart het nog met donker groen loodglazuur bedekte gedeelte. (**1 : 3**).

Afb. **10**. Tegels uit de kloosterkerk te Arnstein aan de Lahn. **13de** eeuw. Zwart de nog met geelbruin loodglazuur bedekte gestempelde oppervlakte. Historisches Museum te Frankfurt a.M. (naar R. **FORRER**). (Ruim **1 : 3**).

DE MAREKERK TE LEIDEN

Het eerst kwam het bouwen van een nieuwe kerk ter sprake op 4 Februari 1635 toen twee broederen van het **Huijszitten-huis** — zo staat in de kerkeradsnotulen geschreven — op last van hun vergadering hebben voorgesteld „alsoo de gemeijnte van **wege haer** groote menigte en weijnigte van tempelen nog wel een tempel **zoude** van noode hebben tot gerief van het volk”, bij de regering der stad aan te dringen op het bouwen van een kerk.

Als eerste uitwerking van een plan daartoe zou men den aankoop door de stedelijke regering kunnen beschouwen van een terrein tussen de Mare en de Koddesteeg, waar eerder een zoutkeet had gestaan. De eerste resolutie die op dezen bouw betrekking heeft is van **16 Maart 1639**.

Op **19 Juli** van dat jaar kwamen de stadstimmerman en de stadsmetselaar van Amsterdam over om de plannen te bezien, die Mr. **AERNT** van '**s-GRAVESANDE** voor een kerk gemaakt had. Deze was sinds het vorig jaar „fabrijck” der stad, oftewel stadsarchitect. De beide Amsterdamse adviseurs vonden het ontwerp in allen dele goed en Schout, Schepenen en Burgemeesteren besloten toen de uitvoering van het werk op te dragen aan **Mr. AERNT**.

Toch vond men het beter eerst nog het oordeel van **JACOB VAN CAMPEN**, vermaard architect te Amsterdam, te vragen, die den **23sten Augustus** in de vergadering van Burgemeesteren zich vol lof uitliet over het ontwerp voor de nieuwe (Mare)kerk van '**s-GRAVESANDE**, maar wel enige veranderingen voorstelde ; o.a. om het aantal vensters te beperken. Hierdoor draagt hij mede schuld van het over het algemeen te weinige licht in de kerk ¹⁾.

Thans kon het werk een aanvang nemen : den **30sten Augustus**

¹⁾ Zie Leidsch Jaarboekje **1909**, J. C. **OVERVOORDE**, Advijs endoordeel van **Heere JACOB VAN CAMPEN**, een vermaert architect over de **modelle** van de nieuwe (Mare)kerck.

tus verwittigde **'s-GRAVESANDE** het stadsbestuur, dat men dien dag begonnen was met heien ; den 20sten September verschenen wederom de stadsmetselaar en de stadstimmerman van Amsterdam ter inspectie van het heiwerk, dat volgens hen „suffisant genoeg” werd bevonden. Wel raadden zij aan één man meer aan het blok te zetten bij het heien. Den 24sten September legde daarop het zoontje van den presiderenden burgemeester **PAEDTS** den eersten steen.

Het was geen bewijs, **zo** zegt **Dr. M. D. OZINGA** in zijn „Protestantsche Kerken hier te lande gesticht”, van wantrouwen in den stadsarchitect, dat men herhaaldelijk deskundigen van elders raadpleegde, maar in dien tijd speelden niet zoals thans, wiskundige berekeningen, doch gewoonte en ervaring in het bouwbedrijf een eerste rol en vooral met heiwerk bij onzen slappen bodem was grote voorzichtigheid geboden.

De voltooiing der kerk vorderde nog vele jaren. Volgens **ORLERS** liet men het in 1640 opgemetselde muurwerk gedurende dien zomer wat besterven.

Den 14den October verzocht de kerkeraad den bouw van de kerk wat te bespoedigen. **VAN ALPHEN** deelt mede, dat den 4den Februari 1648 de klok in het torentje werd opgehangen, zodat dus toen het werk reeds zeer ver gevorderd was. Twee burgemeesters en de secretaris en de fabriek gingen naar Haarlem om den preekstoel in de Nieuwe kerk te bezichtigen.

Den 27sten April 1649 besloot het stadsbestuur den 13den en 14den October de eerste predicationen te doen houden ten einde te beproeven wat de geschiktste plaats voor den kansel zou zijn. Typerend voor de verhoudingen in dezen tijd is nog, dat onder degenen, wien aangezegd was beide dagen te verschijnen allereerst de stedelijke magistraten en ambtenaren en vervolgens ook de kerkeraad genoemd worden. Deze kreeg order, zich op die dagen „en corps” naar de kerk te begeven (zie **VAN MIERIS** dl. 1 blz. 95). Notulen van den kerkeraad vermelden, dat die beide eerste predicationen zouden wezen een solemnele inauguratie ofte introductie der kerke en dat dit moest gedaan worden door de beide oudsten der broederen, **D. D. DERRAMAUTIUS** en **FABRITIUS**.

Den 17den Februari 1650 viel eindelijk het besluit de kerk, die nu met haar gestoelte gereed was, aan de kerkmeesteren der drie hoofdkerken over te dragen.

De zandstenen ingangspartij kwam eerst gereed in 1659. In het fronton komen de wapens voor van de burgemeesters, die van 1658 tot 1659 regeerden.

Het orgel ¹⁾ blijktens cartouche met jaartal dagtekenend van 1629 is in 1733 overgebracht uit de Pieterskerk, waar het in den kooromgang was geplaatst tegen het blinde muurvak van de sacristie. De galerij met haar pilasters en consoles vertoont grote overeenkomst met die van het orgel in de Hooglandsche kerk.

In 1929 werd het inwendige der kerk met inbegrip van meubilair en orgel hersteld, maar in 1940 moest een begin gemaakt worden met een omvangrijke herstelling en verbetering van het uitwendige en van bepaalde delen van de kapconstructies, daar er zich verschillende ouderdomskwalen begonnen te vertonen. Eén en ander geschiedde onder leiding van den Architect W. **FORTEIN** ²⁾.

Laten wij deze korte geschiedenis van den bouw van de **Marekerk** beëindigen met het Latijnse psalmwoord dat staat geschreven op een van de geweldige Hemony-klokken die in den toren van de kerk hangen : „Benedictus es Domine in firmamento coeli et laudabilis et gloriosus et superexaltatus in saecula”. (Gezegend zijt Gij, Heer, in het uitspansel des hemels, en lofwaardig en heerlijk en hooggeprezen in eeuwigheid.)

Leiden, April 1949

F. A. LE POOLE

¹⁾ Zie TER KUILE: Monumenten van Geschiedenis en Kunst in Leiden en Westelijk Rijnland.

²⁾ Zie dit Jaarboekje pag. 57.

DE KOEPOORT EN HAAR WINDVAAN

De Koepoort, afgebroken in 1864, was niet de eerste poort van die naam doch de tweede.

In 1389 gaf Hertog **ALBRECHT** verlof aan de stad Leiden tot het optrekken van muren en poorten rondom de stad. In 1403 was dit werk voor driekwart gedeelte klaar, er waren toen vier stadspoorten. In datzelfde jaar begon men met het laatste gedeelte gelegen ten Zuid-Oosten van de stad, dus ongeveer het gedeelte tussen de Hoge **Rijndijk** en Vliet.

De **Koepoort** was de eerste poort in dit gedeelte dus de vijfde stadspoort in totaal en stond aan het eind van de **Koepoortsgracht**, thans Douzastraat, ongeveer tussen het huis van **DR. TEEUWEN** en café Royal, met de buitenste poortdeur op de grens van de tegenwoordige singelgracht.

De **Vestwal**, de tegenwoordige Boisotkade en Jan van **Houtkade** liepen dus achter de poort om. Deze **Koepoort** was een betrekkelijk eenvoudig gebouw, zoals men op oude **stadsplattegronden** kan zien.

De poort was bij het beleg in 1574 beschadigd en is daarna gedeeltelijk dichtgemetseld. Dat de poort toen niet meer belangrijk was blijkt uit het feit dat sinds 1574 geen portier meer bij de poort was, doch dat de wachter van het **Vliegat** dienst deed als portier van de poort.

In het begin van 1671 werd door burgemeesters der stad besloten de poort af te breken en op de oude fundamenten een nieuwe poort te bouwen.

Men overlegde in die dagen niet te lang over bouwen of niet bouwen, want reeds in hetzelfde jaar werd de oude poort afgebroken en met de bouw van de nieuwe poort begonnen.

De bouwmeester van deze poort was, evenals bij de meeste andere stadspoorten, Meester **WILLEM VAK DER HELM**. De eerste steen werd gelegd door de oudste zoon van Mr. **VAN LANSCHOT**, Schout van de stad Leiden, in tegenwoordigheid van zijn vader en enkele andere functionarissen van het toenmalige stadsbestuur.

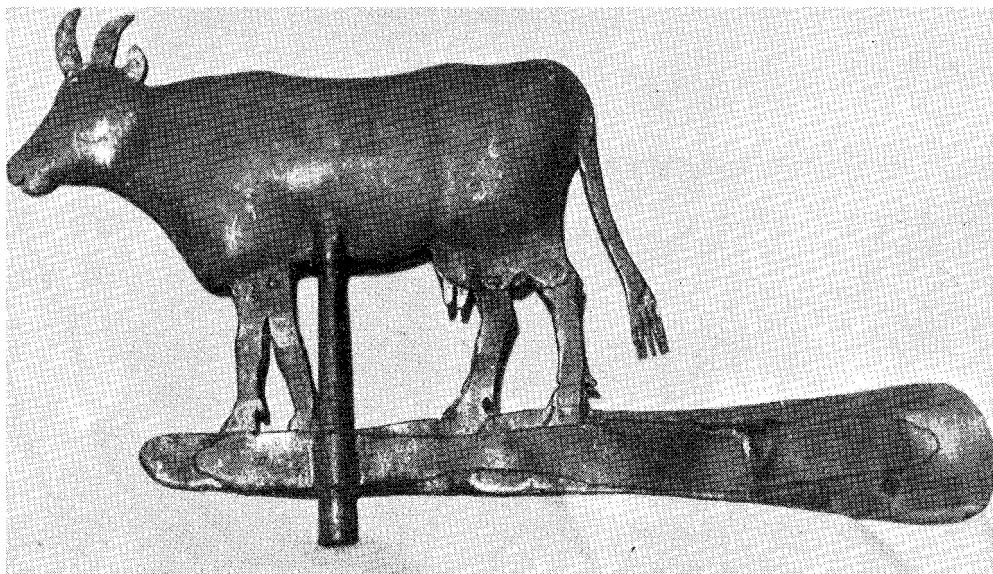

Foto N. v. d. Horst. Leiden

In verband met de winter werden de werkzaamheden in November **1671** gestaakt en werd het metselwerk beschermd tegen inwerking van de vorst. Wel ging men verder met de bij de poort behorende aardwerken.

In het voorjaar van 1672 werd verder gegaan met de bouw van de poort en in hetzelfde jaar werd deze voltooid. In het metselwerk tussen de binnen- en buitendeuren van de poort werd een natuurstenen schild aangebracht met de namen van de burgemeesters der stad, zijnde, **VAN ALPHEN, MAAS, MEERMAN** en **SWANENBURG**.

De poort was opgetrokken van baksteen, met een spaarzame toepassing van natuursteen. De boog boven de deuren was afgezet met een natuurstenen band met in het midden een sluitsteen, voorstellende een koe.

Boven deze boog, even onder de gootlijst, was een natuurstenen cordonband. De poort had een kruisvorm met boven de doorgang een achtkantige koepel op een vierkante platte grond. Boven deze koepel was een achtkantige lantaarn, ook weer met een koepeldakje afgedekt. Hierboven stond een eenvoudig balspitsje met windvaan in de vorm van een koe.

De poort is helaas in 1864 onder slopershanden gevallen, en alleen een enkele foto laat ons zien welk een aardig stukje stedschoon deze poort was. De sloper deed zijn werk tamelijk grondig want, behoudens enkele fundamenten, welke omstreeks **1939** gevonden werden, en het sluitsteentje in de Lakenhal bleef niets bewaard.

Verder is ons niets van de **Koepoort** gespaard gebleven, meende men. Doch dit is niet juist. Door een louter toeval ontdekte ik laatst de windvaan van de poort, voorstellende een koe.

Over deze windvaan is veel geschreven en gepraat, thans staat echter wel vast dat de windvaan op het huis **Herenstraat**-hoek Zoeterwoudse Singel, ook voorstellende een koe, niet van de **Koepoort** afkomstig is.

De echte windvaan, voorstellende een koe op een stukje grond, is 75 cm lang en 40 cm hoog en heeft een stukje land als voetstuk, dat als tegenwicht van de koe moet dienen.

De koe is uit één stuk gemaakt, lijf en kop zijn bol gedreven, de poten zijn plat op elkaar genageld en in het voetstuk opgenomen.

De foto laat een en ander **duidelijk** zien. De afwerking van

deze koe is zodanig dat er geen twijfel mogelijk is of dit is de windvaan van de voormalige koepoort.

Ondanks al mijn nasporingen is mij niet bekend geworden, welke omzwervingen de koe van 1864 tot 1948 heeft gemaakt. Wel wist de tegenwoordige eigenaresse mij te vertellen dat zij reeds jaren in het huis, waar zij thans woont, aanwezig is.

De koe is bij haar in goede handen, immers zij heeft de Vereniging „Oud Leiden ’ toestemming gegeven de vaan in orde te maken en te doen plaatsen op haar huis. Deze historische windvaan staat nu op het perceel Zoeterwoudse Singel 4, dus niet ver van haar oorspronkelijke plaats.

J. P. ZWANENBURG,
Bouwkundige

HET LEIDSE DROOGSCHEERDERSGILDE EN DE BEKER VAN WILLEM VAN HEEMSKERK

In het vorige jaarboekje schreven wij iets over het gildehuis van de timmerlieden en metselaars en noemden toen ook enige andere gildehuizen, waaronder dat van de droogscheerders. Ten onrechte gaven wij aan, dat het aan de Breestraat zou hebben gelegen. Dit had moeten luiden : aan de Noordzijde van de Boomgaardsteeg, derhalve in de tuin van of achter het tegenwoordige pand Breestraat no **161**, waar onlangs de zaak werd geopend van de firma Loeb.

De nog immer anonieme tekenaar, die in het laatste kwart van de 18e eeuw op zijn hoogst kinderlijke, doch naar de algehele opzet waarschijnlijk aardig betrouwbare wijze zo talrijke gevels van verschillende opmerkelijke Leidse huizen vastlegde en wiens werk langs een nog steeds niet opgehelderde wijze in de Stedelijke Prentverzameling op het Gemeente-archief terecht kwam, heeft ons ook een afbeelding nagelaten van het gildehuis der droogscheerders. (Zie afb. 1.) De stippellijn op de voorgrond geeft waarschijnlijk de overzijde van de zeer smalle, nauwelijks enkele meters brede Boomgaardsteeg weer. Opmerkelijk is, dat er vier deuren in de gevel zijn aangebracht, waarvan twee een monumentale omlijsting hebben, waarschijnlijk versierd met attributen van de droogscheerders, als de grote schaar, spoel e.d.

VAN MIERIS (Beschrijving van Leyden, 11, blz. 466) deelt mede, dat dit gebouw in 1637 werd gebouwd, „zijnde een ruime huizing met verscheidene vertrekken, bekwaam gemaakt tot eene vergaderplaats voor de deeken en overlieden van het Droogscheerdersgilde, onder welke een zeer aanmerkelijk vertrek, fraay beschilderd en versierd met de wapens der voor naamste kooplieden” ¹⁾ .

¹⁾ Het **bonboek** van het Wolhuisvierendeel (f. 128 ro et vo) en het **Vetus-**register (1, f. 27 vo) leren, dat het gilde in 1642 naast het hun reeds toebehorende huis een tweede huis kocht, waarvan het in 1643 weer een smalle strook van enkele voeten verkocht.

De bekende Leidse genealoog en heraldicus **VAN RIJCK-HUISEN** geeft in zijn handschrift (B f. **11** vo, Gemeentearchief Leiden) nog een verdere beschrijving, d.w.z. hij noteerde bij zijn bezoek in **1743** in de gang **10** wapens van hoofdliden en dekens, meest gedateerd tussen 1645 en 1647 ; in de kamer aan het einde van de gang, als men de grote deur binnenkomt, g wapens en op een tafelkleed de wapens van drie personen, waaronder de zo straks te noemen **WILLEM VAN HEEMSKERK** ; in de grote kamer op glas **11** wapens (**1683-1684**), boven tegen de zolder 24 wapens (waaronder van **1710-1742**, tegen de muur **5** en tegen de schoorsteen **12** wapens.

Uit de rekeningen van het gilde, die zowel in de jaren 1637 als 1642 en 1643 belangrijke posten bevatten, die op bouw- werkzaamheden wijzen, zouden ongetwijfeld nog meer gegevens uit de geschiedenis van dit gebouw, zijn onderhoud en verfraaiing te vinden zijn, doch wij geven slechts een enkele post. In 1683 werd 48 gld. en 16 stuivers betaald voor een zesdelig kamerschut, beschilderd door **WIJNANDS** (waarschijnlijk de bekende landschapschilder !) ; **ABRAHAM TOORNVLIET** kreeg **f 108.—** voor het schilderen van glazen. In 1702 kreeg de schilder voor het schilderen van twee wapens **f 14.—** en de beeldhouwer **f 73.—**.

Dit gildegebouw is niet alleen in vergetelheid geraakt door zijn ligging, achteraf aan een smalle steeg (die overigens eertijds doorliep naar Steenschuur en Voldersgracht, thans **Langebrug**, en aldus de voormalige graaflijke boomgaard zou omsluiten), maar ook doordat de organisatie van het droog- scheerdersgilde, dat na het Beleg was voortgekomen uit een broederschap van **1508** ¹⁾, werd overschaduwd door de Neringen, welke in de verschillende hallen zetelden. Het gilde diende voornamelijk tot het afnemen van de gildeproeven en het beslechten van geschillen, terwijl de „beurzen”, al was dit waarschijnlijk op zeer bescheiden schaal, de functie uitoefenden van wat wij tegenwoordig zieken- en begrafenisfondsen zouden noemen.

Wat de geschillen betreft, moet er echter op worden gewezen dat de gouverneurs van de Lakenhal, blijkens het gedicht van **PUTMAN** onder het schilderij van **DE MOOR** op de gouverneurs-

1) **W. N. POSTHUMUS**, Geschiedenis van de Leidsche Lakenindustrie I, blz. 365; id. 111, blz. 863).

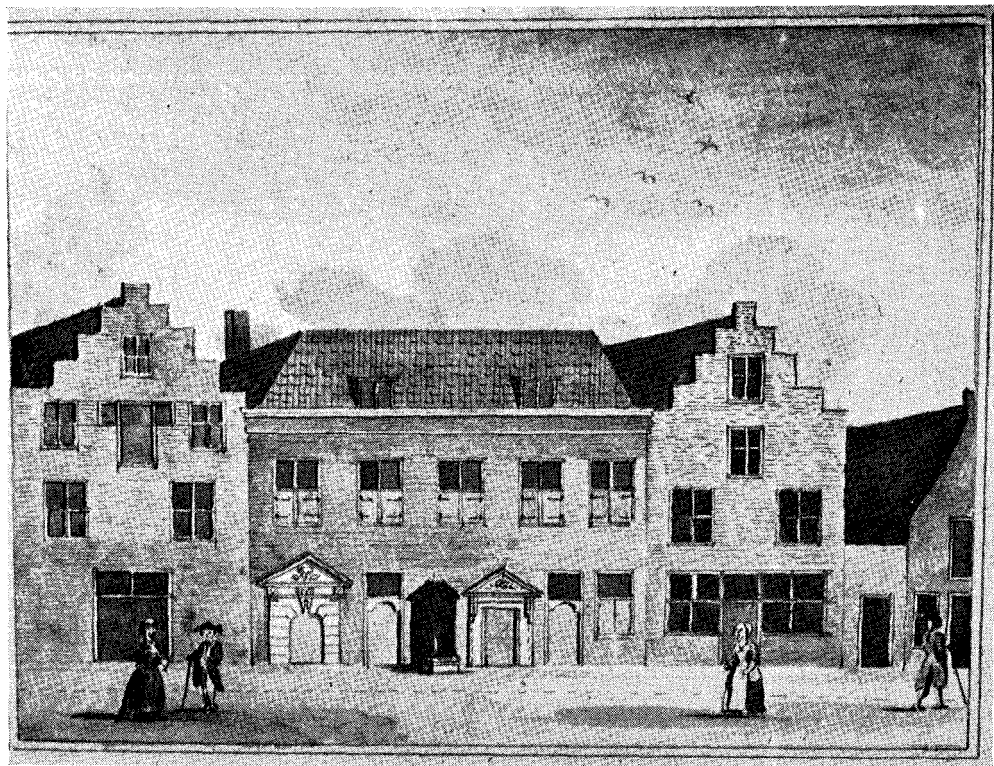

Foto Gem. Archief

Afb. I. HET GILDEHUIS VAN HET LEIDSE DROOGSCHEERDERSGILDE
IN DE BOOGAERDSTEEG.

Gekleurde tekening van ca. 1785. Gemeente-archief Leiden

Foto F de Wilde

Afb. 2. VERGULD ZILVEREN BEKER VAN HET LEIDSE
DROOGSCHEERDERSGILDE (1683).

Sted. Museum de **Lakenhal**, Leiden.

kamer van de Lakenhal, evenzeer geschillen hadden te beslechten. Daar staat tenminste :

De Moor, die maalt hier af vijf mannen naar het leeven,
Die zorg voor 's nerings heil ook wetten zijn gegeven,
Om Baas en Knecht, te geven recht, na 't schil bepleit,
Op alles wel gelet, en zonder onderscheit.

Misschien is het aan het bestaan van deze hogere instantie te wijten, dat **VAN MIERIS** zich zo weinig optimistisch uitlaat over de arbiters van het gilde aan de Boomgaardsteeg, die zoveel mogelijk „de verschillen onder de Droogscheerders of tusschen hunnen Meesters, somswijlen ontstaan, schoon **mee-rendeels** vruchteloos, echter trachten (!) te beslissen”.

Of de fraaie Heemskerkbeker in het Stedelijk Museum de Lakenhal (Zie afb. 2) een herinnering aan een dergelijk geschil is, dan wel een persoonlijke herinnering van de schenker aan zijn jarenlang contact met het gilde, durven wij niet met zekerheid uit te maken, al menen wij dat het laatste het waarschijnlijkst is.

Het betreft hier een verguld zilveren beker in typische **LODEWIJK XIV** stijl, blijkens de jaarletter in '1683 te Leiden vervaardigd. De deksel is versierd met het embleem der Leidse droogscheerders : De droogscheerdersschaar, waar de gekruiste Leidse sleutels doorheen gestoken zijn. Op de kelk zijn voorts tussen de attributen van het droogscheerdersgilde de wapens aangebracht van de volgende personen : **1. PIETER VAN ASSENDELFT ; 2. PIETER WILDEMAN ; 3. JACOB VAN DER MAES ; 4. ANDRIES DE VISSCHER ; 5. PIETER VAN HOGEMADE ; 6. ADRIAEN VAN ASSENDELFT ; 7. HENDRICK PUTMANS ; 8. NICOLAES VAN DE VELDE ; 9. JOSIAS HUBRECHT ; 10. JAN POELAARDT ; 11. JUSTUS HOOGENHOUCK ; 12. JACOB DES TOMBE.**

Deze lieden zijn grotendeels tussen 1680 en 1684 als hoofdman of deken van het gilde opgetreden.

Op de binnenzijde van de deksel is een afzonderlijke plaat bevestigd, waarop gegraveerd het wapen en de naam van **WILLEM VAN HEEMSKERK** (een aan een boomtak hangend schild met een klimmende leeuw) alsmede het volgende ietwat duistere gedicht :

Eendragt maakt magt 't oud spreekwoord zeit.

Men vind in mij het klaar bescheid

Die door de eendracht, was bevoegt het gild ter **ee**ren

Doch tweespalt stak een stok in 't wiel.

Zulxx ik, daar door in hecht'nis viel.

En zie, van hand tot hand mijn erfrecht slings om **ke**eren.

De oplossing van dit vers (destijds reeds door **RAMMELMAN ELSEVIER** gegeven ¹⁾) wijst inderdaad meer op een persoonlijke kwestie dan een geschil met collega's en komt er op neer, dat de in **1613** geboren **WILLEM VAN HEEMSKERK** ten gevolge van een als lakenbereider met zijn stiefvader **JOOST VAN SANT-WECH** aangegaan compagnonschap zijn vaderlijk erfdeel verloor ²⁾, in **1641** failliet ging en nog in **1671** door zijn schuldeisers gevangen gezet werd. Om aan dit laatste te ontkomen maakte hij gebruik van het aloude recht vancessie (**Gerechtsdagboek** PP blz. 6), waardoor hij weer in vrijheid werd gesteld. Vooral de regel over het erfrecht wijst duidelijk op de kwestie van de door zijn stiefvader verspeelde vaderlijke nalatenschap.

Alvorens nog even in te gaan op datgene waardoor **WILLEM VAN HEEMSKERK** het bekendst is gebleven, namelijk zijn werk als glasgraveur, willen wij nog een en ander over zijn leven meedelen. Volgens **VAN RIJCKHUISEN** (t.a.p.) was hij in **1645** deken van het gilde. In **1647** deed zijn curator een inventaris van zijn bezittingen maken (**Notarieel archief** 833 no. 44), een zeer interessant stuk om te weten, wat een lakenbereider thuis aan gereedschappen en verder huisraad bezat, waarbij zijn uitgebreide bibliotheek niet vergeten werd. In **1665** was zijn toestand weer van die aard dat hij een calandermolen bezat en in **1668** en **1669** was hij achtereenvolgens hoofdman van het gilde, uit welke jaren dan waarschijnlijk het door **VAN RIJCKHUISEN** (zie boven) vermelde tafelkleed moet dateren. Nadat in **1671** het ongelukkige intermezzo van zijn gevangenneming plaats had gevonden, trad hij in **1675** op als een der staalmeesters van de Lakenhal, toen **JAN DE BAAN** de Leidse staalmeesters van dat jaar, waaronder ook onze **VAN HEEMSKERK**, voor de staalmeesterskamer portretteerde. ³⁾ (Zie afb. 3).

¹⁾ **D. VAN DER KELLEN**, *LES Antiquités des Pays-Bays* (1861) p. 17. Pl. XLIII.

²⁾ **13** Aug. 1636 deed hij zijn gildeproef. In hetzelfde jaar ging hij het compagnonschap aan.

³⁾ Zie **cat.** schilderijen Sted. Mus. „De Lakenhal”, **1949** no. **12**. E. H. TER

Foto *Lichtbeeldeninstituut*

Afb. 3. WANDBETIMMERING IN DE STAALMEESTERS-KAMER VAN DE LAKENHAL MET HET SCHILDERI J VAN JAN DE BAEN.

Geheel links zit Willem van Heemskerck.

Foto *Gem. Archief*

Afb. 4. WILLEM VAN HEEMSKERK
Zwartekunstprent van A. Blooteling naar schilderij van Jan van Mieris.

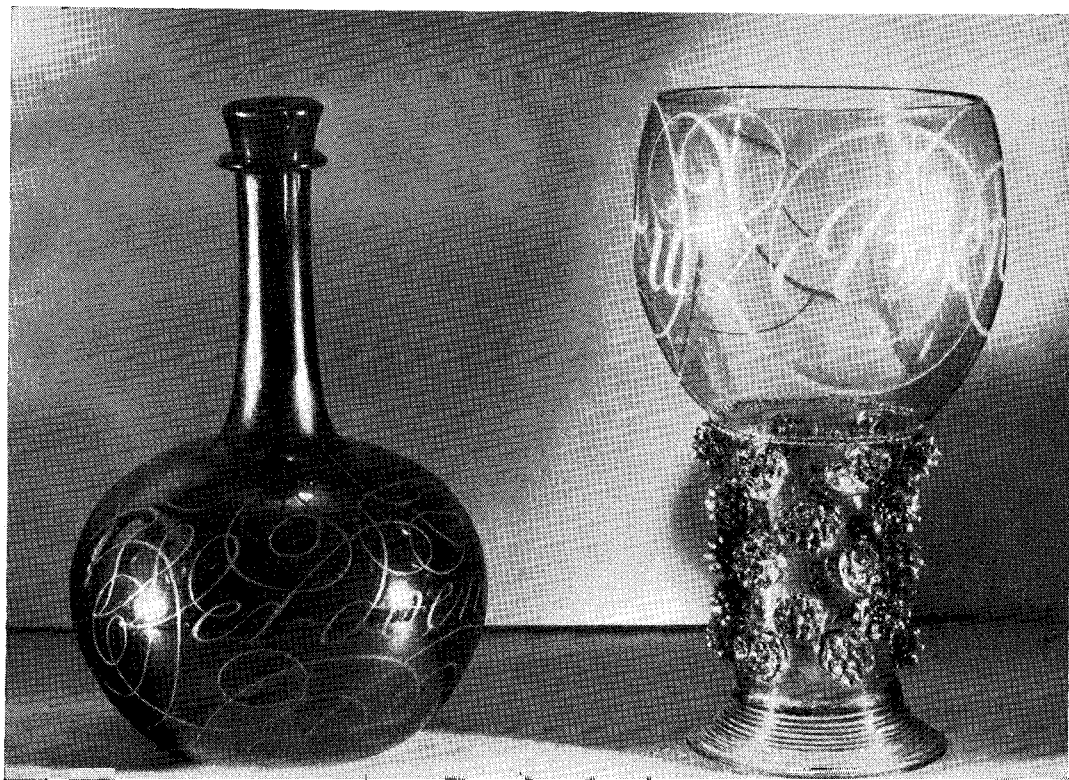

Foto F. d e Wilde

Afb. 5. VOORREELDEN VAN DOOR WILLEM VAN HEEMSKERK GEGRAVEERD GLASWERK
IN HET STED. MUSEUM „DE LAKENHAL”

Fles met : *Weldoen* en *Vrolyck sijn* (1683) Roemer met : *Kent U zelven* (1648).
De aan de vroedschap geschonken bokaal geleet waarschijnlijk op deze roemer.

Met de schilderkunst had hij nog in zoverre contact, dat hij volgens **HOUBRAKEN** (Grote Schouburgh, III blz. 2) de goudsmid en diamantslijper **JAN BASTIAEN VAN MIERIS**, die hij dikwijls bezocht ¹⁾, aanspoorde diens zoon **FRANS VAN MIERIS** te laten leren schilderen. De vriendschap met het geslacht **VAN MIERIS** uitte zich ook nog in een portret, dat de zoon van **FRANS VAN MIERIS**, **JAN VAN MIERIS**, in 1687 van **WILLEM VAN HEEMSKERK** maakte en waarnaar **A. BLOOTELING** een zwartekunst-prent vervaardigde. **VAN HEEMSKERK** is dan 74 jaar oud (Zie afb. 4) ²⁾. Ten slotte vermelden wij, dat **VAN HEEMSKERK** een gedicht maakte onder het zelfportret van **FRANS VAN MIERIS DE OUDE** ³⁾, alsmede in 1681 het op de grafzerk van dezelfde schilder in de Pieterskerk aangebrachte gedicht.

Deze **WILLEM VAN HEEMSKERK**, die in zijn vrije tijd ook toneelstukken en gedichten schreef, is vooral bekend door de fraaie krulletters, welke hij op talloze bokalen en flessen graveerde. Dr. H. E. **VAN GELDER** publiceerde in Oud-Holland ⁴⁾ een uitvoerig en deze dilettant-graveur voortreffelijk karakteriserende studie, waarbij o.m. afgedrukt de volledige lijst van het glaswerk, dat in 1771 uit de nalatenschap van zijn kleinzoon, **LEONARD VAN HEEMSKERK** ⁵⁾, werd geveild. Hij behoorde tot de Remonstranten en was zeer bevriend met de Rotterdamse dichter **JOACHIM OUDAEN**, hetgeen o.m. blijkt uit een aantal in het archief van de Remonstrantse Broederschap bewaarde brieven, alsmede uit drie gedichten ⁶⁾, welke **OUDAEN** op zijn vriend maakte, waarvan twee ter gelegenheid van

KUYLE, De Ned. Monumenten van Geschiedenis en Kunst VII, re stuk, Leiden en Westelijk Rijnland (1944), afb. 80. Het is niet uitgesloten, dat **WILLEM VAN HEEMSKERK** het onder het schilderij aangebrachte gedichtje vervaardigde.

¹⁾ Mogelijk vanwege de diamanten, waarmee hij zijn zo aanstonds te vermelden „dazen” graveerde ?

²⁾ Het schilderij bevond zich destijds in de verzameling **TEDING VAN BERKHOUT**, was in 1915 op de tentoonstelling van Oude Kunst te Haarlem (no. 354) en werd op 9.12.1930 te Amsterdam geveild. (no. 253; Paneel, ovaal 13X10).

³⁾ **HOUBRAKEN** 111, blz. 5; ook dit portret werd door **BLOOTELING** als zwartekunstprent gegraveerd.

⁴⁾ 57 (1940) blz. 181 e.v.; met oudere literatuur.

⁵⁾ Zie voor zijn portret door **FRANS VAN MIERIS DE JONGE**: cat. Sted. Museum „De Lakenhal” 1949 no. 310).

⁶⁾ Gedichten van **JOACHIM OUDAEN**, uitgegeven door H. K. **POOT** (1724), blz. 161, 169 en 245.

diens verjaardag, respectievelijk in **1652** en **1688** en waarbij vele ingewikkelde toespelingen op de lakenrederij zijn te vinden. Ook moet **OUDAEN**, blijkbaar **vóór 1659**, een hieronder afgedrukt gedicht hebben vervaardigd bij de roemer, welke **VAN HEEMSKERK** aan de Leidse burgemeesteren toezond ter gelegenheid van de jaarlijkse maaltijd ¹⁾.

Op een Roemer, vereert aan de Achtbare Magistraat van Leiden, op de Heere-maaltijd : door W. VAN HEEMSKERK : bediamantstift met het Leidsche Papiere geld.

Fortia facta Patrum

De drift van 't stift, vertoont op brosscher veld,
Wat Leiden le', toen Valdez 't hoofd moest **stooten**
Voor 't slot, waarin 's Lands Vrijheid lag besloten,
Dan toen ze zelf papier vervormd in geld.
Gedenk, maar niet te menig-maal ; (o Bloezem
Van mijn geslacht) dat uwen Oom (o Spruit !)
Een Keizer was ; wrong Keizer Otho uit,
En met het woord, de ponjaard, in zijn boezem :
Zoo doet dit glas der Vad'ren dorren dis,
Maar insgelijks niet al te veel, gedinken,
Indien het koomt te krammen onder 't drinken :
Wijl ook een dronk een gaaf der Vrijheid is ;
En 't voegt die munt doorschijnig en doorluchtig
Te maken, die om vrijheid riep ; door dien
Men vrijheids heil nu door en door kan zien,
In 't uitstaan bang, na 't worstelen roemruchtig.
Ter **goeder** uur, naakt dan de gift de zaal,
Wethouders der hart-vechte Borgerije,
Die 't heerlijk merk, van 't oude Leidsche **lij'en**
En ook de vrucht vertoont op 't Heeremaal ²⁾.

¹⁾ Bloemkrans van verscheidene gedichten (Amsterdam 1659), blz. 338.

²⁾ Vrij vertaald wil dit zeggen :

Het graveerwerk op deze roemer toont op heel wat breekbaarder materiaal dan het papieren noodgeld, dat de Leidenaren lieten maken, wat Leiden leed, toen **VALDEZ** Leiden vergeefs belegerde.

Evenals de romeinse keizer **OTHO**, toen hij de dolk in zijn boezem stak, tegen zijn familie **zeide** : „Denk er om (maar ook niet te veel), dat **uw** oom een keizer was”, zo brengt dit glas (maar ook niet al te veel) de schrale dis uit de tijd van het beleg in herinnering, wanneer het tijdens het drinken een verzoening tot stand brengt, want ook de dronk is een gave der vrijheid. (De betekenis van „**krammen**”, waar het woordenb. der Ned. T. ook geen raad mee weet, is onzeker).

Anders

Men bakt ter **Gou** het Leidsch ontzet in 't glas, ¹⁾
Dus sta het vrij, de Leeuw in 't harrenas,
En met de hoed, 't geen **vrijheids** stempel was,
Met stift te snijden,
Met 't omschrift, ²⁾ op een's Roemers ronden buik :
Op dat hier voor de wervel-drajer duik ³⁾,
En met de wijn des Vrijheids ijver ruik
Wenz'is in 't strijden.
En niet **zoo** licht dien vrijen Leeuw en terg,
Dat hij uit nood zijn krachten 't uiterst verg,
En **zoo** zich weer, en **zoo** zijn vrijheid berg ;
Gewelds verwinner !
Terwijl men, hoe in bangen oreloog
Hij ongekreukt de Standaard hiel omhoog,
De Sabel in de klauw, in 't zeil het oog
Van nieuws erinner
Dat dan de Leeuw zijn vrijen stempel sla,
En waar 't hem lust in zijnen Tempel ga,
En niet uit dwang op eene drempel sta
Met spog bezabbert:
Die Leeuwen-hoed past op geen Papen-kap,
Maar op de rok van 't burgemeesterschap,
Of anders is 't een afgescheurde lap,
En geene Tabberd.
De Vrijheid is 't, daar 't moedig Dier om krijt ;
Wethouders, maak de toe-gang vrij en wijd,
Geen nood wat bok hier om zijn baard afbijt ;
En helpse stijven

Het is goed, dat de munt, die om vrijheid riep, doorzichtig gegraveerd wordt, waardoor men duidelijker het heil der vrijheid kan zien, angstig in het verduren, maar na de strijd beroemd. Op het juiste ogenblik komt dan in de zaal, 0 regeerders van de kloeke burgerij, het geschenk, dat zowel de herinnering vertoont aan de zware strijd, welke Leiden moest voeren, als ook de vrucht daarvan (nl. de vrijheid).

¹⁾ Het Delftse glas met het Ontzet van Leiden in de St. **Janskerk** te Gouda.

²⁾ Zie Leids Jaarb. 1948, blz. 105 e.v. afb. 8.

³⁾ De leeuw met de op een lans gestoken vrijheidshoed en het randschrift HAEC LIBERTATIS CAUSA (Dit ter wille van de vrijheid).

³⁾ Onbegrijpelijke regel. Duiken = Onderdoen voor?

De haat te trots : zoo zal de zelve hand,
in st'e van op het glas met diamant,
met louter goud op 't marmer aan de wand
Uw lof beschrijven.

Deze roemer, die waarschijnlijk op een der maaltijden gesneuveld is, vertoonde blijkbaar het opschrift *Fortia facta Patrum* (De dappere daden der Vaderen) alsmede een afbeelding van de papieren Leidse noodmunten van 1574.

Wij vermoeden, dat het gedicht van **OUDAEN**, die er kennelijk behagen in schept, zich min of meer duister uit te drukken, een toespeling behelst op de zeer onverdraagzame houding van sommige Leidse regenten tegenover de Remonstranten. De bedoeling zou dan zijn, dat het stadsbestuur bevorderde, dat de kerken weer voor de Remonstranten zouden worden opgesteld ¹⁾.

Al zijn de regenten op den duur wat verdraagzamer geworden, tijdens de republiek is er geen aanleiding geweest, gulden letters op de marmeren wand te schrijven.

Toch is het geslacht Heemskerk geenszins verder van de openbare ambten uitgesloten geweest, al zal de Remonstrantse overtuiging dan wel verlaten zijn.

Een zijner zoons, **MR. JOOST VAN HEEMSKERK**, op wiens huwelijk met **ANNA CONINCK** door **OUDAEN** wederom een langademig gedicht werd gemaakt ²⁾, was in **1685** ontvanger van de gemene landsmiddelen te Leiden, **1698** pensionaris en later burgemeester.

De andere zoon, **WILLEM VAN HEEMSKERK DE JONGE**³⁾, is

¹⁾ Dan zou de zijn baard afbijtende bok een toespeling kunnen zijn op de felle remonstrantenhater **JACOB VAN BROUCHOVEN** (1577-1642).

Dat **VAN HEEMSKERK** later ook nog gaame het stadsbestuur met zijn kunstgevrochten bedacht, zij het dan privé aan een der burgemeesters afzonderlijk. lieten wij reeds eerder; zien in dit jaarboekje (1940, blz. 198).

²⁾ Gedichten van **JOACHIM OUDAEN**, uitgegeven door **H. K. POOT**. 1724, blz. 196 e.v. -Aangetekend Leiden 1 December 1685. Op 10 November 1688 werd uit dit huwelijk een tweeling geboren, **WILLEM** en **DANIEL**, waarvan waarschijnlijk **WILLEM** in 1717 als veertigraad vermeld wordt. (Bij de doop waren o.m. getuigen de grootvader **WILLEM VAN HEEMSKERK** en de hierna te noemen **JOHANNA VAN SORGEN**. gehuwd met de iogge **WILLEM VAN HEEMSKERK**.) De door **Dr. VAN GELDER** (t.a.p. blz. 183) gesignaleerde vermelding **blj** **CHOMEL** van **VAN HEEMSKERK** als burgemeester is zoals hierna blijkt, dus-niet zo onwaarschijnlijk. Verg. ook hierboven blz. 117, en **HOU-BRAKEN III**, blz. 2.

³⁾ **WILLEM v. H. D. J.** overleed 25 Sept. 1695, huwde 1669 met **JOHANNA**

in zoverre voor ons nog van belang, dat hij de door zijn vader bewoonde, doch vanwege diens ietwat onzekere **vermogens-**staat niet bezeten huizen aan de Bierkaai (Oude Vest tussen Mare en Turfmarkt) verwierf. Dat moeten geweest zijn de huizen, waarvan zijn zoon **LEONARD** in 1765 een deel verkocht aan de Waalse diaconie, ter stichting van het Waalse weeshuis, later Nosocomium, bij de oudere Leidenaren beter bekend als Kweekschool en thans studentenhuus. De familie **VAN HEEMSKERK** woonde derhalve schuin tegenover de Lakenhal, waar de oude **WILLEM VAN HEEMSKERK** zoveel belangen had en waar nu nog, behalve zijn portret als staalmeester, de door hem geschonken gildebeker en niet te vergeten een der uitgebreidste verzamelingen van zijn gegraveerde glazen zorgvuldig bewaard wordt.

E. PELINCK

VAN SORGEN (overl. 8 Dec. 1729). Zij lieten twee kinderen na, **Mr. LEONARD** en **MARIA** (zie Handschr. RIJCKHUISEN G, blz. 27; Bonboek Overmaredorp f. 589 vo). — In 1668 koopt **Mr. JOOST VAN LEEUWEN**, advocaat, als administrateur van de goederen van **JOOST VAN HEEMSKERK** (broer (?) van **WILLEM** de huizen van het latere Weeshuis. In 1670 verkoopt **WILLEM VAN HEEMSKERK** „CUM SOCIO”, eveneens als administrateur van de boedel van **JOOST v. H.** deze huizen aan **WILLEM v. H. d. J.** (Bonboek Overmaredorp f. 644 Vo). **LEONARD** bleef waarschijnlijk wonen ten Westen van het Weeshuis.

EEN LEIDSE PROMOTIE IN 1696

Bij gelegenheid van promoties kan men ook in den tegenwoordigen tijd dikwijls heel wat drukte waarnemen in ons oude academiegebouw aan het Leidse Rapenburg, maar zelfs al is er nu een grote toeloop van belangstellenden, thans duurt de plechtigheid daar, met voorbereiding, receptie en al, toch nooit langer dan enkele uren. Vroeger was dat dikwijls anders en vooral, wanneer er promoties gehouden werden van personen, die zelf of van wie de relaties in het centrum der publieke belangstelling stonden, groeiden deze uit tot gebeurtenissen, waarin behalve het merendeel van professoren en studenten, ook een groot deel der burgerij aandeel placht te nemen.

In het familie-archief van wijlen Mevrouw **VAN DER FEEN DE LILLE**, geb. jkvr. **Fontein Verschuur** te Alkmaar, trof ik een beschrijving aan in handschrift van een promotie, welke te Leiden plaats had op 4 October 1696 en die groot opzien baarde. De zoon van Prof. **BIDLO**, den rector-magnificus van dat jaar, was de promovendus ¹⁾ de promotor was niemand minder dan de vooral om zijn uitgaven bekende jurist, Prof. **ANTONIUS MATTHAEUS** ²⁾ De schrijver van het verslag van de promotie, wien het aan humor en critischen zin geenszins ontbrak, vermeldt zijn eigen naam niet en het valt ook moeilijk te raden wie hij geweest kan zijn. Een vreemdeling in Jeruzalem was hij intussen stellig niet !

Het stuk, dat overigens geheel voor zichzelf spreekt, luidt onverkort aldus :

Anno 1696, 2 October heeft de Heer **BIDLO**, zoon van d'Heer professor en Rector Magnificus, gedisputeert en is den 4den October als advocaat more majorum gepromoveert door de

¹⁾ C. A. **SIEGENBEEK** VAN HEUKELOM-LAMME „Album Scholasticum Academiae Lugduno-Batavae MDLXXV—MCMXL”, Leiden 1941, blz. 11.

²⁾ Album Scholasticum t.a.p., blz. 104.

ANTHONIUS MATTHÆUS.

Turis Professor Ling. Lat.

Heer professor Anth. Mattheus. 't Rapenburg en omleggende **straaten** en stegen waren wegens de menigte der menschen niet te gebruiken ; **d'Academij** (schoon de voorpoort en 't Groot Auditorium met mannen van de buure wagt beset waren) was vol opgepropt : verscheijde geletterde lieden **heb-**dend' er niet konnen inkomen. Anderen na een uur **indringens**, sijn bij gratie als ingeraakt, en hebben 3 uren moeten staan in soo dikken drang, dat sig niet konden roeren en wensten wel **10** maal daar uijt te sijn, maar daar toe was geen kans. De professoren selfs raakten met groote moeijten binnen. Den candidaat deed een nette en beknopte oratie, de **togâ**, met bevallige **gesten**, en veel applaussement. Voor en na was een seer keurig **musijk**. De Heer promotor Mattheus orerende (na gewoonte) de ambitione wel twee uren lang, daar ontrent bij brengende een menigte van ontallijke oude en nieuwe historien so ex sacris et **publicis**, van prinsen, **coningen**, en keijzers (ja het wierd al van Cesar en Pompejus afgehaalt) selfs van den **coning** van Vrankrijk, hoe wel de Coning William daarvan vrij was, betoonde eene prodigieuse lecture **ende** memorie Na sommiger oordeel tging met dese lange oratie soo niet toe of 't gedult van sommige verst af staande studenten ten eijnde rakende heften sij verscheijde malen sulk een geschater op, dat hij **dikwils** genoodsaekt was stil te staan. Schoon de Heer Rector en daar op de candidaat hem in stilte toevoegde Breviter, breviter en wenkten wat af te breken, ging telkens weer voort, onderwijlen seggende non omnia dicam en dan eens dies non sufficeret &c., dan weder **addam** unum solum — modo atque alterum exemplum dat dan telkens een nieuw geschater veroorzaakte.

In het midden van sijn twee-urige oratie ontrent deed hij een groot gebed van ruijm een quartier uurs op eene seer lamentable wijze terwijl het beste daarvan scheen gehaelt te sijn uijt het Sondagh voorgebed voor de **predicatie** : hij bad lang voor de welstand van Coning Willem (: justissimus Gallicae ambitionis **vindex** :) en om bevordering van de **vrede** telkens uijtroepende **κύριε ἐλέησον** en Miserere Domine; en sulks **dikwils** herhalende, so wierd hij opentlijk met dien echo van Miserere Domine beantwoord ; waarop 't elkens een nieuw gelag op **ende** omging : had sijn Ed. met dat gebed nog opgehouden 't ware beter geweest ; maar hij oreerde na 't gebed al weder voort, tot over **1 uure** toe, vermanende sijn toe-

hoorders (onder anderen) van niet ambitieus te zijn, en het toepassende op sig selven, verklaarde dat hij niet ambitieus en was, nog wilde **wesen** ; dat hij sig vergenoegde ; quod **esset amicus** Dei et mulierum; hij liet anderen haar roem, en ambitie: ille secum habitabat ; daartoe gebruijckende veele **raare** en **significante** expressien waar door hij wederom verwekten soo veel **gelachs** bij allen, dat hij wederom **geinterrumpeert** sijnde, sijnoratie naulijks **konde** besluijten ofte hij moest alwederom ophouden. Tot dat hij eijndelijk quam tot de gewoone plegtigheden. Terwijl dus 't : gehoor veel aanstond leet had het gesigt seer fraaie voorwerpen. Boven aan 't **verhemtsel** van den stoel des promotors was een Pallas ; en aan de zijden **2** potten met myrthus ; sijnde de potten selfs met witten servetten omwonden. Daar de **Heeren** van Leijden saten (absentibus curatoribus) sag men eerst het wapen van Engeland met de croonen : aan de regter zijde was twapen van Holland een groote leeuw :ook gekroond ; die aant Engelse wapen vast was — aan de linkerhand was het wapen van Leijden. Wat verder aan deselve linkerhand was een ovaal waar in dese woorden in eene groene krans AETERNAM SERVATE DEAM : Servabitis urbem. Aan de zijde der **Heeren** professoren waren onder de **5** eerste **glazen** vijf groote vierkante schilderijen slaande op de **5** **faculteyten**: boven de *Theologanten* sag men uijtgeschildert den bijbel, een schotel waarop brood en een beker ; aan den bijbel sag men 7 zegelen, en daar op 't Geloove, Liefde, Hope &c. en daar onder het devijs: **constat** religione vita. *Boven de Regtsgeleerden*: had men het Corpus Juris, het swaard en de geregticheijt en alles wat tot de Regten en **Regtbanken** behoord, met dit devijs : hominum servare leges bonum. *Boven de Medici*: sag men een menschengeraamte, en daar ontrent alles wat tot de medicijnen en chirurgij behoorde, cruijden, urinalen, lancetten. 't Devijs was : mille mali species, mille **salutis**. *Boven de Philosophi* sag men een lugtpomp en alle andere daartoe behorende instrumenten met dit onderschrift: Felix **qui potuit rerum cognoscere causas**. *Boven de historici en litterratores* had men ook alles wat daar op sloeg ; ook **musicale** instrumente ; als behorende tot de liberales artes, met dit devijs : artes acquirere suadet. Om allen **desen** waren sware festoenen van laurieren, net en kostelijk toegesteld : en alles was seer ingenieus gevonden.

Na de **academise** actie is alles terstond afgenomen en ge-

swindelijk verplaatst na de zaal van 't Promotijmaal ; daar men seïd dat een formaliteit of informaliteit is geweest on-trent het voorgebed; maar ik hoore geen sekerheijt. Saturdag den 8 October daar aan wierd hier van de Commedianten gespeelt de belachelijke promotij uijt Molière.

Reliqua desunt.

Alkmaar, October 1949

MR. J. BELONJE

EEN LEIDS STUDENT IN DE EERSTE HELFT DERVORIGEEEUW

De **Leydsche** Courant bevatte in haar nummer van Woensdag 7 November 1855 het volgende bericht;

„De dagbladen hebben zich sedert eenige dagen bezig gehouden met den gewaanden Prins van Armenië, van wien wij in ons nommer van den 31sten October ook berigt gaven. De *Augsb. Zeitung* van 7 Aug. gaf van hem een levensberigt, waarin hij als Armenisch Vorst wordt beschreven, Leo genaamd, wiens gebied aan dat van Rusland was getrokken, hetwelk hem een jaargeld had toegelegd. Hij woonde nu te Berlijn, waar zijne woning met een wapen prijkte en een opschrift : Prins **van Armenië**. Te Londen had hij mede een grooten doch juist geen eervollen rol gespeeld, en in de bladen hevige proclamatiën tegen Rusland geplaatst, dat hem zijn Rijk en kroondiamanten ter waarde van 15 millioen Pr. thaler (ruim 26 mill. Ned.) zou hebben ontroofd.

Het gelukte hem lang door ongehoorde onbeschaamdheid hier en daar bij de Regeringen mededoogen op te wekken en ondersteuning te bekomen, tot dat hij Londen van wege zeker schandaal moest ruimen. Sedert speelde hij te Parijs op nieuw dezelfde rol, en toen het hem ook daar lang genoeg geduurd had, vestigde hij zich te Berlijn, waar zijne glorie in de gevangenis onderging, en het den Hoogleraar in de Oostersche talen **PETERMANN** bleek, dat Zijne Hoogheid niet meer kennis van zijn taal heeft, dan hij uit een bij hem gevonden **Armenische** spraakkunst kon opdoen, en evenmin te huis is in de geschiedenis van zijn land. Reeds in 1847 had de **Policie** naar hem gezocht.

Een Hollandsch Officier te Berlijn, die lang op Java was geweest, had zijnen vader **JOANNIS**, een reeder, en zijne moeder **HELLMIG** genaamd, goed gekend. Deze hadden hem toen verhaald, dat hun geslacht uit Armenië afkomstig was. Bij deze mededeelingen kunnen wij thans nog voegen, dat ons bij onderzoek is gebleken, dat Z.H. onder den naam van

AMIR HACOOB HOWANNE s op den 14den Maart 1842 aan onze Hoogeschool als Dr. Juris is gepromoveerd op eene Dissertatie van 22 bladzijden, bestaande uit twee Quaestiones Juris Romani, zeer deftig toegewijd aan zijnen besten en waardsten vriend, Vorst OUDEI, onder den barbaarschen naam van **NAWAB ABDALAUWDOLA BAHADOOR**, dat de uitgever nog altijd uit die bovengemelde 15 millioen op zijne betaling hoopt, en dat Z.H. toen ter tijd niet zonder beruchtheid was, als belhamel van een kleine troep overwoelige Studenten, onder den naam van Mohamedanen bekend".

De naam van dezen illusteren. civis academicus komt (onder de H der adreslijst) voor in de studentenalmanakken van de jaren 1841 en '42. Volgens deze woonde hij achtereenvolgens aan den Nieuwen Rijn bij **WI JNOBEL** (thans N.R. 3) en Breestraat bij **VAN LEEUWEN** (later Breestraat 63 ; thans neemt het gebouw der Ned. Middenstandsbank de plaats in van dit en het belendende huis).

De dissertatie, uiteraard in het Latijn geschreven, is, overeenkomstig den gebruikelijken stijl opgedragen „Principi Oude?“, (dus aan den vorst van Oudh) „**NAWAB ABDALAUWDOLA BAHADOOR**, amico optimo carissimo“. Zij omvat zo bladzijden (de dissertaties waren destijds verplicht voor het verkrijgen van den meestertitel, doch minder omvangrijk dan thans). Er zijn vijf stellingen aan toegevoegd.

Niet na te gaan is, of de Mohammedanen deel uitmaakten van het in 1839 gereorganiseerde studentencorps of van den dissidenten senaat V.U.F. In de concurrerende almanakken der beide organisaties zijn gelijkkluidende naamlijsten der studenten opgenomen. Bestuursfuncties schijnt hij in zijn studententijd niet bekleed te hebben.

RIJNLANDSE VOLKSHUMOR

**SPOTNAMEN VANDEDORPENVANRIJNLANDENVANDE STAD
LEIDEN**

In vele streken van ons land is de plaatselijke genoegzaamheid en de naijver tussen de dorpen onderling groot en het is daarom niet te verwonderen, dat de bewoners van de meeste dorpen één of meer spotnamen hebben. Onze streek blijft daarbij niet achter. Dit bewijst, dat ook in ons nogal nuchtere Rijnland de volkshumor niet geheel ontbreekt. Jammer genoeg treedt hier en daar een vervlakking op, zodat men zich soms tot de ouderen moet wenden om de traditionele spotnamen te vernemen. Ook komt het voor, dat een spotnaam, welke blijkens publicaties in de vorige eeuw in zwang was, thans geheel onbekend is.

Welke spotnamen hebben of hadden de dorpen van Rijnland? De lezer vindt hieronder een overzicht, dat zoveel mogelijk opgetekend is uit de mond van de bewoners, d.w.z. in het bijzonder van die der buurdorpen.

Getracht is ook, een verklaring van de spotnamen te geven. Dit was echter niet steeds mogelijk; soms moest worden volstaan met een vermoeden daarover uit te spreken. In het algemeen zijn de spotnamen in deze streek nogal onschuldig en zeker niet ruwer dan elders.

Betreffende de spotnamen van de Nederlandse steden en dorpen bestaat een omvangrijke literatuur, waarvan het standaardwerk van de Vlaming Jozef Cornelissen „Nederlandsche Volkshumor op stad en dorp, land en volk” (6 delen, 1929-1937) de belangrijkste bron is. Toch zijn de gegevens over de Rijnlandse namen, met uitzondering van de Leidse, schaars. Volledigheidshalve is in deze bijdrage melding gemaakt van de in de literatuur aangetroffen gegevens, ook in

Cliché Centr. Aalsmeerse Veiling

LANDELIJK TAFEREEL UIT DE TIJD VAN HET
GEMENGDE BEDRIJF TE AALSMEER (± 1912)

Omstreeks 1850 kon men bij 40 mensen aan de Uiterweg gedurende de winter vee in de stallen aantreffen, en thans is dit aantal tot 2 geslonken. Een mooi gezicht was het de melkers te zien uittrekken, allen met een goed onderhouden, meest geharpuisde schuit met zeiltuig. Gekleed in witte melkbroeken en helder blauwe kleden trokken deze melkers op de Stommeerpolder aan. Zie Gedenkboek Centrale Aalsmeersche Veiling te Aalsmeer (1912-1937.) Zie verder onder Buurtschap Uitermeer in dit artikel.

die gevallen, waarbij eigen onderzoek het reeds gepubliceerde bevestigde.

Ten slotte moge ik allen, die mij bij het samenstellen van onderstaand overzicht behulpzaam zijn geweest, en dat zijn er zeer velen, hartelijk dank zeggen voor hun zeer gewaardeerde medewerking.

AARLANDERVEEN

Hanenslagers.

Zinspeling op een voormalig wreed volksvermaak, waarbij een levende haan met knuppels doodgeslagen werd. Deze spotnaam is thans in onbruik. Eigen Volk, VIII blz. 128.

Rooie rui(s)ers.

Naar de ruis- of rietvoorn, welke rode vinnen heeft.

Algemeen gebruikelijke spotnaam.

Wanneer het ergens ruw, ongemanierd toegaat, zegt men, „dat het er op z'n oud-(H)arleveens toegaat.”

MR. W. BILDERDIJK zegt hiervan in zijn werk : Perzius Hekeldichten (1820), blz. 75 en 76, dat deze uitdrukking, welke in zijn „kindschen en bloeitijd” nog gemeenzaam was, in verval is geraakt. De uitdrukking betekent volgens hem: plomp, onbedreven en zonderling en daardoor belachelijk in 't oog. Het dorp Aarlanderveen (in de wandeling Aarleveen genoemd), oudtijds door zijn ligging weinig bezocht en weinig gemeenschap met enige stedelijke beschaving hebbend, onderscheidde zich ten dage van zijn grootouders geweldig door het zonderlinge van manieren en zeden. Zie ook P. J. HARREBOMÉE, Spreekwoordenboek der Ned. taal, deel I, (1858), Woordenboek der Ned. taal 1, kol. 575 en V, kol. 2232, CORNELISSEN, deel III, blz. 77, alsmede DR. E. LAURILLARD, Op uw' stoel door uw land, 1891.

BOSKOOOP

Krooseters.

Als de Boskoper lieden bezoek brachten aan Waddinxveen en de tongen kwamen los, hetgeen bij het vroeger veelvuldig

gebruik van sterke drank vooral bij de jongeren maar al te vaak voorkwam, was de verhouding niet al te best. De bezoekers werden dan uitgemaakt voor Boskoopse krooseters. Kroos hadden de Boskoper kwekers vóór vijftig-zestig jaar nodig voor bemesting van hun tuingrond. Kroos was toen de goedkoopste, en de meest gewilde bemesting.

Houtenhammers.

De bevolking van Boskoop was in die dagen minder welvarend en wat hoogmoediger dan die van Waddinxveen. In deze plaats werden de Boskopers uitgemaakt voor „drinkers van een halve fles bier met zes glazen en op tafel een houten ham”. Nog heden ten dage kan men de Boskopers dan ook horen uitmaken voor houtenhammers.

Ook wordt in de omgeving van Boskoop gezegd : „De houten ham op tafel met een fles krotésap, kortweg ook aangeduid met „Krotenat”.

FRIZEKOOP (gemeente Leimuiden)

Hardlopers.

De bewoners van Friezekoop gaan te Leimuiden ter kerke en ook de jeugd gaat aldaar op school. Ze komen „het verste weg en zijn er ‘t eerste”, vandaar dat de Friezekopers in Leimuiden „hardlopers” worden genoemd.

HAARLEMMERMEER

Meerbonken.

De bewoners van de Haarlemmermeer werden en worden soms nog in de dorpen tussen Leiden en Haarlem voor Meerbonken uitgemaakt. Deze betiteling is meer scheld- dan spotnaam en heeft de betekenis van onbehouwen kinkel.

De polderjongens, die van heinde en ver op de droogmakerij waren afgekomen — bijna een eeuw geleden — moeten van een nogal ruw slag geweest zijn. Nu nog wordt verteld, dat men in de huisjes aan de Ringdijk 's Zondagsmiddags maar beter de deur op slot kon houden, want men kon nooit weten

waar men aan toe was met de polderjongens, die na een zware week achter de rug te hebben aan de zwier gingen.

HAZERSWOUDE

Blauwkousen.

De Hazerswouders delen hun schimpnaam met de **Rijnsburgers**. Het is niet onmogelijk, dat deze naam ontleend is aan het vroegere veelvuldig dragen van blauwgeverfde kousen.

Afwachters

Van de „**Hazersouwers**” wordt gezegd, dat ze afwachters zijn, waarmede wordt bedoeld, dat zij niet gauw een beslissing nemen, zwaar op de hand zijn.

HILLEGOM

Hangkousen.

Deze spotnaam, welke algemeen bekend is, zinspeelt waarschijnlijk op vermeende slordigheid. Vermeld door **JOHAN WINKLER**, Studiën in Nederlandsche Namenkunde. Haarlem 1900, blz. 66, **CORNELISSEN**, deel 111, blz. 88 en **DR. JOS SCHRIJNEN**, Nederlandsche Volkskunde, ze deel. Zutphen 1933, blz. 86.

KATWIJK-BINNEN

Looddieven.

Eens, lang geleden, werd er in Katwijk nogal eens lood gestolen, waarvan algemeen de nachtwaker werd verdacht. Op zekere nacht zagen enige inwoners de nachtwaker op een ladder staan ter hoogte van de dakgoot. „**Ha**”, riepen ze hem toe, „**eindelijk** hebben we de dief.” „**St, st, 'k ben ze op 't spoor,**” was zijn antwoord en sindsdien heten de Katwijkers looddieven.

KATWIJK-ZEE

De Rijnsburger jeugd trekt geregeld in troepjes naar Katwijk, doch de Kattetekers komen niet in Rijnsburg. Vele **Rijns-**

burgers trouwen met Katwijkse meisjes, maar geen Katterker treedt in het huwelijk met een Rijnsburger schone. Geen wonder, dat er van oudsher tussen beide plaatsen haat bestaat en wel zo diep geworteld, dat deze niet te overbruggen is.

De Rijnsburgers zeggen van de „zeeërs”, dat zij een *golf over hun hoofd hebben gehad*, in de betekenis van : hij heeft ze wel alle vijf, maar ze liggen niet op een rijtje.

Er zijn voorts enige scheldnamen, doch deze vallen buiten het karakter van deze bijdrage.

Zie ook onder Rijnsburg.

KOUDEKERK AAN DEN RIJN

Kraaien.

De bewoners van Hazerswoude en Koudekerk gaan veel met elkander om. Herhaaldelijk kan men horen : Hij is geen kraai, maar een blauwkous. Het wapen van Koudekerk aan den Rijn, dat ontleend is aan dat van de heren **VAN POELGEEST**, is : in blauw een balk van goud vergezeld van drie adelaars ¹⁾ van zilver. Misschien heeft men eertijds de adelaars voor kraaien aangezien. De spotnaam zou ook ontleend kunnen zijn aan het dragen van zwarte kleren. Immers nog heden ten dage worden dominee, pastoor en aanspreker voor kraai uitgescholden.

LANGERAAR

Strooplikkers.

Deze spotnaam dragen de bewoners vanwege hun lijkige praten. Ze spreken even kleverig als stroop maar zijn kan ; 't is alsof hun tong aan 't verhemelte kleeft, aldus mijn zegsman. „Kom je o-o-hook van Langeraahaar ?”.

LISSE

Gaapstokken.

Wanneer een vreemdeling door Lisse gaat zou deze door de op hoeken van straten staande inwoners met open mond worden nagekeken.

Volgens het Woordenboek der Nederlandse taal is **gaapstok** een nagenoeg verouderd woord en betekent o.a. iemand, die in gezelschap of openbare samenkomsten de aanwezigen stokstijf en stom zit aan te gapen.

Lisser **Gaapstok** is algemeen bekend.

¹⁾ Volgens sommigen oorspronkelijk drie leeuweriken.

NIEUWKOOP

Roestbuiken.

Zoals bekend, heeft Nieuwkoop van ouds veel smederijen.

NOORDEN

Koeten.

In Noorden, gelegen temidden van de veenplassen en rietvelden, zijn veel watervogels. Op Nieuwkoop en in Zevenhoven kan men vaak de bewoners uit Noorden voor koeten horen uitmaken : Noordse Koet.

NOORDWIJK

Torentrekkers.

In de stoere toren van de Ned. Herv. kerk te Noordwijk hangen twee klokken, de grootste in 1677 in Amsterdam gegoten door **PETRUS HEMONY**, de andere in 1690 door de Rotterdammer 1. **OUDEROGGE**. Eens, wellicht in de Franse tijd, toen het dorp in armoede verkeerde, was volgens overlevering de klokkestoel zodanig vermolmd, dat het gevaarlijk was de klokken te luiden. Geld voor herstel was er niet en zonder luiden ging 't ook niet. Wat te doen? Armoede zoekt list. Een der klokkenluiders klimt omhoog, slingert de klokketouwen door een der galmgaten naar buiten. Als nu de luiders gaan trekken kan hen niets gebeuren ! Maar die vervelende koetillers, dwarsdrijvers en blauwkousen konden niet nalaten hiermede de spot te drijven en sindsdien heten de Noordwijkers torentrekkers. Zie : **W. B(RAUN)**, Weekblad De Zee-kant, rode jaarg. 2 Sept. 1949, nr. 536.

Negenwekers.

Ontleend aan de naam van zekere vroege aardappelsoort, die daar wellicht meer dan elders werd geteeld. Thans onbekend en vermeld door **CORNELISSEN**, deel 111, blz. 96.

De verhouding tussen de zeedorpen Noordwijk en Katwijk is goed, al spotten de Katwijkers wel eens met de Noordwijkers. Overdiep zegt hiervan : De „Noortecher” hebben (bij de Kattekers) geen bepaalde schimpnaam, zij worden alleen door het attriboot „blaeuwe” (Noortechers) gekenmerkt : ten eerste droegen zij vroeger blauwe kousen, ten tweede zijn ze tamelijk gesteld op „ 'n pietsje” ('n borrel), waaraan zij

misschien een blauwe' gelaats- of althans **neustint** dankten. Een niet algemene sterotiepe betiteling is die van „**suikerij-konte**”, omdat zij naar verluidt, zulke liefhebbers van cichorei waren, dat dit artikel veeleer dan koffie de pot vulde. Noord-wijk heet dan ook wel „**Suikerijland**.” Zie : DR. G. S. **OVERDIEP** met medewerking van C. **VARKEVISSE**, De Volkstaal van **Katwijk aan Zee**. Antwerpen 1940, blz. g.

De spotnaam Suikerijkonten is ook mij genoemd.

NOORDWIJKERHOUT

Koeietillers.

Er was eens een boer in Noordwijkerhout, die een koe naar de weide wilde brengen. Aldaar aangekomen tilde hij de koe over het hek en ging daarna zelf door het hek. Sindsdien heten de Noordwijkerhouters koeietillers. Algemeen bekende spotnaam, waarvan de verklaring door ouderen ter plaatse met smaak wordt verteld.

OEGSTGEEST

Klokkenverzuipers.

Eens, lang geleden, togen enige Oegstgeester notabelen naar een ver afgelegen oord om een torenklok te kopen. De buidel was goed gevuld, maar er waren onderweg veel pleister-plaatsen en zo gebeurde het, dat toen men eindelijk te **bestemder** plaatse aankwam, het geld verteerd was en men geen klok kon kopen. Daarom heten de inwoners van Oegst-geest klokkenverzuipers. Vermeld door **CORNELISSEN**, deel III, bl 97, zonder verklaring.

OUDE ADE

Poepzakken.

Vroeger bestond er steeds strijd tussen de jeugd van Oud Ade en van 'het nabijgelegen Rijpwetering. De bewoners van Rijpwetering scholden die van Oud Ade uit voor Oudaadse poepzakken, zoals bekend, de scheldnaam voor een dikke man of vrouw.

OUDE WETERING

Waterrotten.

De bewoners leven op en aan het water en zijn bekend als zeer goede zwemmers, zeilers en ijszeilers.

ROELOFARENDVSVEEN

Veenſe ſprotbuiken.

Onder „ſprot” wordt in „de Veen” verſtaan kromme, „roetiſte” ſnijbonen, een minderwaardig product, dat op de veiling haalt niets zou **opbrengen** en daarom door de tuinders uit zuinigheid zelf wordt gegeten.

RIJNSBURG

Blauwkouſen.

De Rijnsburgers, evenals de inwoners van Hazerswoude, worden blauwkouſen genoemd.

Wanneer Noordwijkers op weg naar Leiden door **Rijnsburg** komen, wordt er veelal gezegd: „’t Gaat niet beſt *in* Rijnsburg, ze zijn aan ’t werk”, waarmede te kennen wordt gegeven, dat de Rijnsburgers liever in de handel zijn dan op ’t land werken.

Voor al bij de Katwijkers hebben de Rijnsburgers een ſlechte naam. Zij zeggen van hen : „*Wat ’n Râainsburger hâad (heeft), hâad ie àn*”, waarmede wordt bedoeld : hij ſchept op met mooie kleren (Zie ook Overdiep).

Rijnsburger uien.

Ook een veel voorkomende ſpotnaam, welke is ontleend aan een ſoort ui van deze naam. Wanneer de Katwijkers hun hiervoor uitschelden, wordt er geantwoord : „Als er geen uien waren, had je geen gemarineerde haring !”

RI JPWETERING

Koekhappers enz.

De bewoners van dit dorp wonen „op de rip” en worden genoemd Ripſe waterrotten, ook Ripſe ſnijkoeken en Ripſe koekhappers.

RI JNSATERWOUDE

Stoepschijters.

Eens, lang geleden, had een van de Woudſe boeren een nogal knappe ſtoepmeid in dienſt genomen, voor wie bij de jongelieden van het dorp al gauw veel belangſtelling beſtond. Zowel de boer als de meid „werden dit zat” en beſloten daar aan een eind te maken. Op een avond werden de jongens, die

belangstelling getoond hadden, afzonderlijk uitgenodigd om eens aan te komen. Het spreekt van zelf, dat toen de „**uitverkorenen**” „**netjes** in ‘t **pak**” de huiskamer binnen kwamen en daar vele andere gegadigden aantreffen, zij zich lelijk beetgenomen gevoelden. Die grap moest betaald worden en bij vertrek van de jongelui werden „**enige** visitekaartjes” in het **stoephok** (stoep van het **boenhok**) gedeponeerd. Hieraan danken de „**Wouwenaren**” hun naam van Stoepschijters. Netjes klinkt het niet, maar ‘t is niet anders.

SASSENHEIM

Aspotten.

De betekenis is onbekend.

Misschien is deze algemeen bekende spotnaam ontleend aan de ijzeren of stenen **aspot**, welke eertijds bij de open haard stond en in dat geval zou de betekenis kunnen zijn : bij de haard zittenden, getuigende van weinig **ondernemingszin**. De spotnaam wordt zonder toelichting vermeld door **CORNELISSEN**, deel III, blz. **101**. Zie voor de betekenis van de **aspot** art. XVI van het **1791** vastgestelde Reglement van het Loridanshofje, Leids jaarboekje **1932**, blz. III.

TER AAR

Bonenbuiken.

In verband met het veelvuldig gebruik van bonen, vooral bruine bonen, welke hier bij overvloed worden verbouwd.

BUURTSCHAP UITERWEG, GEMEENTE AALSMEER

Buurtse kwakken.

De kwak is een vroeger in de laagveenmoerassen veel voorkomende, thans in ons land zo goed als uitgestorven **reiger**-soort. Deze vogel heeft een *blauw-zwarte rug* en *witte onderzijde*. Wellicht, dat de kwak in de moerassen bij Aalsmeer nog broedde toen deze vogel elders niet meer voorkwam. Tot voor kort droegen de boeren en boerenknechts van de **Uiterweg witte broeken** en *blauwe kielen* (z.g. schobbejakken), afgebeeld in het Gedenboek, uitgegeven door de Centrale **Aalsmeerse** veiling te Aalsmeer, ter gelegenheid van haar **25-jarig** bestaan (**12 Jan. 1937**). De laatste drager van een witte broek stierf in **1938**. Zou de spotnaam verband houden met de vermelde kledij ?

Volledigheidshalve zij medegedeeld, dat kwak van ouds een spotnaam voor mannen is in de betekenis van sukkel, sul. Een Leidse kwak was een scheldnaam van boeren tegen Leidenaren. (Zie Woordenboek der Nederl. Taal, VIII, kol. 671.

VALKENBURG

Ruzie bestaat er nogal eens tussen Rijsburgers en Valkenburgers. Bij ruw weer roepen de Rijsburgers tegen de Valkenburgers : „*Moeten jullie de toren niet binnenhalen ?*” Rijsburg heeft, zoals bekend, een stoere tufstenen toren en Valkenburg had tot de Meidagen van 1940 een houten kerk-torentje, dat nauwelijks boven de hoge iepebomen uitstak.

De Valkenburgers antwoorden hier wel op met : „*Hebben jullie de geit al binnengehaald ?*” De Valkenburgers beweren nl. dat de Rijsburgers een geit laten lopen op de trans van de toren, waar gras zou groeien.

Nazareners.

De Rijsburgers schelden de Valkenburgers uit voor Nazareners, ook zegt men te Rijsburg, met betrekking tot Valkenburg. „*Hij komt van Nazareth*”. Valkenburg wordt daarmee aangeduid als een verachtelijk plaatsje, op grond van het vermelde bij Johannes 1, vers 47 (Kan uit Nazareth iets goeds zijn ?).

VOORHOUT

Dwarsdrijvers.

Wellicht ontstaan vanwege het moeilijke karakter van de bewoners van dit dorp.

Toen men eens in Voorhout de kerk herstelde kon men de balken daarin niet brengen, omdat de timmerlieden deze dwars voor de deur hielden ! Wellicht houdt hiermede ook verband het gezegde : „ *Het is een Voorhoutser, hij wil dwars onder de brug door*”, hetgeen gezegd wordt wanneer iemand, op straat met een kar of in huis met een meubelstuk, onhandig manoeuvreert.

WADDINXVEEN

Koeketers.

De Boskoopse jongelieden (krooseters) maakten die van Waddinxveen uit voor koeketers.

Wellicht berust deze spotnaam op het vroeger in de kermisdagen in Waddinxveen veel voorkomende koekslaan. Met een flinke knuppel moesten de smakelijke taaie koeken, welke wel een jaar bewaard konden blijven, doormidden worden geslagen op een houten blok, waarin een geul van ongeveer 4 cm. Er werd door twee personen geslagen ; winnaar was hij, die in het minst aantal slagen de koek gehalveerd had. Wie won kreeg de stukken koek, wie verloor betaalde de koeken !

WARMOND

Beulingprikkers.

Op het platteland werden vroeger in het najaar door velen een of meer varkens geslacht. Men maakte dan zelf worst. Met behulp van een worsthoorn stopte men met de duim het gehakte vlees in een darm, waarna de worst werd gekookt. In Warmond bestond vroeger onder de boeren de gewoonte na het slachten vrienden en geburen tot een maaltijd uit te nodigen, het z.g. „**Karbonademaal**”. Dan werd ook de beuling (worst) gekookt en deze moest tijdens het koken geprikt worden daar anders de darm zou barsten vanwege het uitzetten. Dit prikken had als een soort ceremonie tijdens het feestmaal plaats. Wellicht danken de Warmonders hieraan hun spotnaam, welke helaas alleen nog onder de ouderen bekend is.

Als spotnaam zonder verklaring vermeld door CORNELISSEN, deel 111, blz. 106.

ZOETERWOUDE

HangkonTERS.

De scheldnaam is wellicht ontleend aan een vroegere mode.

DE STAD LEIDEN

Na al deze min of meer onvriendelijkheden te hebben vermeld betreffende de inwoners van de dorpen rondom Leiden, mogen we de lezers de spotnamen van de Leidenaars niet onthouden. Welnu, zij komen er niet beter af ! Het zijn **glip**-pers, **kletskoppen**, **peueraars**, **blauwmutsen**, **hondengravers**, **hondendoders** en **hondenhangers**, al zijn niet al deze namen thans meer in zwang.

Glippers.

Tijdens het beleg in **1574** werden pogingen gedaan om een vrijwillige overgave der stad te bereiken. Het waren de buiten de stad vertoevende Leidse glippers, die de brieven zonden aan de stadsregering om namens de vijand beloften te doen van pardon en goede behandeling. Zie P. J. **BLOK**, Geschiedenis **eener** Hollandsche Stad, (**1916**), deel 111, blz. 53.

Kl e t s k o p p e n .

Ontleend aan de met zweren overdekte hoofden welke vroeger veel in Leiden zouden voorkomen.

Boze tongen beweren dat de enige (ook wel : eerste) **Laie**-naar-zonder-kletskop (zweren) in de Mirakelsteeg ter wereld kwam. Zie **DR. HENRI VAN ROOYEN** O.S.C., Het Mirakel van Leiden, Leids Jaarboekje **1943**, blz. **109**. Opgemerkt zij, dat volgens **CORNELISSEN**, deel **III**, blz. **93** de spotnaam Leidse Kletskop is ontleend aan „**zekere** wel bekende, dunne, hardgebakken stroperige koekjes, waarop amandelstukjes, welke o.a. in Leiden worden gebakken”. Dit verklaart evenwel niet waarom deze Leidse koekjes kletskoppen worden genoemd !

P e u e r a a r s .

Nog steeds is de liefde voor het peuren bij bepaalde **Leiden**-naren groot. Welke belangrijke plaats deze liefhebberij, om in een schuitje gezeten 's **nachts** paling te verschalken, vroeger innam, blijkt uit de meer dan een eeuw oude schets **van HILDEBRAND** „De Leidsche Peueraar”. **HILDEBRAND** dreef de spot met hen : Loilak ! Kom je weer oit je smulshoet ? Om de hartstocht voor dit peuren betitelt de spot de „**Laienaar**” sinds lang met de naam van peueraars.

Zie de **Navorscher** van 1853, blz. 373, **CORNELISSEN**, deel **III**, blz. go en **SCHRIJNEN**, deel 11, blz. 86.

B l a u w m u t s e n .

Deze niet meer in gebruik zijnde bijnaam is ontleend aan de Leidse wevers, die eertijds hun weefgetouw aan huis hadden en **daar** werkten met blauwe wollen slaapmutsen op het hoofd. Zoals bekend hadden de voorhuizen, waar de getouwen opgesteld stonden, geen verwarming. Wellicht, dat de wevers daarom warme wollen mutsen droegen. Ook **HILDEBRAND**

maakt melding van het dragen van „de blauwe Slaapmuts” door de Leidsche *Peuëraar* (1836).

Zie ook **DR. E. LAURILLARD**, *Vlechtwerk*, Amsterdam 1880, blz. 138, **CORNELISSEN III**, blz. go en **SCHRIJNEN**, deel 2, blz. 86.

Hondengravers.

De Leidse Schout **MR. WILLEM DE BONDT**, een hevig vervolger der Remonstranten, had een hond, die Tyter heette en de lieveling van zijn meester was. De hond werd ziek en stierf plotseling. De man was hierover zeer bedroefd en hij besloot Tyter plechtig op het Kerkhof ter aarde te bestellen (20 Jan. 1634). Een oude gravure geeft een beeld van de , plechtige begrafenis, waarbij o.a. vele honden, de schoutskinderen aanwezig waren. Hierna werd het dodenmaal gehouden. De Schout stond al niet best aangeschreven bij de burgerij, maar deze hondenbegrafenis deed de maat overlopen. Men dreef er de spot mee en **VONDEL** heeft er een schimpdicht op gemaakt, waarin hij de Leidse Heren „de Hondgravers Heren” noemt.

Zie voor een uitvoerige beschrijving : **CORNELISSEN**, deel 111, blz. 91-93 en P. J. **BLOK**, *Geschiedenis eener Hollandsche Stad* (1916), deel III, blz. 133.

Hondendoders.

Deze bijnaam, welke niet meer in gebruik is, wordt vermeld bij **LAURILLARD** (*Vlechtwerk*, blz. 417) en is een zinspeling op de hongersnood tijdens het beleg van 1574, toen de Leidenaars zich met hondenvlees voedden. Zie ook **CORNELISSEN**, deel 111, blz. go. Zonder verklaring eveneens vermeld in de *Navorscher* van 1853, blz. 373 en door **SCHRIJNEN**, deel 2, blz. 86.

Hondenhangers.

J. LE FRANQ VAN BERKHEY zegt in de *Sint Nicolaas Boer*, *Academische Vertellingen*, 1798, blz. 168 :

Want Hollandsch Landvolk geeft al ligt uit jokkerij
Een Bijnaam aan een Dorp, of Vlek, of Burgerij,
En wie ontkent het, want geen Stad zelfs of men hiet er,
Koeketer te Amsterdam, tot Delft een Kalveschieter,
De *Hondehangers naam* behoort tot *Leyden 't huis*.
De Edammer Kaasboer, Goudsche **Gaaper**, Vlaardings Buis enz.

De spotnaam Hondenhanger herinnert aan het vonnis van de Schepenen der Stad Leijden, in 1595 geveld tegen de hond van **JAN JANSZ. VAN DER POEL**, genaamd Provetie, die een kind dodelijk had gebeten ; het dier werd veroordeeld om „geleyd en gebragt te worden op 't Pleijn van 's Gravensteijn alhier, alwaer men gewoon is de boosdoeners te straffen en dat hij aldaer door den Scherprechter met de Koorde aan de Galge tussen Hemel en aarde zal worden gehangen tot dat de dood na volgt, dat voorts zijn dode Lijf zal werde gesleept op een horde tot op het galge Velt en dat hij aldaer aen de galge zal blijven hangen tot afschrik van alle andere honden, en elk tot een exempel, verklaart voorts alle zijne goederen indien hij eenige mogt hebben te zijn verbeurt en geconfisqueert, ten behoeve van de graaflijkheid”. (CORNELISSEN deel 111, blz. 91 en Leidsch Jaarboekje 1907, blz. 74).

Ten slotte nog een opmerking over het Katwijker begrip „Laaïs” (Leids). Alles wat niet Katwijks is, is Leids. Iemand, die geheel onervaren is in zee- of visserszaken is 'n Laienaar. Alles wat afwijkt van het gewone, is Laaïs. Zie **DR. G. S. OVERDIEP** met medewerking van C. **VARKEVISSER**, De volkstaal van Katwijk aan Zee. Antwerpen 1940, blz. 10.

A. BICKER CAARTEN

DE RIJNLANDSE KAP

In het Leidse Jaarboekje van 1949 wordt in twee artikelen gesproken over de Rijnlandse Kap, en wel in : „Herinneringen van een go-jarig oud Rijnlander” en „Herinneringen van een Herenstrater aan het begin van de aoste eeuw”. Wellicht zijn er onder u geweest, die bij het lezen van deze artikelen gezegd zullen hebben : „De Rijnlandse Kap, heeft die bestaan ? Nooit van gehoord!” Ja, inderdaad, ze heeft bestaan, doch door niemand wordt ze meer gedragen, of erger nog, het aantal bezitsters is zelfs uiterst gering geworden. En wat was ze mooi! Wat moet het een veertig jaar geleden een prachtig gezicht geweest zijn als men in de Rijnstreek ter kerke ging en velen zich met deze kap getooid hadden. Die mooie hagelwitte kanten kap, waaronder het gouden oorijzer schitterde en de lange hangers bij iedere stap heen en weer bengelden.

Welnu, laat ik u echter iets over deze verdwenen kap mogen vertellen.

Omstreeks hun 18de jaar kregen de boerendochters en ook wel een enkel burgermeisje „kap en ijzer” van haar ouders ten geschenke. In Protestantse kringen geschiedde dit meestal gelijktijdig met de bevestiging als lidmaat van de Kerk. Zo'n geschenk betekende een flinke uitgave, want een complete „ijzer met kanten muts” kostte toch al gauw 3 à f 400.—. Er waren echter ook wel boeren die gouden ducaten bij de juwelier inleverden, die dan werden omgesmolten.

‘t Was een precies werk om deze hoofdtooi op te zetten. Allereerst werd het haar strak gekamd met een scheiding in het midden en in een „wrong” of „tuit” op het achterhoofd bij elkander gehouden. Opdat het haar toch vooral maar strak en glad zou blijven zitten, werd het eerst ingesmeerd met „cocos-vet” of met „zure-melk”. Op het voorhoofd, aan weerskanten van de scheiding, werden een paar valse haarkrullen aangebracht, de zogenaamde „toeven”. Vervolgens kwam over het hoofd een mutsje van zwart satinet „de ondermuts”, die het hoofd geheel bedekte en waar het gouden

Afb. 1
RIJNLANDSE KLEDERDRACHT
eind 18de eeuw

Afb 2
DE RI JNLANDESE KAP

Afb. 3
MOPMUTS (ROUWMUTS)

oorijzer overheen kwam. Wij kunnen dit het best vergelijken met een soort helm, die echter van boven open was en van achter een inham had voor de haarwring. Het oorijzer vertoonde veel overeenkomst met het oorijzer, zoals dit heden ten dage nog in Katwijk aan Zee wordt gedragen, doch het was smaller. 't Gewicht bedroeg ongeveer go gram met inbegrip van de hierna te noemen „boeken”. De gouden plaat liep dus om het hoofd heen en eindigde bij de slapen in twee vierkante, filigrain bewerkte gouden zijstukken, de zogenaamde „boeken”. J. LE FRANÇO VAN BERKHEY in zijn „Natuurlijke Historie van Holland”, deel III(1773), noemt deze „boeken” ook „tooken”, welke benaming thans echter, voor zover mij bekend, in deze streek niet meer voorkomt. Aan deze boeken was een klein, rond oogje bevestigd, waar lange gouden bellen aan hingen, die ook wel „klokken” genoemd werden. Van deze gouden boeken af liepen aan weerskanten twee gouden naalden naar boven, die eveneens fijn bewerkt waren. Vervolgens werd over alles heen de fraaie kanten bovenmuts gedragen, die door een band van achteren werd ingehaald, zodat deze het hoofd met het oorijzer geheel omsloot. (Zie afb. 2). Oorspronkelijk had de bovenmuts geen geplooid strook, doch leek bijna precies op de „mopmuts”. De bovenmuts werd aan de ondermuts bevestigd door een paar lange gouden spelden, die tevens de gouden naalden vasthielden. Bovendien droeg men in de oren nog gouden of juwelen oorbellen.

Oorspronkelijk droeg men nog een zogenaamde „voorhoofds- of haarnaald”, een smalle gouden strook, die over het voorhoofd liep. Later waren 't alleen de Rooms-Katholieke boerinnen die deze nog droegen.

Natuurlijk sprak de beurs ook een geducht woordje mee. In de oorijzers zelf was al verschil. Zo waren er „slappe” en „stijve” ijzers, De eerste waren het duurst, want zij waren vervaardigd van het zogenaamde „ducatengoud”. Ook waren de spelden en de hangers aan de boeken vaak met diamanten bezet. In de kantsoort van de bovenmuts was ook veelvariatie. Zo was er Mechelse en Brusselse kant en ook hierin was nog weer verschil. Geen wonder dat de boerendochters vroeger dan ook naar deze hoofdtooi, door het mannelijke geslacht „in waarde” geschat werden.

Natuurlijk was deze dracht niet voor ieders beurs bereik-

baar en bovendien was ze ook te bewerkelijk om iedere dag gedragen te worden.

Gewoonlijk droeg men in de week de „mopmuts” (afbeelding 3) in andere streken ook wel „hul” genoemd. **ELSA VAN HEUSDEN** schrijft hierover in : „Bonte Kleren en Blanke Kappen” (1948) het volgende :

„Reeds de Katwijkse muts had een dergelijke vorm en wij zien nog heden ~~deze~~ hul door oudere vrouwen in West-Friesland dragen ; terwijl het tevens de werkdracht was in tegenstelling tot de veel rijkere en mooiere Westfriesse muts. Tot in het Gooi toe wist de hul zich te handhaven om maar niet te spreken van Volendam, waar zij een geheel eigen leven ging leiden”.

Bij deze muts kwamen de gouden sieraden, uitgezonderd de oorbellen, te vervallen. Wel werd de ondermuts ook hierbij gedragen. De mopmuts was ook van kant, doch had van achteren geen geplooidde strook. De zijkanten, de „wieken” werden opgespeld, en de voorrand was heel fijn geplooid. ‘t Plooien of „nippen” van de mutsen was een werk, dat lang niet iedere vrouw machtig was. De „mutsenwassters” brachten echter uitkomst en zo kon men vroeger vaak menig schoolmeisje op Maandagmorgen zien met een doosje onder de arm, waarin moeders mutsen zaten, die bij de wasvrouw werden afgegeven en daar voor 3 à 4 stuivers werden gewassen en geplooid.

Vroeger, toen het rouwen in de Rijnstreek nog algemeen was, sprak ook deze hoofdtooi een speciale taal. Bleef men gedurende de rouwperiode „kap en ijzer” dragen, dan werden de gouden spelden, hangers en oorbellen vervangen door zilveren, bezet met gitten en de bovenmuts was dan van gewone tule. Vaak echter droeg men gedurende deze periode alleen de mop-muts. Ook deze was dan van tule en de „wieken” werden opgespeld met zwarte rouwspeldjes.

Op de muts droeg men een hoed van grote vorm (figuur 1). **LE FRANÇO VAN BERKHEY**, vertelt ons hierover, in zijn genoemd boekwerk, het volgende :

„Hier benevens behoort ‘er tot het Hoofdsieraad een groote weidsche Stroo-Hoed : waarin medezoo in de fijnheid van het Stroo, als in de kostbaarheid van eene Zijden of **Chitsen** Voering, een groot onderscheid te bespeuren is. Die in ‘t hartje van Rhijnland, en aan de kant van Delfland wonen, draagen

ze plat eirondig, en slegts een weinig geboogen, met eene geheele Voering”.

Deze hoed werd echter in de loop der tijden zéér gemoderiseerd, zodat men ten slotte de zogenaamde „kapothoedjes” droeg. Deze worden in Katwijk aan Zee nog wel gedragen op „de burgermuts”, doch dan zonder keelbanden.

Op de Bodegraafse Kaasmarkt van 31 Augustus 1948, die ter gelegenheid van het 50-jarig regeringsjubileum van H. M. Koningin Wilhelmina een feestelijk karakter droeg, waren nog 5 boerinnen die zich hiermede getooid hadden. Er was verzocht aan de boeren met hun vrouwen die dag in de kledij van 50 jaar geleden te verschijnen. Voor het mooiste geheel (wagen en **costuum**) was een prijs beschikbaar gesteld. Behalve de 5 genoemde boerinnen, waren er nog velen die „de mopmuts” droegen, terwijl ook heel wat boeren de „hoge zijden pet” op hadden. ‘t Was een onvergetelijk schouwspel.

Moge dit artikeltje er mede toe bijdragen, dat de nog aanwezige kappen en ijsers voor het nageslacht bewaard worden.

Hazerswoude, October 1949.

H. J. DE KORT

DE LEIDSE MONUMENTEN ¹⁾

DE VERANDERINGEN IN HET STADSBEELD GEDURENDE DE JAREN 1948 EN 1949

In de afgelopen twee jaren onderging een aanzienlijk aantal monumenten in onze stad wijzigingen. Vrijwel steeds betreffen deze veranderingen herstel of restauratie van de voorgevels, waardoor het aanzien van de stad werd verfraaid.

Dit geldt in het bijzonder het woonhuis *Pieterskerkhof 22*, hoek Pieterskerkstraat. In het Leidse Jaarboekje 1940 werd reeds de aandacht gevestigd op de zich in dit pand bevindende merkwaardige kelderverdieping. Tijdens het, op advies van de Dienst der Gemeentewerken, verwijderen van de pleisterlaag, kwam een 6-tal gemetselde dubbele rondboogjes voor den dag, alsmede enkele baksteenversieringen naast de voordeur. Een groot deel van de vóór- en zijgevel bleek te zijn opgetrokken van 15de-eeuwse moppen in formaat $23 \times 12 \times 6\frac{1}{4}$ cm, van bleek-rose kleur. Op verscheidene plaatsen waren in de loop der tijden veranderingen aangebracht met rode handvorm-rijnsteen in formaat $19 \times 9\frac{1}{2} \times 4\frac{1}{2}$ cm. De eigenaar van het pand, de heer A. L. VAN BERGE HENEGOUWEN werd bereid gevonden, het herstel van de gevel, hetwelk eigenlijk een consolidatie betekende, ter hand te doen nemen. Toen naderhand het belang van deze gevel kon worden aangetoond, werd overheidssubsidie voor de restauratie verleend.

De Gemeente Utrecht stelde zelfs een kleine partij moppen voor de restauratie van deze waarschijnlijk enige Leidse woonhuisgevel met laat-middeleeuwse fragmenten, beschikbaar.

De veronderstelling, dat zich aan de Pieterskerkstraat een topgevel zou hebben bevonden, werd tijdens de restauratie bevestigd, toen de later aangemetselde benedenste trappen te voorschijn kwamen. Herstel van de vroegere topgevel in

¹⁾ Veertiende vervolg.

eventueel gothiserende vorm lag evenwel buiten de bedoeling van het restauratieplan.

De eigenaar van dit huis heeft daaraan de naam „huys in den houck” gegeven, omdat deze naam in oude stukken werd aangetroffen ¹⁾).

Van de bewaarderswoning aan de stadstimmerwerf, *Galgewater 21*, waarvan alleen de begane-grondverdieping als woning gebruikt werd, werden de *1ste* en *2de* verdieping, welke nog in vrijwel ongerepte vroeg-*17de-eeuwse* — hoewel verwaarloosde — staat verkeerden, verbouwd tot bovenwoning voor een hulpbewaarder. De oorspronkelijke indeling van dunne eiken schotten en bedsteden ging verloren ; echter werd door de Dienst der Gemeentewerken in nauw overleg met Monumentenzorg toch nog een architectonisch verantwoord interieur verkregen. Een lelijke buitenschoorsteen is verwijderd en de gevels werden gerestaureerd. Een vermeldenswaardige ontdekking vormde het terugvinden van een, achter metselwerk verborgen, eiken verbindingsdeur tussen de opkamer en de grote werkplaats. In de deur, belegd met fraai smeedwerk, bevindt zich een ronde spion-opening, bedekt met een draaibaar eikenhouten schijfje. Een en ander is door de zorgen van het Stedelijk Museum „De Lakenhal” gereinigd.

Hoogstwaarschijnlijk is de opkamer, welke een kruisvenster aan de binnenplaats van de werf, een balkenzoldering, een betegelde bedstede en een zeer fraaie vroeg-*17de-eeuwse* schouw bezit, het vroegere kantoor van de stadsarchitect.

De restauratie van het aan de Vereniging Oud-Leiden toebehorende pandje *Kloksteeg 2* werd voltooid en met enig ceremonieel in gebruik genomen.

De fraaie halsgevel *Steenschuur 16*, eigendom van Mr. Dr. H. D. M. KNOL, werd gerestaureerd en daarvoor een fraai

¹⁾ Volgens mededeling van mej. A. J. VERSPRILLE vermeldt Register Vetus, bon Overthoff : St. Pieterskerkhof noordzijde westwaards aen : Willem Symonszoon van Schilperoort's huys in den houck. Willem Symonsz. tekende 29 Dec. 1576 aan met Maritgen Baltensdr. uit Rotterdam. Hij was pannembakker en woonde bij de volkstelling van 1581 aan de Haarlemmerstraat, thans de nos 220 en 222. Volgende eigenaren zijn : Willem van der Wilde ; Louris Corn. zn Schenaert 1591 ; Henrick Gerritsz. van der Eem ; Geertgen Maertens ; François Valerius 17 Mei 1601. Er woonde vervolgens een Frans schoolmeester, een witmaker (zeemleder-fabrikant), biertapper, enz.

Lod. XVI stoephek aangebracht. Het stoephek is afkomstig van het v.m. woonhuis Bloemmarkt (thans Boommarkt) 7 ¹⁾ en stond opgeborgen in het Sted. Museum „De Lakenhal”.

Het bovendee! van de Vingboonsgevel *Haarlemmerstraat 174* (fa. VAN CLEEF), gelegen recht voor de Hooglandse Kerksteeg, werd met overheidssteun volledig gerestaureerd.

Bij het aanbrengen van een winkelpuibekleding aan de gevel van het pand *Haarlemmerstraat 165*, kwam het tweede gedeelte van de oorspronkelijke gevel van het v.m. St. Baragasthuis, met speklagen en ellipsbogen boven de vensteropeningen, aan den dag ; zij zijn thans achter de bekleding verborgen ²⁾).

Het bovendee! van de trapgevel *Herengracht 7* (fa. KROMWIK) werd wegens bouwvalligheid in de oude toestand hersteld. Helaas bleek het uit commerciële overwegingen niet mogelijk, de lichtkozijnen tevens van bijpassende ramen te voorzien. Om dezelfde redenen bleef de buitengewoon lelijke onderpui gehandhaafd.

Het onderstuk van de lijstgevel *Herengracht 17*, hetwelk wegens bouwvalligheid moest worden vernieuwd en daarbij tevens van pakhuisdeuren met een uitrit zou worden voorzien, werd op advies van de Dienst der Gemeentewerken en op verzoek van de Vereniging Oud-Leiden volledig gerestaureerd. De bestaande lelijke eikenhouten voordeur werd veranderd en tevens daarboven een passend bovenlicht aangebracht. De stoep werd, met vernieuwing van twee gebroken palen, in de oude staat hersteld. Voor de gevelrestauratie werd zoveel mogelijk de oude steen opnieuw gebruikt, aangevuld met van de afbraak der panden Rapenburg *107-III* afkomstige handvormsteen. Tevens werd de bovengevel ontdaan van een bruine sauslaag, welke daarop, na een brand aan het eind der *19de* eeuw was aangebracht, en vervolgens opnieuw gevoegd. Deze gevel neemt thans wederom een waardige plaats in, temidden van een rij voorname panden. De eigenaar, de heer H. VAN DALEN schonk bij deze gelegenheid $\pm 15 \text{ m}^2$ Namense vloertegels aan de Gemeente Leiden.

¹⁾ Achterzijde van Breestraat 24 ; het oude collegegebouw van de Universiteit en Museum van Oudheden, thans afgebroken en vervangen door de telefooncentrale. Een afbeelding van de vroegere volledige stoep bevindt zich in museum „De Lakenhal”.

²⁾ Zie L.J. 1943 blz. 190.

De halsgevels *Pieterskerkkoorsteeg 10* en *Herengracht 98* werden wegens bouwvalligheid ten dele afgebroken en met toepassing van oude handvormsteen in de vroegere staat hersteld.

De halsgevels *Kort Rapenburg 4* en *Vestestraat 146* werden met nieuwe handvormsteen in de oude vorm vernieuwd.

De boventop van de halsgevel *Volmolengracht 2*, hoek Oude Singel, werd op eigen initiatief op kwalijke wijze hersteld en van een deel zijner vlechtingen ontdaan. Beter geslaagd is een gelijksoortige reparatie aan het woonhuisje *Uiterste Gracht 91*.

De zijgevel met schoorsteenbekroning Hooglandse *Kerkgracht 23*, (fa. AUG. BIGOT & Co.), welke men voornemens was, te doen bepleisteren, werd in vroegere staat hersteld en de schoorsteen van een passende afdekking voorzien.

De achtergevel van het interessante huis *Mare 110* (apothek van de fa. VAN DRIESUM)¹⁾ werd op verantwoorde wijze verbouwd en gerestaureerd. Tevens werd de geleverde eikenhouten zoldering van een der vertrekken afgehoogd, moer- en kinderbinten hersteld en de spreidlaag bijgewerkt met overgebleven oud eikenhout van de restauratie van de Stadstimmerwerf.

¹⁾ Omstreeks 1600 behoort het huis aan Dirk Cornelisz. Heermaal, waarna in 1611 diens weduwe Marijtgen Claesdr. het huis met de oliemolen en alle gereedschappen verkoopt aan Pieter Andriesz. van Vesanevelt, olieslager, Vroedschapsraad en gecommiteerde in de Rekenkamer van Holland. Deze verkoopt het huis in 1641 aan Dirck Willemsz. Pijlsteeker. In 1652 koopt Herman (ook : Harmen) Schuyl het geheel voor f 10.300.—. In 1657 maakt Burgemeester Herm. Schuyl omtrent een raam in de zijmuur een overeenkomst met zijn buurman Johan van Leeuwen, bewindhebber der O.I. Compagnie. Vervolgens gaat het pand in 1721 over op Gillis de Clercq. Dan moet het oliebedrijf tot het verleden behoren, want de koopsom is slechts f 2800.—. In 1780 gaat het over op de kleinzoon Antonie le Clercq. De volgende eigenaar is Anthoine Dermout, wiens weduwe Alida de Hennion, het pand met nog 2 kleine huisjes verkoopt aan Jan de Sanger Fransz. Het wordt omschreven als : tussen Clarasteeg en het Schuylenbruggetje (over de v.m. Marendorpse Achtergracht), tegenover de brouwerij 't Hart, met de conditie, dat voor de tijd van 50 jaar in het huis geen kaarsemakerij of kruideniersnering mag worden uitgeoefend. Jan de Sanger Fransz. laat het huis in 1790 na aan zijn dochter Maria Cornelia Mettrop. Bij een volgend transport, in 1796, aan Andreas Hess, worden nog de vaste en losse gereedschappen, tot de kaarsemakerij behorende, genoemd.

(Vriendelijke meded. van Mr. R. VAN ROIJEN en Mr. E. J. SPIER).

Het bovenstuk van de trapgevel **Donkersteeg 5** onderging een vernieuwing in historische trant, evenals de halsgevel **Hooigracht 29a**. De laatstgenoemde werd bovendien een verdieping hoger gemaakt, waardoor een betere aansluiting bij de omringende bebouwing is verkregen.

Het bovendeel van de lijstgevel **Breestraat 108** (fa. SURINGAR & Co.) werd eveneens vernieuwd en van beter bijpassende ramen voorzien.

De gepleisterde lijstgevel **Breestraat 20** („de Ploeg”), welke Rij kseigendom is, werd door de Rijksgebouwendienst schoongeblkt, bijgemetseld en opnieuw gevoegd, waarbij de aanzetten van de vroegere halsgevel (omstr. 1900 verbouwd), behouden bleven, evenals de segmentbogen van een vroegere raamstelling. Ofschoon het voegwerk enigszins ongevoelig is uitgevoerd, verdient de hier toegepaste wijze van restaureren, nl. met behoud van alle aangetroffen fragmenten en elementen van een vroegere toestand, evenals dat is geschied bij de restauratie van Pieterskerkhof 22, alle aandacht,

De bepleisterde zijgevel van het winkelpand **Haarlemmerstraat 129** (fa. JANSE ¹⁾), welke een belangrijk onderdeel is van de schilderachtige achtergevelreeks langs de waterzijde van de Stille Mare, moest wegens bouwvalligheid worden hersteld. Na verwijdering van de pleisterlaag vertoonde de gevel echter een dusdanige lappendeken van latere reparaties, dat herstel in baksteenmetselwerk helaas bezwaarlijk bleek en deze opnieuw moest worden bepleisterd. De termijnboog, welke boven het huidige dubbele raamkozijn werd aange- troffen, is wellicht dezelfde van het vroegere lichtkozijn, voor- komende op de schilderij van Jan van der Heyden (zie L. J. 1941 blz. 211 e.v.). In de ondermuur, welke ± 0.4 m dik is, bevinden zich boven het water een kelderdeur en een vierkant venster, vrijwel op de plaats van de afbeelding van Van der Heyden.

Het restant van de gevel van het in 1692 door Cornelis Sprongh gestichte „**Heilige-Geesthofje**”, naast de voormalige woning van Chr. Plantijn, welke gevel, uitgezonderd 17de-

¹⁾ **Mej. A. J. VERSPRILLE** deelde omtrent dit pand o.a. mede, dat Jacob Cornelisz. van den Bouchorst het pand op 29 Sept. 1578 kocht en op 18 Mei 1634 verkocht aan Izak Marcusse Bavelaar. Het pand wordt aldus aange- duid : „alwaar de Graaf van Leicester uithangt”. Jacob Cornelisz. dreef in het voorhuis een zijde- en lakenwinkel en was snijder (kleermaker).

eeuwse „modernisering”, uit de François-I periode stamde (1515—1547), in 1875 plaats moest maken voor de huidige sociëteit Minerva en toen door de bouwmeester Prof. GUGEL omzichtig naar Delft werd vervoerd, om aldaar in de tuin van de Technische Hogeschool te worden opgesteld ¹⁾, is verloren gegaan. De „Noodkreet” van Mr. A. J. SORMANI in L. J. 1938 „om het dreigend verloren gaan van een oud Leidsch bezit”, was niet ongegrond. Er ontstond behoefte aan het terrein, waarop te Delft de gevel stond opgesteld, zodat deze moest worden gesloopt. Bij de afbraak bleek het geheel dusdanig sterk te zijn opgemetseld, dat de baksteen niet los te krijgen was en slechts enkele natuursteenstukken met grote moeite konden worden gespaard. Op verzoek van het Gemeentebestuur werden de topboog met afbeelding van de H. Geest, een boog met het jaartal 1688, de beide tympaans boven de vensters en de festoenen met enkele geprofileerde bakstenen naar het museum „De Lakenhal” overgebracht. Het restant van de natuursteen (o.a. basementen) is, bestemd voor andere doeleinden, op de stadswerf opgeslagen.

Het benedenvenster van het woonhuis *Rapenburg 94* (de vroegere woning van Van Duivenbode) werd van een bij de gevel passende roedeverdeling voorzien.

De gevel *Groenesteeg 48* werd ontdaan van een bruine sauslaag, schoongemaakt en opnieuw gevoegd.

Eveneens schoongemaakt en gevoegd werden o.a. de gevels van de panden *Hooigracht 75*, *Langebrug 43* hoek *Diefsteeg*, *Haarlemmerstraat 253* en *Papengracht 18* (belending van het Van Brouchovenhof j e) .

Het uit 1615 daterende poortje *Galgewater 8-9* ²⁾ met half-cirkelvormige geprofileerd-bakstenen boog, afgewisseld met zandsteenblokken, werd met overheids subsidie volledig gerestaureerd. De eigenaar van het nabuurpand, de heer H. FLES, gaf toestemming een afgehakte pilaster van het poortje, voor noodzakelijke verzwaring, voorlangs de bouwmuur van no. g door te trekken. De sluitsteen met de afbeelding van een paard werd door de beeldhouwer M. PIETERSE

¹⁾ Zie L.J. 1934 en 1948.

²⁾ Volgens mededeling van de heer H. M. DE REEDE, zou dit de „Kaatsbaanpoort” zijn, in een koopacte van 15 Januari 1851 genoemd, aan de zuidzijde van de Rijn (Galgewater) en getekend : Wijk 1 no. 29.

hersteld. Bij de restauratie is o.a. gebruik gemaakt van zandsteenblokken, afkomstig van het v.m. H. Geesthofje (zie boven).

Het zandstenen schaapje boven de *Penshalpoort*, Langebrug 22/24, hetwelk door inroesten van de ijzeren ankers was gescheurd, werd door de Dienst der Gemeentewerken hersteld en van bronzen ankers voorzien.

In de gevel van het fabriekspand *Levendaal 150* werd door de heer J. G. J. **VERHEY** VAN **WIJK** Sr. in October 1948 een gebeeldhouwde zandstenen gevelsteen aangebracht, welke een copie is van de gevelsteen „Gaeren”, Oude Singel 242.

In de gevel van een nieuwe rijwielbergplaats aan de *Vestestraat*, ten behoeve van de N.V. Kon. Ned. fabriek van wollen dekens v/h J. C. **ZAALBERG & ZN**, werd in Juni 1948 een barokke gevelsteen met de afbeelding van een liggend schaap aangebracht. Bedoelde gevelsteen is enkele jaren geleden door de heer W. **SCHRANDT** te 's-Gravenhage bij de fa. **PANDER** aangekocht ¹⁾.

Een van de vroegere *Zwarte-Handpoort* overgebleven hoeksteentje, bestaande uit de afbeelding van een hand boven een driekwart bundelzuiltje, aanwezig op de binnenplaats van de oud-ijzerhandel Uiterstegracht 160, hetwelk in Januari 1948 door de heer H. **VAN ULDEN** aan de Vereniging „Oud-Leiden” werd geschonken, is op verzoek van het bestuur ter plaatse gehandhaafd ²⁾.

Omstreeks half September 1948 werd bij vernieuwing van de **walmuur** van het Rapenburg ter hoogte van het gebouw der Amsterdamse Bank een ondergronds gewelf blootgelegd, breed op de waterlijn ± 2.50 m en met een lengte van totaal 17.00 m ; gewelfhoogte van het gedeelte tussen **walmuur** en gevel 0.80 m boven het watervlak en over het verdere gedeelte 1.80 m. Ongetwijfeld zijn hier de restanten aangetroffen van de vroegere *Roomgracht* tussen Rapenburg en Doelengracht, welke bestaan de heer C. J. **KORTENBACH** in L. J. 1947 vermeldde. De plaats van de v.m. gracht is door de Dienst der Gemeentewerken door rondboogmetselwerk in de **walmuur** aangegeven.

¹⁾ Volgens nagelaten mededelingen van wijlen de heer H. **PANDER**, **ZOU** de steen afkomstig zijn uit de **boventop** van een gevel aan het Rapenburg.

²⁾ De *Zwarte-Handpoort* was een hofje met 13 woningen, in 1936 opgeheven.

Foto C. H. van Ulden

GEZICHT OP DE OVERKLUIZING VAN
DE VOORMALIGE ROOMGRACHT
(onder Rapenburg 39).

Foto N. van der Horst

VOORHUIS VAN HET HUISJE
KLOKSTEEG 2,
eigendom der Vereniging „Oud-Leiden”.

PIETERSKERKHOF 22

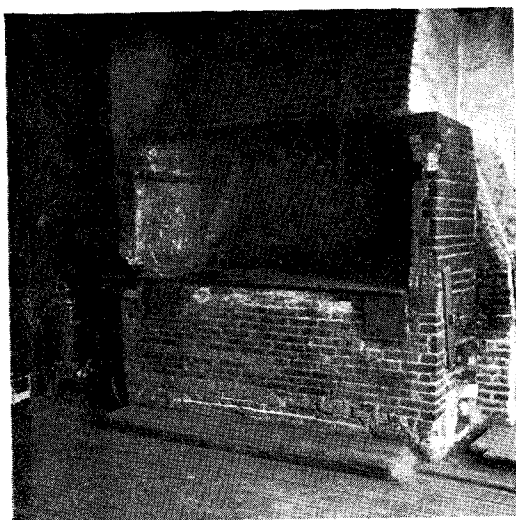

STEENSCHUUR 16

HERENGRACHT 17

Foto's G. van der Mark

WEGGEBROKEN OUDE TABAKSEEST
Nieuwe Rijn 2

HOEKSTEENTJE
v.m. Zwartehandpoort

FRAGMENT GEVEL
v.m. ST. BARBARA-GASTHUIS
Haarlemmerstraat 105

Op verzoek van het Gemeentebestuur werd een, boven de *Schapenbelpoort*, Beestenmarkt 9—10 aangebracht ontsierend reclamebord verwijderd. Het is van belang, dat een restauratie van deze oude marktbel spoedig onder ogen wordt gezien en door belangstellenden mogelijk gemaakt wordt.

Ontsierend ijzerwerk, overblijfsel van een voor-oorlogse lichtreclame, werd verwijderd uit de fraaie natuurstenen bovengevel *Breestraat 31* (Trianon-Bioscoop) .

Omstreeks Augustus 1948 werd bij een herstelling de sierlijke kroonlijst boven de deuromlijsting van het woonhuis *Rapenburg 60* ontluiserd, terwijl de gootlijst van het pand *Hooigracht 87* eveneens bij een ondeskundige reparatie werd verminkt.

De gootlijst van *Hooigracht 101* (hetzelfde pand, waarvan enkele jaren geleden de kroonlijst boven de deuromlijsting werd mismaakt), is wederom in de oude vorm hersteld.

Het interieur van het tot heden vrijwel ongerept bewaard gebleven 17de-eeuwse woonhuis *Oranjevacht 83* werd veranderd door verwijdering van een schoorsteen-uitkraging en het storten van een betonvloer op de oude vloertegels in een gedeelte van het voorhuis. Een gelijksoortig interieur van het oude en harmonische winkelhuisje *Herengracht 43* werd „gemoderniseerd”, waarbij een blauw-hardstenen plavuizen vloer met wit-verglaasde plinttegels langs gewitte muren werd verwijderd en vervangen door granito resp. beton-émaillé. Bij deze gelegenheid maakte tevens de eenvoudige roede-verdeling der bovenlichten plaats voor ruitvormig glas-in-lood, hetgeen zeer ontsierend is.

Het pand *Breestraat 85* (v.m. Hôtel Levedag) werd inwendig verbouwd, waarbij gelukkig de fraaie stucplafonds, een Lod. XV schoorsteen, alsmede een sierlijk gebeeldhouwd marmeren fonteinbakje gespaard bleven.

Van belang is de vermelding van de vervanging van *de vrij onaanzienlijke panden *Rapenburg nos. 107, 109 en 111* door een kolossale driedelige fabrieks- en pakhuisgevel ten behoeve van de N.V. Sijetfabriek **VAN CRANENBURGH en HERINGA**. Ofschoon door de fijnzinnige ontwerper getracht is, de nieuwe gevel te doen aanpassen bij de sfeer van het Rapenburg en daaromtrent bovendien het advies van de Rijkscommissie voor de Monumentenzorg werd ingewonnen, valt te betreuren, dat de ongetwijfeld voor Leiden's toekomst

onmisbare industrialisatie er toe heeft geleid, de wand van onze voornaamste gracht met een zodanig gesloten gevelvlak te onderbreken. Aan de bitsheid van het geheel zou nog enigszins tegemoet kunnen worden gekomen, indien de straatzijde zou worden afgesloten met een karakteristieke „Rapenburg-stoep” en bijpassende hardstenen stoeppalen.

Een waarlijk fraaie oplossing heeft de Dienst der Gemeentewerken tot stand gebracht, door het vervangen van de oude brokkelige zijmuur van het woonhuis *Houtstraat* 6, door een nieuwe muur met enkele spaarzame zijvensters en voortreffelijk bijpassende schoorstenen. De aangebrachte oud-Hollandse schoorsteenbekroning zij onder de aandacht gebracht van alle Leidse bouwkundigen, ter vermindering van de veelal toegepaste, weinig fraaie schoorsteenpotjes. Tevens werd de stoep voor het huis hersteld en voorzien van een oude stoeppaal. Vermelding verdient het gebruiken van gebikte oude metselsteen, afkomstig van afbraak van huisjes bij de voormalige Rijnburgse dorpsmolen, „de Vlinder”.

Het uiterlijk aanzien van het woonhuis *Doezastraat* 34, eigendom van de familie **VAN DER WOUDE**, onderging in de zomer van 1949 een aanzienlijke verbetering, doordat de aan alle kanten gebarsten pleisterlaag werd vernieuwd. Merkwaardig was het feit, dat nog slechts één bejaarde stucadoor hier ter stede de oude „kam”-techniek van het vroegere pleisterwerk meester was. Het resultaat van deze herpleisterde gevel, met zijn vele versieringen, welke, hoewel niet meer van onze tijd, toch aan dit pand zijn karakter verlenen, geeft een verrassend beeld van een vrijwel vergeten pleisterkunst ¹⁾.

Het woonhuis *Pieterskerkhof* 34 werd inwendig verbouwd, waarbij de trap met gesneden eikenhouten leuning bewaard

¹⁾ De „oude Herenstrater” vermeldt in L.J. 1949 op blz. 138 o.a. „de heer STALLINGA, wonende Vestwal, hoek Doezastraat”. De thans 83-jarige heer A. J. STALLINGA was zo vriendelijk, mede te delen, dat hij ter plaatse is geboren in een oude en kleine woning, welke had toebehoord aan een zekere heer ZUUR. In opdracht van zijn Vader, de heer N. J. STALLINGA werd het oude huisje in 1869 afgebroken en vervangen door het huidige pand, naar ontwerp van de bekende stadsarchitect SCHAAP. De heer N. J. STALLINGA was stalhouder. Diens stal bevond zich achter het huis, tussen Vestwal en Hoefstraat, terwijl de rijtuigloods aan de overzijde van de Hoefstraat stond (thans de nos. 6—10). De woning was dus een stalhouderswoning, aan welk feit de 4 paardekopjes boven in de gevel herinneren.

bleef, en de oude eikenhouten balkenzoldering wederom in het gezicht werd gebracht.

Het pand *Nieuwe Rijn. 2* (v.m. tabakshandel „de Visserman”) van de Erven WOLTERS, werd betrokken door de antiquarische boekhandel fa. E. J. BRILL. Het winkelinterieur in het voorhuis onderging enkele wijzigingen ; de opkamer met het onderhuis bleven vrijwel onveranderd. Op de 2de verdieping werden de gemetselde tabaksesten, waarvan één van zeer oude datum, weggebroken.

Het laat-17de eeuwse woonhuis *Oude Vest 73* (halsgeveltype) met een nog oorspronkelijke indeling (spiltrap, voorhuis met boog en trapraampje) en een interessante achtergevel staat ledig, doch is zodanig vervallen, dat behoud twijfelachtig is.

Het valt te betreuren, dat in het stadsbeeld nog zoveel gebroken stoeppalen en geschonden stoepen voorkomen, o.a. *Rapenburg 21* en **125**, *Langebrug 50*, *Steenschuur II*, *Herengracht 2*, **48** en **54**, terwijl aan de Oude Singel bijna geen stoephek meer heel is. Met te groter waardering zij daarom melding gemaakt van de volgende vernieuwingen.

Vier stoeppalen voor het gebouw der Doopsgezinde kerk, *Pieterskerkstraat* no. **I**, waaromtrent in het jaaroverzicht **1947** een opmerking werd gemaakt. Drie stoeppalen voor het huis *Rapenburg 57* werden in Augustus **1948** na een aanrijding hersteld en voor het pand *Rapenburg 84* werd één stoeppaal vernieuwd.

Door de Leidse schilders- en kunstnijverheidsgroep „Het Leidse Kunstcentrum” werden in de zomer en het najaar **1949** enkele exposities gehouden in de „Boerhaavezalen” aan de Vrouwenkerksteeg. Voor dit doel werden door de Dienst der Gemeentewerken enkele kleine voorzieningen getroffen, waarvan het herstel van de trap en het ontdoen van de fraaie eikenhouten deuren van dikke teerlagen het meest de aandacht vragen. Het is te hopen, dat de volledige restauratie van Leiden's vroegste academische kliniek spoedig tot stand zal komen.

Leiden, December **1949**

A. BICKER CAARTEN
G. VAN DER MARK

GEBEURTENISSEN IN DE LAKENHAL IN 1949

De Lakenhal kan op 1949 terugzien als een belangrijk jaar, zowel wat betreft geschenken en bruiklenen alsook aankopen, waarvan de voornaamste zijn : een fijne aquarel van **JOHANNES BOSBOOM**, voorstellende het inwendige van de Hooglandse kerk, samen met een kapitaal Perzisch tapijt en een scheepsmodel, een geschenk van de heer **S. J. SALA**, eertijds te 's-Gravenhage thans te Bergen. De familie **SALA** blijkt veel belangstelling voor de Lakenhal te hebben, want de heer **C. J. SALA**, arts te Oegstgeest schonk een studiekop van **BAKKER KORFF**, van welke meester wij dit jaar eveneens twee bijzonder fraaie paneeltjes in bruikleen mochten ontvangen van Dr. **J. E. KROON**, waarmee de Bakker-Korff&zaal wederom aan belangrijkheid won. Jhr. **W. A. VAN DEN BOSCH** te Doorn bedacht het museum met een typisch 18de-eeuws portret van de Leidse patriciër Mr. **GERRIT DE BEY**, geschilderd door **HIERONYMUS VAN DER MY**.

De ere-tentoonstellingen van **ROELANDSE** en **VAN DER WINDT** waren aanleiding tot schenkingen van het werk van deze beide Leidse schilders ; van de eerste een gezicht op het kasteel Oud-Poelgeest, geschenk van vrienden van de kunstenaar, van de tweede een zwarte krijttekening, een gezicht onder een hooiberg, geschenk van de heer en mevrouw **J. PARMENTIER-REHDE**.

Uitermate belangrijk was de aankoop uit de Londense kunsthandel van een zeer fijn paneeltje van **Aert Claesz gen. Aertgen van Leyden (1498—1568)** met de uitbeelding van het wereldse leven van **Maria Magdalena**, in feite een allerbekoorlijkste genrevoorstelling met als achtergrond een subtiel, geschilderd landschap. Hiermee is deze nog immer enigszins raadselachtige, maar niettemin zeer belangrijke en vooral in zijn jeugd zeer aantrekkelijke tijdgenoot van **Lucas van Leyden** en tevens leerling van **Cornelis Engebrechtsz.**, naast de uit zijn laatste jaren daterende grote panelen met de Kruisiging, Opstanding en Hemelvaart, thans

ook met een uit circa 1525 daterend werk uitnemend vertegenwoordigd.

Een kluisenaar van Quirijn Brekelenkam, gekocht met behulp van het legaat-Dr. A. C. **HARTEVELT**, vormde een uitbreiding van de 17de-eeuwse schilderijenafdeling en evenzo een olieverschets van Willem van der Nat voor de 20ste eeuw.

De afdeling kunstnijverheid werd o.m. verrijkt met een witgelakte Lodewijk XVI piano-forte in tafelvorm, geschonken door de heer A. G. **BOEKWIJST**, aan wie wij bovendien een dertiental, meest 19de-eeuwse schilderijen, gelijk A. J. **VAN WIJNGAERDT**, J. F. **HOPPENBROUWER** en J. **WITJENS**, te danken hebben.

Door aankoop verwierf het museum ten slotte voor de zilvercollectie een typisch 18de-eeuwse Leidse visscher van **HENDRIK FORTMAN** en dank zij een, wederom van een nauwe verbondenheid met Oud-Leiden blijk gevend geschenk, twee fraaie zoutvaatjes, eveneens werk van H. **FORTMAN**. Voor de zich gestadig uitbreidende zilvercollectie werd een derde vitrine ingericht, waardoor ons stadszilver met de unieke kandelaars en grote zoutvaten des te beter tot zijn recht kwam.

De afdeling Beleg en Ontzet kreeg een instructieve maquette, waaruit de situatie van de rond de stad gelegen schansen duidelijk moet worden gemaakt.

Het was voor de ondergetekende een grote voldoening, dat de schilderijencatalogus na een moeizame arbeid met Pasen mocht verschijnen.

E. **PELINCK**

LIJST VAN WERKEN

**BETREKKING HEBBENDE OP LEIDEN EN OMGEVING,
VERKREGEN IN 1949 DOOR HET GEMEENTE-ARCHIEF.
JAARVERSLAGEN, CATALOGI, DAG- EN WEEKBLADEN,
PERIODIEKEN, PROGRAMMA'S EN COURANTENARTIKE-
LEN ZIJN O.H.A. NIET OPGENOMEN.**

W. J. J. C. **BIJLEVELD**, De laatste der Hollandsche van Bronchorst's en zijne erven. 1949.

C. A. **CROMMELIN**, Het Rijksmuseum voor de Geschiedenis der Natuurwetenschappen te Leiden. (Bulletin v. d. Ned. Oudh. Bond, 6de serie, jaarg. 2, afl. 4, Februari 1949.)

B. C. van **KRIEKEN**, Het Heilige Geest Armbestuur van Oegstgeest. 1949.

A. J. **LANDAAL**, Pro Patria, 1672-1948. Van Studenten-vendel tot Studentencommando. Leiden, 1949.

A. J. **LANDAAL**, Njord, 1874-1949. Gedenkboek ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van de studentenroeivereniging Njord op 5 Juni 1949. Leiden, 1949.

Naamlijst der leden van het Natuurkundig Gezelschap te Leiden op 1 Januari 1949. 1949.

W. B. **OORT**, Geslachtsboom Familie Fangman. 1949.

E. **PELINCK**, Beschrijvende catalogus van de schilderijen en tekeningen van het Stedelijk Museum „de Lakenhal”. 1949.

E. **PELINCK**, Enige decoratieve reliëfs uit de Hollandse architectuur van omstreeks 1600. (Bulletin v.d. Ned. Oudh. Bond, 6de serie, jaarg. 2, afl. 4, Aug. 1949.)

E. **PELINCK**, Toelichtend woord bij de opening van de tentoonstelling „Het ontzet van Leiden” in de St. Janskerk te Gouda 25 Juni-31 Augustus 1949.

B. H. **STRICKER**, De correspondentie : Van Heurn-Le Leu de Wilhem. (Oudheidk. meded. uit het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden, nieuwe reeks, XXIX, 1948).

Universitas Leidensis. Leiden, z.j. (1949).

Vraagbaak voor Alphen a/d Rijn. 1949.

Welkom in Leiden. Gids voor nieuwe inwoners. z.j. (1948).
Uitg. reclamebureau „Rio”.

E. **YPM A** o. e. s. a., Het Generaal Kapittel van Sion. Zijn oorsprong, ontwikkeling en inrichting. (diss. Leiden 1949).

INHOUD

	Blz.
Een woord vooraf	5
Vereniging , „Oud-Leiden”	6
Musea, monumenten enz. te Leiden	9
Jaarverslag over het jaar 1949, door J. VAN LEUR- DE LOOS	12
Rekening en verantwoording over 1949 van de Vereni- ging , „Oud Leiden”	18
Verslag van de Commissie „Het Leidsche Woonhuis” over het jaar 1949, door A. BICKER CAARTEN . . .	20
Korte Kroniek van Leiden e.o. van 1949	23
In Memoriam Ph. E. Viervant Tukker, door H. VAN POELGEEST	45
In Memoriam P. J. M. Niemer, arts, door A. TEPE .	48
In Memoriam Lubbertus Duval, door K. W. VAN WIJK	50
In Memoriam A. J. Oudejans, door A. DE GREEF .	52
In Memoriam M. van Mens, door H. D. BUURMAN .	54
In Memoriam W. Fontein, door D. H.	56
In Memoriam A. J. B. Poortman, door C. HOVENS GREVE	58
In Memoriam J. J. Groen, door v. E.	60
In Memoriam Dr. Ir. P. Persant Snoep, door C. VAN OVEN	62
In Memoriam J. A. W. Aalbersberg, door B. HAGEMAN	64
Gerrit van Poelgeest, door A. J. VIS	65
Naschrift; door J. P. DE MAN en R. VAN ROIJEN . .	83
Nieuwe vindplaatsen van Germaans en Romeins aardewerk te Alphen aan de Rijn, door E. VAN ELK	87
De abdijkerk van Rijnsburg (opgravingen in 1949), door W. GLASBERGEN	89
	159

	Blz.
De Mare kerk te Leiden, door F. A. LE POOLE . . .	107
De Koe poort en haar windvaan, door J. P. ZWANEN- B U R G	110
Het Leidse droogscheeders gilde en de beker van Willem van Heemskerk, door E. PELINCK	113
Een Leidse promotie in 1696, door MR. J. BELONJE .	122
Een Leids student in de eerste helft der vorige eeuw	126
Rijnlandse Volkshumor, door A. BICKER CAARTEN .	128
De Rijnlandse Kap, door H. J. DE KORT	142
De Leidse Monumenten, door A. BICKER CAARTEN en G. VAN DER MARK	146
Gebeurtenissen in de Lakenhal in 1949, door E. PE- LINCK	156
Lijst van werken, betrekking hebbende op Leiden e.o.	158

Op het Gemeente-archief bevindt zich een kaartsysteem van circa 7500 fiches op alle in de 41 jaargangen voorkomende onderwerpen en eigennamen, vervaardigd door Ir. G. L. Driessen.